

บทที่ 2 เอกสารที่เกี่ยวข้อง

2.1 ระเบียงเศรษฐกิจตะวันออก – ตะวันออก (East – West Corridor)

โครงการสร้างถนนระเบียงเศรษฐกิจตะวันออก – ตะวันออก (East – West Corridor) เป็นโครงการที่สร้างเส้นทางคมนาคมเชื่อมระหว่างประเทศเพื่อนบ้านต่างๆ ได้แก่ประเทศไทย ลาว กัมพูชา และเวียดนาม โดยมีเป้าหมายจะเสร็จสมบูรณ์แบบครบวงจรในไม่ช้านี้ ซึ่งขณะที่บางเส้นทางในโครงการนี้มีการก่อสร้างเสร็จสมบูรณ์และได้เปิดใช้อย่างเป็นทางการไปแล้ว ได้แก่เส้นทางหมายเลข 9 มุกดาหาร-สะหวันนะเขต-ดานัง” หรือเส้นทาง R2 ซึ่งเปิดอย่างเป็นทางการในวันที่ 20 ธันวาคม พ.ศ. 2549 ที่ผ่านมานี้ โครงการสร้างเส้นทางคมนาคมระหว่างประเทศเพื่อนบ้านที่กล่าวมา ถือเป็น "ยุทธศาสตร์สำคัญ" ในการพัฒนาเศรษฐกิจการค้าและการท่องเที่ยว รวมไปถึงการติดต่อไปมาหาสู่ระหว่างประชาชนของประเทศต่างๆ เพื่อความสัมพันธ์อันดีและยังประโยชน์ร่วมกันทุกฝ่าย โครงการสร้างถนนระเบียงเศรษฐกิจตะวันออก – ตะวันออก นี้ ได้มีการวางแผนดำเนินการมาหลายยุคหลายสมัยโดยโครงการนี้เป็นหนึ่งในโครงการสร้าง "ถนน" เพื่อเชื่อมระหว่างประเทศต่างๆ ในย่านอินโดจีน กระทั่งรัฐบาลปัจจุบัน พล.อ. สุรยุทธ์ จุลานนท์ นายกรัฐมนตรี ได้สานต่อโครงการ โดยมีการวางแผนสร้างเป็นโครงข่าย มีทั้งภายใต้กรอบที่ประเทศอาเซียนหรือร่วมกัน และภายใต้กรอบที่ประเทศไทยเป็นฝ่ายริเริ่ม ซึ่งมีหลายโครงการด้วยกันได้แก่เส้นทางไทย-ลาว 6 โครงการ, ไทย-กัมพูชา 3 โครงการ, ไทย-พม่า 4 โครงการ และ ไทย-มาเลเซีย 3 โครงการ โครงการต่างๆ เหล่านี้ยังได้แยกย่อยออกไปอีกตามความเหมาะสม เช่น การสร้างถนนเพื่อพัฒนาการลงทุนและเชื่อมโยงกลุ่มจังหวัดตามแนว "อีสต์-เวสต์" (East-West Economic Corridor) การสร้างถนนภายใต้ยุทธศาสตร์ GMS (Greater Mekong Sub-region) และ ACMECS (Ayeyawady-Chao Phraya-Mekong Economic Cooperation Strategy) หรือการสร้างถนนตามแนวเส้นทางยุทธศาสตร์ "North-South Economic Corridor" เป็นต้น ซึ่ง พล.อ.สุรยุทธ์ จุลานนท์ เคยแถลงเกี่ยวกับโครงการสร้างเส้นทางคมนาคมเหล่านี้ หลังจากเสร็จสิ้นการประชุมเอเปคที่ประเทศเวียดนามที่ผ่านมา สรุปได้ว่าเส้นทางคมนาคมเพื่อเชื่อมต่อกับประเทศเพื่อนบ้าน รวมทั้งประเทศที่มีพรมแดนติดกับประเทศเพื่อนบ้าน เป็นยุทธศาสตร์สำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจการค้า การท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์การพัฒนาพื้นที่ภายใต้ยุทธศาสตร์ GMS และยุทธศาสตร์ ACMECS ทั้งนี้ เพื่อให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางของการติดต่อเชื่อมโยงในแถบอินโดจีน" หรืออาจกล่าวว่าเป็นโครงการสร้างเครือข่ายถนน เพื่อให้สามารถเชื่อมโยงติดต่อกันได้หมดระหว่างประเทศในแถบอาเซียนด้วยกัน ทั้งนี้เพื่อผลประโยชน์ทางการค้า การอุตสาหกรรม และการท่องเที่ยวร่วมกัน เส้นทางคมนาคมตามโครงการนี้ มีอยู่หลายสายด้วยกัน แต่สายที่เสร็จแล้วและพร้อมจะเปิดใช้นั้น เป็นถนนตามแนวยุทธศาสตร์ "อีสต์-เวสต์" ซึ่ง "จักรกฤษณ์ ศรีวรลี" ผู้อำนวยการกองส่งเสริมเศรษฐกิจสัมพันธ์และความร่วมมือ กรมเศรษฐกิจระหว่างประเทศ กระทรวงการต่างประเทศอธิบายถึงรายละเอียดว่าเส้นทาง

ยุทธศาสตร์ในแนว "อีสต์-เวสต์" ตลอดทั้งสายมีความยาว 1,450 กิโลเมตร เส้นทางสำคัญอันดับแรก และเป็นเส้นทางที่สำคัญของโครงการ คือ เส้นทางหมายเลข 9 ซึ่งปัจจุบันเส้นทางสายนี้สร้างเสร็จเรียบร้อยแล้วและเปิดอย่างเป็นทางการในวันที่ 20 ธันวาคม 2549 ซึ่งนับเป็นเส้นทางที่เอื้อต่อการขยายตัวทางการค้า โอกาสในการลงทุนและส่งออก รวมถึงการท่องเที่ยวในประเทศอย่างมาก สามารถย่นระยะเวลาการเดินทางจาก 4 วันเหลือเพียง 2 วัน โดยเส้นทางหมายเลข 9 เริ่มจากชายแดนจังหวัดมุกดาหาร ข้ามไปสะหวันนะเขต แล้วไปที่ชายแดนลาว-เวียดนาม ที่ด่านลาวบาว จากนั้นต่อไปถึงเมืองดงฮวา ประเทศเวียดนาม ไปจังหวัดเว้ แล้วไปสิ้นสุดเส้นทางที่จังหวัดดานัง ภาคกลางของเวียดนาม การก่อสร้างเส้นทางสายนี้ในลาวเสร็จเรียบร้อยแล้วและเปิดใช้แล้ว ส่วนในเวียดนามกำลังปรับปรุงขยายเส้นทางเพิ่มขึ้น ซึ่งเส้นทางหลักในเวียดนามคือเส้นทางหมายเลข 1 นั้นสร้างเสร็จเรียบร้อยแล้วเช่นกัน โดยที่เวียดนามสร้างอุโมงค์ทะลุภูเขา ระหว่างจังหวัดเว้ ถึงจังหวัดดานัง ซึ่งสามารถช่วยย่นระยะเวลาการเดินทางได้ประมาณ 30 นาทีถึง 1 ชั่วโมง โดยมีคำพูดว่าสามารถรับประทานอาหารได้ 3 ประเทศภายในหนึ่งวัน คือเช้าที่เวียดนาม กลางวันที่ลาว และมือเย็นที่กรุงเทพฯ ส่วนการพัฒนาเพื่อรองรับเส้นทางสายนี้ของเวียดนามนั้น มีการสร้างท่าเรือน้ำลึกที่ดานัง ซึ่งทางเวียดนามคาดว่าจะทำเรือแห่งนี้จะเป็นท่าเรือหลักทางภาคกลางของเวียดนามเลยทีเดียว ขณะที่ทางฝ่ายไทยมีการสร้างสะพานมิตรภาพไทย-ลาว แห่งที่ 2 ที่จังหวัดมุกดาหาร เป็นสะพานยาว 1,600 เมตร ขนาด 2 ช่องจราจร พร้อมถนนเชื่อมต่อระยะทาง 6.1 กิโลเมตร (สฤณา, 2550)

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มุกดาหาร (2550) รายงานว่าในปี พ.ศ. 2549 มิตรภาพของทั้งสองประเทศได้ถูกเชื่อมโยงอีกครั้งบนสะพานข้ามแม่น้ำโขงระหว่างชาติแห่งที่ 2 มุกดาหาร – สะหวันนะเขต สะพานข้ามแม่น้ำโขงระหว่างชาติไทย - ลาว แห่งที่ 2 นอกจากจะทำหน้าที่กระชับมิตรภาพไทย - ลาว แล้ว สะพานดังกล่าวยังเป็นเส้นทางสำคัญที่เชื่อมประเทศไทย - ลาว ไปสู่ประเทศเพื่อนบ้านอื่น ๆ ในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ได้อย่างสะดวก เพราะที่ผ่านมามีการเดินทางไปมาหาสู่ในภูมิภาคจำเป็นต้องใช้เส้นทางเดินเรือ อ้อมคาบมหาสมุทรยาวไกล สูญเสียทั้งเวลาและค่าใช้จ่ายมหาศาล แต่อนาคตประเทศในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ กำลังร่วมมือร่วมใจพัฒนาเส้นทางคมนาคมให้เชื่อมเข้าหากันผ่านเส้นทางคมนาคมทางบกในแนว East - West Corridor อันจะเป็นการทะลายกำแพงอุปสรรคการเดินทางไปมาหาสู่ของประเทศเพื่อนบ้านในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ให้เกิดความสะดวกสบายมากยิ่งขึ้น

ความเป็นมาของการร่วมมือระหว่างประเทศต่างๆ ในคาบสมุทรอินโดจีนนั้น นับจากปี พ.ศ. 2535 รัฐบาลของประเทศต่างๆ ในอนุภาคลุ่มแม่น้ำโขง (Greater Mekong Subregion ; GMS) ประกอบด้วยประเทศ จีน พม่า เวียดนาม ลาว กัมพูชา และประเทศไทย ได้เห็นพ้องกันในการดำเนินการร่วมกันพัฒนาพื้นที่อนุภาคลุ่มแม่น้ำโขง ภายใต้การสนับสนุนของธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชีย พัฒนาระบบโครงข่ายถนนเชื่อมโยง 4 ประเทศ ได้แก่ ประเทศพม่า ไทย ลาว และเวียดนาม ตามแผนการเชื่อมโยงเส้นทางตะวันออก - ตะวันตก (East West Transport Corridor : E - WTC) อันจะ

นำไปสู่ความร่วมมือในการพัฒนาครอบคลุมถึงการลงทุน การเคลื่อนย้ายแรงงาน การท่องเที่ยว ความสัมพันธ์ ฯลฯ ที่สำคัญ คือ การเอื้ออำนวยให้ตอนกลางของเวียดนาม ลาว ไทย และ ภาคใต้ของพม่าให้กลายเป็นตลาดจำหน่ายสินค้าโดยตรงกับด้านตะวันออก ได้แก่ ภาคใต้ของจีน ฟิลิปปินส์ เกาหลี และญี่ปุ่น ตลอดจนในด้านตะวันตกได้แก่ ประเทศบังคลาเทศ และภาคใต้ของอินเดีย ในปี พ.ศ. 2538 ผลการศึกษาพบว่าแนวเส้นทาง East - West Corridor เพื่อเชื่อมระหว่างประเทศพม่า - ไทย - ลาว - เวียดนาม นั้นแนวมุกดาหาร - สะหวันนะเขต - ดานัง นับเป็นแนวที่เหมาะสมที่สุด และในการประชุมระดับรัฐมนตรีโครงการ GMS มีมติให้ดำเนินการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงที่มุกดาหาร - สะหวันนะเขต ในขณะที่การก่อสร้างทางหลวงในไทยและเวียดนามได้เสร็จเรียบร้อยแล้ว ต่อมาในปี พ.ศ. 2540 ธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชีย (ADB) ได้ให้เงินช่วยเหลือ 3 ล้านดอลลาร์สหรัฐ เพื่อศึกษาและออกแบบโครงการ East - West Corridor ซึ่งประกอบด้วย 3 ส่วน คือ สะพานข้ามแม่น้ำโขง มุกดาหาร - สะหวันนะเขต การปรับปรุงถนนหมายเลข 9 ในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) และการปรับปรุงท่าเรือดานัง 18 มีนาคม พ.ศ. 2544 รัฐบาลแห่งราชอาณาจักรไทยโดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคมและรัฐมนตรีแห่งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคมขนส่งไปรษณีย์และก่อสร้างได้ลงนามความตกลงว่าด้วยการก่อสร้าง โดยให้แบ่งโครงการเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 ตัวสะพานพร้อมถนนเชื่อมคอสะพาน (Bridge Approach) และเปลี่ยนทิศทางการจราจร (Traffic Changeover) ส่วนที่ 2 อาคารด่านควบคุมและถนนเชื่อมต่อฝั่งลาว ส่วนที่ 3 อาคารด่านควบคุมและถนนเชื่อมต่อฝั่งไทย วันที่ 3 ธันวาคม พ.ศ. 2546 นายสุริยะ จึงรุ่งเรืองกิจ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคม แห่งราชอาณาจักรไทย และท่านบักทอง วงลอคคำ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคมขนส่ง ไปรษณีย์และก่อสร้างแห่งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวร่วมเป็นสักขีพยานในการลงนามในสัญญาก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำระหว่างชาติแห่งที่ 2 และวันที่ 21 มีนาคม 2547 มีพิธีวางศิลาฤกษ์ก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงระหว่างชาติแห่งที่ 2 มุกดาหารสะหวันนะเขต โดยนายกรัฐมนตรีของราชอาณาจักรไทยและสปป.ลาว

ลักษณะโครงการประกอบด้วยตัวสะพานหลักข้ามแม่น้ำโขงยาว 1,600 เมตร เป็นสะพานคอนกรีตอัดแรงขนาดความกว้าง 12 เมตร สำหรับรถยนต์ไป - กลับ ข้างละ 1 ช่องจราจร โครงสร้างเชิงลาดสะพานด้านฝั่งไทยยาว 250 เมตร และด้านฝั่งสปป.ลาวยาว 200 เมตร รวมเป็นความยาวสะพานทั้งสิ้น 2,050 เมตร นอกจากนี้ บนสองฝั่งของแม่น้ำโขงมีการก่อสร้างอาคารด่านควบคุม และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ (Border Control Facilities) ถนนเปลี่ยนทิศทางการจราจรและถนนเชื่อมกับทางหลวงหมายเลข 212 ซึ่งฝั่งไทยมีถนนเชื่อมทางหลวงหมายเลข 212 สายอุบลราชธานี - มุกดาหาร - นครพนม และด้านสปป.ลาว เชื่อมกับทางหลวงหมายเลข 9 อันเป็นเส้นทางที่มุ่งตรงสู่ท่าเรือดานัง ประเทศเวียดนาม

ตำแหน่งที่ตั้งที่เหมาะสมของโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงระหว่างชาติแห่งที่ 2 มุกดาหาร - สะหวันนะเขต ฝั่งไทย มีจุดเริ่มต้นที่บ้านสงเปือย ตำบลบางทรายใหญ่ เนื้อตัวเมือง มุกดาหาร ประมาณ 7 กิโลเมตร ฝั่งลาวอยู่ที่บ้านนาแกเนื้อตัวเมืองคันทะบูลี แขวงสะหวันนะเขต ประมาณ 5 กิโลเมตร สำหรับงบประมาณที่ใช้เป็นเงินกู้จากธนาคารเพื่อความร่วมมือแห่งประเทศญี่ปุ่น หรือเจบิก (Japan Bank for International Cooperations : JBIC) ในวงเงิน 8,090 ล้านบาท โดยฝ่าย ไทยและลาวรับผิดชอบค่าใช้จ่ายคนละครึ่งโดยประมาณ ทั้งนี้กรรมสิทธิ์ในโครงการของแต่ละประเทศ อยู่ที่จุดกึ่งกลางของสะพาน โดยระยะเวลาในการก่อสร้างใช้เวลา 36 เดือน เริ่มตั้งแต่ 3 ธันวาคม พ.ศ. 2546 ซึ่งโครงการแล้วเสร็จและเปิดใช้งานได้ปลายปี พ.ศ. 2549 สำหรับหน่วยงานที่รับผิดชอบ โครงการก่อสร้างฝ่ายไทยได้แก่ กรมทางหลวง กระทรวงคมนาคม ส่วนฝ่าย สปป.ลาว ผู้รับผิดชอบคือ กระทรวงคมนาคมขนส่ง ไปรษณีย์และก่อสร้าง สำหรับการก่อสร้างแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ประกอบด้วย งานส่วนที่ 1 ระยะเวลาก่อสร้าง 36 เดือน ในวงเงินค่าก่อสร้าง 3,483,016,839 บาท โดยมีผู้รับจ้างดังนี้ กลุ่มกิจการร่วมค้า บริษัทสุมิโตโม มิตซูชิ คอนสตรัคชั่น จำกัด บริษัท วิจิตรภัณฑ์ก่อสร้าง บริษัท สยาม ซินเทคคอนสตรัคชั่น จำกัด (มหาชน) บริษัทกรุงธนเอ็นอีเนียร์ งานส่วนที่ 2 ระยะเวลาก่อสร้าง 24 เดือน ในวงเงินค่าก่อสร้าง 726,286,709 บาท โดยมีผู้รับจ้างประกอบด้วย กลุ่มกิจการร่วมค้า ซิมิซี คอร์ ปอเรชั่น บริษัท อิตาเลียนไทย ดีเวลลอปเม้นท์ จำกัด (มหาชน) และงานส่วนที่ 3 ระยะเวลาก่อสร้าง 24 เดือน ในวงเงินค่าก่อสร้าง 544,410,275 บาท โดยมีผู้รับจ้างประกอบด้วย กลุ่มกิจการร่วมค้า บริษัทเล ตัน คอนแทรกเตอร์ (เอเชีย) จำกัด บริษัท ทองมา คอนแทรกเตอร์ จำกัด (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มุกดาหาร, 2550)

จากภาพรวมของโครงการที่กล่าวมาสามารถทำให้มองเห็นภาพการเชื่อมโยงของประเทศต่างๆ ในภูมิภาคอินโดจีน ซึ่งแนวอีสต์-เวสต์นั้น จะเชื่อมโยงระหว่างมหาสมุทรสองฟาก คือ มหาสมุทรอินเดีย และมหาสมุทรแปซิฟิก จากการเชื่อมโยงของโครงการต่างๆ ทั้งหมด หากสำเร็จจะลุล่วงตามเป้าหมาย คาดว่า จะสามารถดึงดูดนักธุรกิจ จากประเทศต่างๆ ให้เข้าไปลงทุน และประเทศเพื่อนบ้านก็สามารถไปมาหาสู่กันได้ง่ายขึ้น คนจะรู้จักกันมากขึ้น นำไปสู่การเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ตามมาด้วยศักยภาพของแต่ละประเทศที่จะลงทุนทำการค้าและนำไปสู่การพัฒนาประเทศของแต่ละประเทศในที่สุดโดยเฉพาะประเทศไทยเองจะกลายเป็นศูนย์กลางของภูมิภาค ทั้งด้านอุตสาหกรรมบริการและการท่องเที่ยว (สฤณา, 2550)

2.2 วิสาหกิจชุมชน

พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 ได้ให้คำนิยาม วิสาหกิจชุมชน หมายความว่า กิจกรรมของชุมชนเกี่ยวกับการผลิตสินค้า การให้บริการ หรือการอื่นๆ ที่ดำเนินการโดยคณะบุคคลที่มีความผูกพัน มีวิถีชีวิตร่วมกันและรวมตัวกันประกอบกิจการดังกล่าวไม่ว่าจะเป็นนิติบุคคลในรูปแบบใดหรือไม่เป็นนิติบุคคล เพื่อสร้างรายได้และเพื่อการพึ่งพาตนเองของครอบครัว ชุมชนและระหว่างชุมชน

เสรี (2548) ได้ให้ความหมายวิสาหกิจชุมชนคือ การประกอบการขนาดเล็กเพื่อจัดการ “ทุน” ของชุมชนโดยชุมชนและเพื่อชุมชน ทั้งนี้โดยใช้ความรู้ ภูมิปัญญาและความคิดสร้างสรรค์ของชุมชนผสมผสานกับความรู้สากล วิสาหกิจชุมชนเป็นวิธีคิด ใหม่ที่เกิดจากการเรียนรู้ที่ชุมชนได้ค้นพบ “ทุน” ที่แท้จริงของตนเองและเป็นวิธีการใหม่ให้เกิดมูลค่าและพึ่งพาตนเองได้ ชุมชนที่มีรากฐานชุมชนที่มั่นคงย่อมมีความเข้มแข็งประเทศที่พัฒนาแล้วส่วนใหญ่มีลักษณะเศรษฐกิจเหมือนสามเหลี่ยมที่มีฐานอยู่บนวิสาหกิจชุมชน (SME-Small and Micro Community Enterprise) และวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) ซึ่งมีสัดส่วนมากกว่าร้อยละ 80-90 ของประเทศ โดยกรมส่งเสริมสหกรณ์ (2546) ได้ให้ความหมายถึงทุนของวิสาหกิจชุมชนคือ ทุนของชุมชน ซึ่งจะมีทั้งทุนที่เป็นตัวเงินทุนที่ไม่เป็นตัวเงิน เช่น ทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ ดิน น้ำ ป่า ภูเขา ทุนที่เป็นผลผลิต ทุนความรู้ภูมิปัญญา ทุนทางสังคม ได้แก่ วัฒนธรรม ประเพณี ความเป็นพี่เป็นน้อง ความไว้วางใจกันของคนในชุมชน

จากความหมายของวิสาหกิจชุมชน พอสรุปได้ว่า วิสาหกิจชุมชนคือการประกอบการ ซึ่งรวมถึงกระบวนการคิด การจัดการผลผลิตและทรัพยากรทุกขั้นตอน โดยภูมิปัญญาขององค์กรชุมชนหรือเครือข่ายองค์กรชุมชนเพื่อจัดการ “ทุนของชุมชน” อย่างสร้างสรรค์เพื่อการพึ่งพาตนเองของครอบครัว ชุมชนและระหว่างชุมชนโดยนำวัตถุดิบทรัพยากรและภูมิปัญญาของชุมชนมาสร้างสรรค์ผลผลิต เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และการเรียนรู้ของชุมชน

เป้าหมายของวิสาหกิจชุมชน

เมื่อองค์กรชุมชนหรือเครือข่ายองค์กรชุมชนพัฒนากิจกรรมแล้วจะมีการเชื่อมโยงเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ ทำให้เกิด “ระบบวิสาหกิจชุมชน” ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อ

1. สนับสนุนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาวิสาหกิจชุมชน โดยชุมชนเพื่อชุมชนแก้จุดอ่อนเสริมจุดแข็งให้ชุมชน ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรและทุนทางสังคมอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน
2. สร้างกระบวนการเรียนรู้ และระบบการพัฒนา เพื่อการพึ่งพาตนเองของชุมชนที่ครอบคลุมการจัดการทุกด้านให้มีระบบการจัดการ การผลิต การแปรรูป การตลาด การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การจัดการสวัสดิการชุมชน เป็นต้น ซึ่งดำเนินการโดยองค์กรชุมชนหรือเครือข่ายองค์กรชุมชน ในการวางแผนดำเนินการและประสานความร่วมมือกับภาครัฐและเอกชน
3. พัฒนาระบบเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนที่มีอิสระ พึ่งตนเองได้ มีระบบการจัดการที่เหมาะสมสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชน มีต้นทุนการจัดการต่ำและเป็นสถาบันทางสังคมที่ชาวบ้านพึ่งพาอาศัยได้
4. พัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชน ที่กระจายการพัฒนาไปสู่ทุกส่วนของชุมชน ซึ่งไม่ใช่ระบบที่ให้โอกาสกับผู้น้อยกว่าทางด้านเศรษฐกิจหรือการเมือง

ลักษณะและองค์ประกอบของวิสาหกิจชุมชน

การส่งเสริมและพัฒนาวิสาหกิจชุมชน ต้องเน้นให้เกิดการผลิตหรือแปรรูปโดยมีเป้าหมายเพื่อเพิ่มรายได้ การพึ่งตนเองหรือความพอเพียง ดังนั้นในความเป็นวิสาหกิจชุมชนจึงต้องมีลักษณะอย่างน้อย 7 ประการ (เสรี, 2548)

1. ชุมชนเป็นเจ้าของและเป็นผู้ดำเนินการเอง อย่างไรก็ตามก็คือนอกอาจจะมีส่วนร่วม อาจจะถือหุ้นได้เพื่อการมีส่วนร่วม ร่วมมือและให้ความช่วยเหลือแต่ไม่ใช่หุ้นใหญ่ทำให้มีอำนาจในการตัดสินใจ
2. ผลผลิตมาจากกระบวนการในชุมชน ซึ่งอาจจะนำวัตถุดิบในการผลิตบางส่วน มาจากภายนอกได้ แต่เน้นการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นให้มากที่สุด
3. ริเริ่มสร้างสรรค์โดยชุมชน เพื่อการพัฒนาศักยภาพของชุมชนเอง ซึ่งมีความรู้ภูมิปัญญา หากมีกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสม เกิดความเชื่อมั่นในตนเองก็จะเริ่มสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ได้โดยไม่เอาแต่เลียนแบบหรือแสวงหาสูตรสำเร็จ
4. ฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นฐาน “ทุน” ที่สำคัญเป็นการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยประยุกต์ให้ผสมผสานผสมผสานความรู้ ภูมิปัญญาจากที่อื่น
5. ดำเนินการรูปแบบบูรณาการ ไม่ใช่ทำแบบโครงการเดียว คล้ายกับการปลูกพืชเดียว แต่เป็นการทำแบบวนเกษตร คือมีหลายกิจกรรมประสานกันกำลัง (synergy) และเกื้อกูล (cluster)
6. การเรียนรู้ คือหัวใจของกระบวนการการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน หากไม่มีการเรียนรู้ก็จะมีแต่การเลียนแบบ การหาสูตรสำเร็จโดยไม่มีความคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ หากไม่มีการเรียนรู้ก็ไม่มีวิสาหกิจชุมชนบนฐานความรู้มีแต่บนฐานความรู้สึก ความอยาก ความต้องการตามสื่อสังคมที่กระตุ้นให้เกิด
7. การพึ่งตนเอง คือเป้าหมายอันดับแรกและสำคัญที่สุดของวิสาหกิจชุมชน หากพลาดเป้าหมายนี้ ก็คือพลาดเป้า วิสาหกิจชุมชนจะกลายเป็นธุรกิจที่มีเป้าหมายที่มีกำไร กลายเป็นอะไรที่กระตุ้นให้ทำได้กำไรก่อนที่จะคิดจะทำให้ออก ไม่พัฒนาไปเป็นขั้นตอนให้เกิดความมั่นคงก่อนที่จะก้าวไปพัฒนาธุรกิจ

กิจกรรมของวิสาหกิจชุมชน

การดำเนินธุรกิจวิสาหกิจชุมชน มีเป้าหมายอยู่ที่การสร้างเสริมความเข้มแข็งทางธุรกิจและความเข้มแข็งทางสังคม ซึ่งได้แก่ ความเข้มแข็งของชุมชนและความสงบสุขของสังคมด้วย วิสาหกิจชุมชนจึงมีความหมาย ครอบคลุมกิจกรรมต่างๆ ดังนี้ (กรมส่งเสริมสหกรณ์, 2546)

1. การแปรรูป หรือการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผลผลิตของชุมชน เป็นกิจกรรมที่ต่อเนื่องจากการผลิตทางการเกษตร เป็นการเพิ่มมูลค่าของผลผลิตทางการเกษตร
2. การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากทรัพยากรและภูมิปัญญาของชุมชน เช่น การแปรรูปพืชผักผลไม้ ฝ้ายบ้าน ผลิตภัณฑ์ยาสมุนไพร แหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น
3. การพัฒนาผลิตภัณฑ์ เพื่อตอบสนองการพึ่งพาตนเองขององค์กรชุมชน และเครือข่ายองค์กรชุมชน เช่น น้ำดื่ม น้ำปลา ปุ๋ยชีวภาพ เป็นต้น

4. การพัฒนาระบบการตลาด การบริการและสวัสดิการชุมชน เพื่อบริการสมาชิก และคนในสังคม เช่น ร้านค้าชุมชน ศูนย์สุขภาพพื้นบ้าน เป็นต้น

ตลาดของวิสาหกิจชุมชน

สำนักงานปลัดกระทรวงอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม (2546) ให้ความหมายของการตลาดไว้ว่าเป็นกระบวนการทำงานที่ว่าด้วยการนำเสนอสินค้าและบริการที่มีคุณภาพ การตั้งราคา การส่งเสริมการขาย การจัดจำหน่ายสินค้าและบริการและการนำส่งมอบให้กับลูกค้าตามเวลาที่ต้องการ เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนและสนองความพึงพอใจของลูกค้าและไปถึงมือผู้บริโภคในเวลาที่ต้องการ

ตลาดของวิสาหกิจชุมชน จะเป็นระบบตลาดที่มีลักษณะเฉพาะ และแตกต่างจากตลาดโครงสร้างหลัก เพราะปัจจัยหลักที่กำหนดตลาด คือ การพึ่งพาตนเอง การเน้นคุณภาพและคุณธรรม (กรมส่งเสริมสหกรณ์, 2548) ตลาดของวิสาหกิจชุมชน แบ่งเป็น 4 ระดับ คือ

1. ตลาดในระดับแรก คือ การอุปโภคบริโภคภายในครัวเรือน
2. ตลาดระดับที่สอง คือ การอุปโภคระหว่างเพื่อนบ้านในชุมชนเดียวกัน
3. ตลาดระดับที่สาม คือ การอุปโภคบริโภคระหว่างชุมชนในเครือข่ายเดียวกัน
4. ตลาดระดับที่สี่ คือ การตลาดภายนอกชุมชน หรือตลาดระหว่างจังหวัด เป็นการนำสินค้าที่เหลือจากการอุปโภคบริโภคภายในชุมชนออกจำหน่าย หรือเป็นการผลิตสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ที่มีลักษณะเฉพาะตัวออกจำหน่ายเพื่อนำรายได้จากภายนอกเข้าสู่ชุมชน

ตามทัศนะของ เสรี (2548) แบ่งตลาดของวิสาหกิจชุมชน ออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. ตลาดพอเพียง หมายถึง ตลาดในท้องถิ่น คือครอบครัว ชุมชน และเครือข่ายในท้องถิ่น
2. ตลาดผูกพันหมายถึง ตลาดที่มีการตกลงหรือเซ็นสัญญาซื้อขายผลิตภัณฑ์ผลผลิตระยะเวลาหนึ่งหรือจำนวนหนึ่ง ตลาดผูกพันทำให้เกิดความผูกพันระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภค ความร่วมมือในการผลิต การพัฒนาและควบคุมคุณภาพผลผลิต
3. ตลาดบริโภค หมายถึง ตลาดกว้างทั่วไปที่เปิดสำหรับทุกคน ใครมีความสามารถก็เข้าไปแข่งขันในตลาดได้

การดำเนินของวิสาหกิจชุมชน

การดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนจะใช้หลักการคิดเอง ตัดสินใจเอง ลงมือทำเอง บริหารจัดการด้วยตนเอง ส่วนราชการจะเป็นผู้ประสานงาน และให้การสนับสนุน ส่งเสริมแนะนำตลอดจนให้การศึกษอบรมให้ความรู้แก่ชุมชน การดำเนินงานในเบื้องต้นนั้น ชุมชนจะต้องกำหนดทิศทางของชุมชน กำหนดแผนงาน โครงการ หรือธุรกิจอุตสาหกรรมที่จะดำเนินการ ตลอดจนรูปแบบและวิธีการดำเนินการ นั่นคือ การจัดทำแผนวิสาหกิจชุมชน

ในการจัดทำแผนวิสาหกิจชุมชน นั้นจะเริ่มต้นจากการส่งเสริมสนับสนุนการเรียนรู้ของชุมชน ให้ชุมชนรู้จักตัวเอง รู้จักโลกภายนอก ชุมชนจะเรียนรู้จากข้อมูลเหล่านี้ว่าทิศทางของชุมชนจะเป็นอย่างไร

ควรจะมีธุรกิจหรืออุตสาหกรรมใดบ้าง โดยมีแผนงานโครงการเพื่อเป็นแนวทางที่จะเดินไปสู่ทิศทางของชุมชน

การรู้จักตนเอง เป็นการเรียนรู้ของชุมชนเกี่ยวกับศักยภาพและข้อจำกัดของชุมชน รู้ปัญหาชุมชน จะต้องช่วยกันสำรวจเก็บข้อมูลต่างๆ ในชุมชน เช่น ทรัพยากรธรรมชาติ ผลผลิต ผู้รู้ ความรู้ องค์กรต่างๆ ในชุมชน ตลอดจนหนี้สิน รายได้ รายจ่ายของชุมชนช่วยให้ชุมชนรู้ว่าตนมีหนี้สิน ทรัพยากรสิน รายได้เท่าไร ใช้จ่ายเพื่อการใดบ้าง เช่น ต้องจ่ายซื้อข้าวสารปีละเท่าใด หากชุมชนจะพึ่งตนเองจะต้องมีแผนโครงการใดบ้าง อาจมีโรงสีข้าวชุมชน เป็นต้น รายจ่ายอื่นๆ ก็พิจารณาในลักษณะเดียวกัน เช่น การทำสบู่ การแปรรูปจากพืช สมุนไพร ผัก ผลไม้ โรงงานน้ำปลา ฯลฯ นอกจากนี้ การสำรวจรายจ่าย จะทำให้ชุมชนมองเห็นตลาดหรือแหล่งขายสินค้าที่จะผลิตขึ้น รวมทั้งปริมาณหรือมูลค่าที่ผลิต (ขนาดของตลาด) (กรมส่งเสริมสหกรณ์, 2548)

บทบาทของกรมส่งเสริมสหกรณ์ในการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน

บทบาทภารกิจของกรมส่งเสริมสหกรณ์ ในการดำเนินงานส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนเป็นหน่วยงานประสานการส่งเสริมและสนับสนุนวิสาหกิจ มีภารกิจหลักในด้านการสนับสนุนทางวิชาการ ช่วยคิดพัฒนาปรับปรุงความคิดสร้างสรรค์ที่แต่ละชุมชนมีอยู่เป็นเดิมช่วยเหลือแนะนำการจัดทำแผนวิสาหกิจวางแผนธุรกิจ จนกว่าจะตั้งตัวได้มั่นคง แยกภารกิจโดยสรุปได้ดังนี้

1. แนะนำการทำแผนวิสาหกิจ
2. แนะนำส่งเสริมการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชน
3. สนับสนุนส่งเสริมการดำเนินกิจการวิสาหกิจชุมชน
4. สนับสนุนส่งเสริมการพัฒนาเครือข่ายชุมชน และตลาด

สำนักงานสหกรณ์จังหวัด มีหน้าที่ดังนี้

1. จัดเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบ ส่งเสริม สนับสนุน แนะนำ และติดตามการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนในศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล
2. เตรียมความพร้อมของชุมชน ทำการสำรวจศักยภาพชุมชน
3. แนะนำการจัดทำแผนวิสาหกิจชุมชน
4. ศึกษาวิเคราะห์โครงการและเชื่อมโยงประสานการเข้าหาแหล่งเงินทุน
5. ส่งเสริมการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนระดับตำบล
6. ช่วยเหลือแนะนำการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชน
7. สนับสนุน ส่งเสริมการพัฒนาเครือข่ายชุมชนและตลาด
8. ติดตามและดูแลการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน
9. ประสานส่วนราชการและองค์กร เพื่อขอความร่วมมือสนับสนุนวิสาหกิจชุมชน

หลักการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน

กรมส่งเสริมสหกรณ์ (2548) ได้กำหนดหลักการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน ในศูนย์บริการฯ ไว้ดังนี้ คือมุ่งทำให้สินทรัพย์ของชุมชนมีค่า มีมูลค่าเพิ่มเป็นสินค้าของชุมชน ทำให้เกิดรายได้ มีการจัดการที่ดี ดำเนินการโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้เศรษฐกิจของชุมชนเข้มแข็ง มั่นคงให้สามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน ตามกระบวนการมีส่วนร่วม และกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

แนวทางในการดำเนินการ

ภายใต้โครงการเพิ่มศักยภาพการผลิตของชุมชน โดยใช้กลไกผ่านศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ในตำบลนำร่องและตำบลหลัก จำนวน 107 ศูนย์ นั้น กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ร่วมกับมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และมหาวิทยาลัยในเครือข่ายฯ ได้ดำเนินการร่วมกับชุมชนต่างๆ จัดทำแผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบล และกระทรวงเกษตรฯ ได้พิจารณาเบื้องต้น จัดสรรงบประมาณสนับสนุน โดยแบ่งออกเป็นแต่ละแผน คือแผนการถ่ายทอดเทคโนโลยี แผนการลงทุนทางเศรษฐกิจ และแผนปรับปรุงฟื้นฟูทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม โดยที่แผนการลงทุนทางธุรกิจ นั้นกรมส่งเสริมสหกรณ์รับผิดชอบในการดำเนินการในลักษณะวิสาหกิจชุมชน ดังนั้นจึงมีแนวทางในการดำเนินการใน 2 ลักษณะ คือ

1. ทบทวนและหรือปรับปรุงโครงการเดิม โดยพิจารณาทบทวนหรือปรับปรุงโครงการให้สามารถดำเนินการได้ในลักษณะของวิสาหกิจชุมชน
2. ดำเนินการจัดทำใหม่ตามแนวทางของการจัดทำแผนวิสาหกิจชุมชน

ขั้นตอนการดำเนินการ

การดำเนินการวิสาหกิจชุมชนตามที่ได้กล่าวไว้แล้วข้างต้น สรุปเป็นขั้นตอนในการดำเนินงานได้ดังนี้

1. เตรียมความพร้อมของชุมชน
 - 1) จัดเวทีชาวบ้าน เพื่อชี้แจงและประชาสัมพันธ์ แนวทางการดำเนินงานเพื่อสร้างความเข้าใจและเตรียมความพร้อมของชุมชนในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน
 - 2) สำรวจศักยภาพของชุมชน สำรวจเก็บข้อมูลต่างๆ ของชุมชน เพื่อนำมาใช้ในการพิจารณาว่าจะทำธุรกิจหรือลงทุนทำกิจกรรมใด โดยสำรวจ
 - ทรัพยากร และผลผลิต สำรวจว่าชุมชนมีผลผลิตการเกษตรใดบ้าง มีพืช ผัก ผลไม้ สมุนไพร การเลี้ยงสัตว์ ตลอดจนทรัพยากรธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยว
 - ภูมิปัญญาชุมชน สำรวจผู้รู้และมีความรู้ด้านต่างๆ เช่น หมอสมุนไพร ช่างฝีมือ นักประดิษฐ์ นักคิด หมอยา หมอตำแย นักพัฒนา ฯลฯ
 - สำรวจรายจ่ายของชุมชน สำรวจรายจ่ายของแต่ละครัวเรือนว่าใช้จ่ายอะไรบ้าง มีรายได้จากแหล่งใด มีขั้นตอนอย่างไร

2. วิเคราะห์เพื่อเรียนรู้ชุมชน

จัดเวทีชาวบ้านเพื่อนำข้อมูลที่รวบรวมได้มาคุยกันเพื่อที่จะเรียนรู้ว่าชุมชนมีศักยภาพอย่างไร หาทางเลือกหาโอกาสในการลงทุนทำกิจกรรมต่างๆ เช่น ควรจะมีธุรกิจอุตสาหกรรมใด ที่จะแปรรูป ผลผลิตเป็นสินค้า เพื่อนำมาใช้ในชุมชนทดแทนสินค้าเดิมที่ซื้อมาจากภายนอกชุมชน จะผลิตสินค้าหรือ ทำธุรกิจใด เพื่อนำเงินรายได้เข้าชุมชน

3. จัดทำแผนวิสาหกิจชุมชน

จากการเรียนรู้นำมากำหนดกิจกรรมการลงทุน กำหนดทิศทางของชุมชน เขียนแผนและ โครงการ กำหนดรูปแบบการจัดการ แนวทางการดำเนินงาน ทำแผน โครงการของงบประมาณจากแหล่ง เงินทุนต่างๆ สำหรับวิสาหกิจชุมชนในศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลทั้ง 107 ศูนย์นั้นจะนำโครงการในแผนพัฒนาการเกษตรในส่วนแผนการลงทุนทางธุรกิจที่ได้เสนอกระทรวงฯ แล้วนำมาพิจารณาทบทวน ปรับปรุง ให้เหมาะสมกับศักยภาพชุมชนแล้วดำเนินการตามแนวทาง วิสาหกิจชุมชนต่อไป

4. การบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชน

ดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนตามแผนงาน / โครงการ / กิจกรรมที่กำหนดการดำเนินงานนั้น วิสาหกิจชุมชนแต่ละแห่งจะต้องมีการจัดการ การจัดทำบัญชี การผลิตสินค้าและจำหน่าย ซึ่งชุมชนต้อง ลงมือปฏิบัติเองทางราชการเป็นผู้ให้การสนับสนุนและแนะนำส่งเสริม

การดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน จะเป็นการเปลี่ยนแปลงจากการขายผลผลิตการเกษตร เป็นการแปรรูปผลิตภัณฑ์เพิ่มมูลค่าผลิตเป็นสินค้าขาย โดยเริ่มต้นขายภายในชุมชนแล้วนำผลผลิตที่เหลือ ขายยังชุมชนใกล้เคียงและชุมชนอื่นๆ (กรมส่งเสริมสหกรณ์, 2548)

2.3 แนวคิดการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชน

การดำเนินงานทุกอย่างหรือกิจกรรมต่างๆ ของมนุษย์ที่ดำเนินขึ้นอยู่นั้น ไม่มีสิ่งใดที่จะสำคัญ กว่าการบริหารหรือการจัดการ (management) ทั้งนี้ เพราะงานทางด้านการบริหารจัดการ จะเป็นงานที่สำคัญต่อการอำนวยให้มนุษย์ทำงานได้โดยมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล (effective and efficiency) ให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงถือได้ว่าการเรียนรู้และการจัดการเป็นหัวใจของการพัฒนาระบบวิสาหกิจชุมชน เป็นหลักประกันให้เกิดวิสาหกิจชุมชนที่มั่นคงและยั่งยืน (เสรี, 2548)

การบริหารจัดการ

การบริหารจัดการ หมายถึง กิจกรรมที่บุคคลตั้งแต่ 2 คน ขึ้นไป ร่วมกันดำเนินงาน เพื่อให้บรรลุ วัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้ หรือกล่าวได้ว่าการบริหารจัดการเป็นลักษณะของการใช้ศาสตร์และศิลปะ เพื่อดำเนินการเกี่ยวกับทรัพยากรได้แก่ คน (man) เงิน (money) วัสดุอุปกรณ์ (material) และการ จัดการ (management) ให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ (ศิริพร, 2540) ซึ่งความรู้

และทักษะการจัดการทำให้เกิดการทำงานที่มีประสิทธิภาพ และนำมาซึ่งความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ขององค์กร (จิราภรณ์, 2546)

การบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชน หมายถึง กระบวนการบริหารจัดการทรัพยากรที่มีของกลุ่ม ให้บรรลุวัตถุประสงค์และมีประสิทธิภาพ โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของสมาชิกภายในกลุ่มในการแสดงความคิดเห็น ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผนในการทำธุรกิจ และการจัดการกลุ่มอย่างเป็นระบบมีแบบแผนเป็นรูปธรรม

หลักการจัดการวิสาหกิจชุมชน

จักรี (2546) รายงานว่า หลักการจัดการวิสาหกิจชุมชน ไว้เป็น 4 ด้าน ดังนี้

ด้านที่ 1 การจัดการกลุ่ม พิจารณาถึง

1. การมีส่วนร่วมของสมาชิกในการร่วมคิดและร่วมตัดสินใจ การบริหารงาน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการลงทุนและการทำธุรกิจ
2. ระเบียบ ข้อบังคับ กติกาของกลุ่ม
3. บทบาท หน้าที่ โครงสร้างของกลุ่ม มีความโปร่งใสตรวจสอบได้
4. การขยายจำนวนสมาชิก การพัฒนาความรู้สมาชิก

ด้านที่ 2 การจัดการการผลิต พิจารณาถึง

1. ประเด็นหลักในภาคการผลิตของวิสาหกิจชุมชน เน้นการใช้ทรัพยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่น ผสมผสานทักษะดั้งเดิมและยอมรับเทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาผลิตภัณฑ์สามารถเข้ารับการตรวจมาตรฐานคุณภาพและสุขอนามัย มีการวิเคราะห์ประสิทธิภาพและต้นทุนการผลิต โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน
2. การเตรียมการผลิตให้เกิดผลสูงสุด ต้องรู้ว่าอะไรจะผลิตอะไร และมีวัตถุประสงค์ หรือเป้าหมายการผลิตที่ชัดเจน มีสถานที่และเวลาในการผลิตที่เหมาะสม มีวิธีการและขั้นตอนการทำงานที่ชัดเจน
3. การวางแผนการผลิต ต้องพิจารณาความต้องการของลูกค้า ประมาณการความสามารถในการผลิตทั้งคน อุปกรณ์ วัตถุดิบ เวลาที่ใช้ ศึกษาวิธีการ ขั้นตอนและออกแบบ ผังการผลิตที่ประหยัด รวดเร็ว คัดเลือกอุปกรณ์และเครื่องจักรที่เหมาะสม คำนวณ คำนวณง่าย
4. การเลือกทำเลที่ตั้งในการผลิต จะต้องสะดวกในการติดต่อปลอดภัย ไม่ทำให้เกิดผลกระทบต่อชุมชน
5. การควบคุมการผลิต ทั้งด้านคุณภาพ ปริมาณ เทคโนโลยี แรงงาน ต้นทุน ระเบียบกฎหมายที่เกี่ยวข้องสิ่งแวดล้อม

ด้านที่ 3 การจัดการตลาด พิจารณาถึง

1. ประเด็นหลักในภาคการตลาดของวิสาหกิจชุมชน คือ เน้นการพึ่งพาตนเอง ใช้การตลาดนำการผลิต การบรรจุภัณฑ์ การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ สามารถเชื่อมโยงและขยายการตลาดได้ การสร้างเอกลักษณ์ของสินค้าคือหัวใจของการแข่งขันในปัจจุบัน

2. ตลาดของวิสาหกิจชุมชน แบ่งออกเป็น ตลาดครัวเรือน ตลาดในชุมชน และตลาดนอกชุมชน

3. ส่วนประสมตลาด (4P & 4C)

1. Product (ผลิตภัณฑ์)	—————→	Customer Solution (ตอบสนองความต้องการของลูกค้า)
2. Price (ราคา)	—————→	Customer Benefits (ผลประโยชน์ที่ลูกค้าจะได้รับ)
3. Place (ช่องทางจำหน่าย)	—————→	Convenience (ความสะดวกซื้อ)
4. Promotion (การส่งเสริมการตลาด)	—————→	Communication (การรับรู้ข่าวสารสินค้า)

ด้านที่ 4 การจัดการด้านการเงินและบัญชี พิจารณาถึง

1. การจัดการการเงิน การรับ การจ่าย
2. วิธีการคิดต้นทุนที่ถูกต้อง
3. การจดบันทึกรายการ รายรับ รายจ่าย
4. การทำงบกำไร ขาดทุน
5. การทำงบกระแสเงินสด

การที่จะทำให้วิสาหกิจชุมชนเข้มแข็งมั่นคงและก้าวหน้าได้นั้น คนในองค์กรจะต้องมีความรู้ความเข้าใจความชำนาญในเรื่องการจัดการธุรกิจของชุมชนให้ชัดเจน สิ่งที่ต้องรู้ คือ หลักการและวิธีการ ซึ่งการทำธุรกิจชุมชนให้ได้ผลสำเร็จและบรรลุเป้าหมายได้อย่างยั่งยืนได้ต้องเข้าใจและยึดหลักดังนี้

1. หลักการจัดการทรัพยากร ประกอบด้วย

- 1.1 วัสดุ ได้แก่ วัตถุดิบ อาคาร เครื่องจักรและอุปกรณ์
- 1.2 คน ได้แก่ คนงาน สมาชิก ผู้จัดการ
- 1.3 เงิน ได้แก่ เงินทุน ค่าใช้จ่าย รายได้และรายจ่าย
- 1.4 ข้อมูล ได้แก่ ข้อมูล ข่าวสาร เทคโนโลยี หลักการและวิธีการ

2. หลักการจัดการแบบ “โต๊ะ 4 ขา” ประกอบด้วย

2.1 การจัดการคนที่ดี ต้องมีวิธีการจัดการหน้าที่ความรับผิดชอบของคน ที่เกี่ยวข้องให้ มีขวัญกำลังใจ ความรู้ความสามารถที่เหมาะสมกับการทำธุรกิจ

2.2 การจัดการผลิต ในการทำธุรกิจต้องมีการนำทรัพยากรมาผลิตให้เป็นสินค้าและบริการที่สนองความต้องการของลูกค้าได้อย่างมีประสิทธิภาพ การผลิตต้องมีการจัดการให้ถูกขั้นตอน ถูกวิธี ถูกเวลา เพื่อให้สินค้าและบริการที่มีคุณภาพ ต้นทุนต่ำและส่งมอบสินค้าตรงตามสัญญา

2.3 การจัดการตลาด ต้องให้ความรู้ถึงความต้องการของลูกค้าแต่ละกลุ่มรู้เรื่องของคู่แข่ง รู้เรื่องราคาขาย รู้ช่องทางการใช้สื่อให้ลูกค้าเข้าใจได้เร็ว

2.4 การจัดการเงิน การธุรกิจต้องมีเงินเป็นปัจจัยในการทำงาน ทั้งการซื้อวัตถุดิบ จ่ายค่าแรง ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าใช้จ่ายต่างๆ และต้องมีรายได้จากการขายสินค้าเข้ามา จึงต้องเป็นการจัดการให้ รายได้กับรายจ่ายเหมาะสมมีกำไร และต้องรู้การเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงของเงินเข้าออกตลอดเวลา

3. หลักการดูแล “คน 3 กลุ่ม” ซึ่งถือว่าเป็นเคล็ดลับ 3 ประการ ผู้การทำธุรกิจให้ได้ดี ประกอบด้วย

3.1 ลูกค้าเป้าหมายมีความต้องการสินค้าและบริการใด

3.2 จัดการทรัพยากรที่มีให้เกิดสินค้าที่มีคุณภาพและราคาถูกได้อย่างไร

3.3 คิดสร้างสินค้าและบริการที่มีประสิทธิภาพและมีข้อดี ข้อเด่นกว่าสินค้าคู่แข่งได้อย่างไร

4. หลักการเดินตามบันได 3 ขั้น

ขั้นที่ 1 มุ่งเน้นการตอบสนองความต้องการและสร้างความพึงพอใจให้ลูกค้า เป็นเป้าหมายสำคัญของธุรกิจชุมชน

ขั้นที่ 2 ต้องเห็นขั้นตอนการทำงานตั้งแต่ต้นจนครบวงจร โดยต้องมีการจัดการให้มีประสิทธิภาพ มีคุณภาพทุกขั้นตอน และมีการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง

ขั้นที่ 3 ต้องช่วยกันคิดช่วยกันทำ ช่วยกันดูแล ช่วยกันลงทุนลงแรงในทุกขั้นตอน เป็นการเน้นให้สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมกันอย่างเท่าเทียมและคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่หรือสินค้าใหม่ตลอดเวลา

5. หลักการจัดการที่ดี ประกอบด้วย

5.1 การกำหนดเป้าหมาย แผนงาน ทิศทาง เวลา ขั้นตอนทำงาน ผู้รับผิดชอบ การใช้ วัตถุดิบ อุปกรณ์ เครื่องจักร การประเมินติดตามงาน และการตรวจวัด

5.2 การปฏิบัติ หรือการลงมือทำตามแผนงานที่วางไว้ มีการสื่อสารทำความเข้าใจ ขั้นตอนของงานให้กับทุกคนที่เกี่ยวข้อง มีการจัดสรรทรัพยากรต่างๆ ให้เหมาะสมกับแผนงานที่วางไว้

5.3 การตรวจสอบ ติดตาม ประเมินผลเป็นระยะๆ เพื่อดูความก้าวหน้าของงานที่ทำไป ตามแผน การประเมินผลดูแนวโน้มการทำงานจะถึงเป้าหมายหรือไม่ถ้าไม่จะปรับปรุงอย่างไร

5.4 การปรับปรุงแก้ไขให้เป็นไปตามเป้าหมาย หากมีปัญหาอุปสรรคจะได้ปรับแก้ไขได้ทันเวลา ให้กรณีที่ทำได้ตามเป้าหมาย ควรมีการปรับปรุงให้ทำได้ดีกว่าเดิม ต้องมีการสรุปผลเป็นบทเรียนที่ได้รับทั้งความสำเร็จและความล้มเหลว และการที่จะให้การจัดการที่ดี มุ่งสู่เป้าหมายและประสบผลสำเร็จตามต้องการนั้น ต้องมีการตัดสินใจที่รอบคอบ ไม่ประมาทคิดพิจารณาเหตุปัจจัย ทั้งภายในและภายนอกให้รอบด้านเสียก่อนกล่าวคือ

ปัจจัยภายใน หมายถึง การคิดพิจารณาจากจุดอ่อน จุดแข็ง ที่อยู่ในกลุ่มผลิตมีอยู่ เช่น มีความรู้ ความชำนาญในการผลิต มีข้อได้เปรียบด้านใด ด้านวัตถุดิบ อุปกรณ์ ด้านทำเลที่ตั้ง ด้านชื่อเสียง มีจุดอ่อนที่ต้องปรับปรุงสิ่งใดบ้าง เพื่อให้สามารถทำธุรกิจให้บรรลุเป้าหมายได้อย่างเหมาะสม

ปัจจัยภายนอก หมายถึง การคิดพิจารณาสิ่งแวดล้อมภายนอก ที่มีผลกระทบต่อการธุรกิจ เช่น ความต้องการลูกค้า คู่แข่ง กฎระเบียบ กฎหมาย ราคาส่ง อุปกรณ์ ราคาน้ำมัน ค่าแรงขั้นต่ำ สภาพดินฟ้าอากาศ สภาพการค้าของตลาด เป็นต้น โดยต้องมีการพิจารณาปัจจัยภายนอกเหล่านี้ว่ามีผลกระทบต่อการขายต่อต้นทุนการผลิตอย่างไร

วิธีการทำธุรกิจชุมชนให้ได้ผลสำเร็จและบรรลุเป้าหมาย

การทำวิสาหกิจชุมชนให้เข้มแข็งและก้าวหน้าได้นั้น คนในองค์กรจะต้องมีความรู้ความเข้าใจ ความชำนาญในเรื่องการจัดการธุรกิจของชุมชนให้ชัดเจน มีสิ่งที่ควรต้องรู้ คือ

1. หลักการจัดการธุรกิจชุมชน ในการทำธุรกิจนั้น มีเรื่องสำคัญหลายเรื่องที่ต้องมีการบริหารจัดการที่ดีธุรกิจจึงจะไปรอดเพื่อให้ได้สินค้าที่มีคุณภาพถูกใจลูกค้าและสมาชิกในกลุ่มทำงานร่วมกันอย่างมีความสุข ได้รับผลประโยชน์เท่าเทียมกันมีกำลังใจในการทำงานร่วมกัน

2. สินค้าและบริการ ต้องรู้ว่าสินค้าและบริการของกลุ่มนั้นเมื่อเข้าสู่ตลาดแล้วทำอย่างไรลูกค้าจะให้ความสนใจ และถ้ามีสินค้าหรือบริการประเภทเดียวกันอยู่ในตลาด จะสู้ได้อย่างไร กลุ่มจะพัฒนาสินค้าและบริการอย่างไรไม่ให้ลูกค้าเกิดความเบื่อหน่ายในแบบเดิมๆ หรือมีความแตกต่างไปจากสินค้าหรือบริการคู่แข่ง

3. ลูกค้า ในฐานะที่เป็นผู้ผลิตสินค้าหรือขายบริการ มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องรู้ให้แน่ชัดว่าคนที่ซื้อสินค้าหรือบริการของเรานั้นเป็นใคร เช่น เป็นผู้หญิงวัยรุ่น วันทำงาน หรือผู้ชายและเหตุใดจึงเลือกซื้อสินค้าของเรา ทำอย่างไรจึงจะสามารถส่งข่าวเกี่ยวกับสินค้าหรือบริการของเราไปให้ลูกค้ากลุ่มนี้ ทำอย่างไรจะให้ซื้อสินค้าของเราตลอดไปและนำไปแนะนำให้คนอื่นซื้อสินค้าเราเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ

4. การตลาด หมายถึง การค้นหาความต้องการของลูกค้าเพื่อผลิตในสิ่งที่ลูกค้าต้องการ ซึ่งมีหลักการสำคัญอยู่ 3 เรื่อง คือ พัฒนาสินค้าให้ถูกใจลูกค้า มีราคาขายที่เหมาะสม และวางขายในที่ที่มีคนต้องการซื้อ ซึ่งกลุ่มจะต้องเรียนรู้ในการวางแผนการตลาดที่ดีด้วย

5. การผลิตและการบริการ ในเรื่องการผลิตสินค้าหรือบริการนั้น ต้องให้ความสนใจในเรื่องการผลิตที่มีประสิทธิภาพ หมายถึงการผลิตอย่างไรให้สินค้าของกลุ่มมีคุณภาพตามที่ลูกค้าต้องการและมีต้นทุนการผลิตที่ต่ำที่สุด โดยจะต้องรู้จักวิธีการจดบันทึกขั้นตอนต่างๆ ในการผลิต เพื่อใช้เป็นข้อมูลใน

การนำไปพิจารณาร่วมกันว่ากลุ่มจะหาวิธีการอย่างไรที่จะปรับปรุงการผลิตสินค้าให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น เป็นที่ต้องการของลูกค้ามากขึ้น ในขณะที่เดียวกันต้องมีต้นทุนต่ำเพื่อที่กลุ่มจะมีผลกำไรมากขึ้น

6. การเงิน เรื่องการเงินนับเป็นเรื่องสำคัญที่มักจะเป็นปัญหาในการจัดการของธุรกิจชุมชนโดยทั่วไป เพราะวิธีการคิดคำนวณ และการจัดบันทึก การบริหารเงินทุน เงินสด หมุนเวียน งบกำไรขาดทุน และงบการเงินต่างๆ ดูยุ่งยาก ซับซ้อน หากเป็นสิ่งจำเป็นที่ผู้ทำธุรกิจชุมชนควรจะต้องพยายามทำความเข้าใจในเรื่องต่างๆ ของธุรกิจชุมชน ได้อย่างถูกต้องแม่นยำ

7. การบริหารจัดการกลุ่มและคน ความสำเร็จในการทำธุรกิจนั้น ปัจจัยสำคัญที่สุด ก็คือ เรื่องของคน นับตั้งแต่ผู้นำซึ่งหมายถึงประธานกลุ่มและคณะกรรมการไปจนถึงสมาชิก ต้องมีการแบ่งหน้าที่ที่ชัดเจน และหาแนวทางที่สร้างให้ทุกคนมุ่งมั่นสู่ความสำเร็จของกลุ่มร่วมกัน โดยไม่มีปัญหาความขัดแย้ง

8. แผนธุรกิจ เป็นการแสดงถึงสิ่งที่จะต้องทำ เมื่อมีการนำเงินมาลงทุน โดยเริ่มจากต้องรู้ว่ากลุ่มของเราจะผลิตสินค้าหรือขายบริการอะไร มีขั้นตอนอย่างไร จะได้ผลอย่างไร ใช้เงินเท่าไร และใช้คนกี่คนในการทำสินค้าหรือการให้บริการนั้น และจะอย่างไรให้ธุรกิจนั้นอยู่รอดอย่างยั่งยืน

แนวคิดความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน

ความสำเร็จในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน จำเป็นต้องคำนึงถึงการผลิต การบริโภค การตลาด และการจัดการทุกขั้นตอน (กรมส่งเสริมสหกรณ์, 2548) ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการส่งเสริมและพัฒนาวิสาหกิจชุมชน คือ ความพร้อมของชุมชน ซึ่งหมายถึงการมีส่วนร่วมของมวลสมาชิกในการจัดทำแผนวิสาหกิจชุมชน และการแสดงความคิดเห็นร่วมกัน

ตัวชี้วัดความสำเร็จในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน

จากการส่งเสริมและพัฒนาวิสาหกิจชุมชน ส่งผลให้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนได้รับทราบแนวคิดเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน อันเป็นพื้นฐานของการพึ่งพาตนเองและสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นได้ในอนาคต อันจะนำมาซึ่งการพึ่งพาตนเอง การลดรายจ่าย การสร้างรายได้ให้กับครัวเรือนตามตัวชี้วัดซึ่งสะท้อนให้เห็นถึง ความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ตามภารกิจของกรมส่งเสริมสหกรณ์ คือ

1. มีการจัดทำแผนวิสาหกิจชุมชน ที่มีหลักการทางวิชาการ สามารถเสนอแผนธุรกิจ เพื่อเสนอขอรับการสนับสนุนเงินทุนจากแหล่งเงินทุนต่างๆ ได้ เนื่องจากการจัดทำแผนวิสาหกิจชุมชนจะช่วยให้กลุ่มมีเป้าหมายการทำธุรกิจที่ชัดเจน สามารถใช้กำหนดการปฏิบัติงานที่ต่อเนื่องในขนาดของกลุ่ม และนอกจากนี้แผนธุรกิจยังสามารถใช้เป็นเครื่องมือแสวงหาเงินทุนจากกองทุนหรือสถาบันการเงินต่างๆ รวมถึงการระดมทุนจากสมาชิกกลุ่ม แผนธุรกิจเป็นการใช้ข้อมูลเชิงวิเคราะห์ให้เห็นถึงโอกาสที่ธุรกิจที่จะทำนั้นจะประสบความสำเร็จ ฉะนั้นตัวชี้วัดความสำเร็จในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้มีการจัดทำแผนวิสาหกิจชุมชนจะพิจารณาถึงความมีส่วนร่วมของสมาชิกในการจัดทำแผน จำนวนโครงการที่วิสาหกิจชุมชนกำหนดไว้ในแผนเปรียบเทียบกับจำนวนโครงการที่สามารถดำเนินได้ ความสามารถในการ

การบูรณาการกิจกรรมต่างๆ เข้าด้วยกันอย่างต่อเนื่อง แผนงานที่กำหนดไว้มีรูปแบบแปลกใหม่และมีความคิดสร้างสรรค์

2. มีการบริหารจัดการภายในกลุ่มอย่างเป็นระบบ มีแบบแผนและเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนและสามารถปฏิบัติได้ มีการจัดทำบัญชีได้อย่างมีระบบ ตัวชี้วัดความสำเร็จในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้มีการบริหารจัดการภายในกลุ่มอย่างเป็นระบบ จะพิจารณาถึง การประชุมสมาชิก การประชุมคณะกรรมการ การกำหนดระเบียบ การบันทึกบัญชี และมีผู้รับผิดชอบในการจัดทำบัญชี มีผู้รับผิดชอบด้านการเงิน มีการกำหนดหน้าที่รับผิดชอบของคณะกรรมการ มีการควบคุมภายใน มีการระดมทุน การส่งเสริมการออม การมีส่วนร่วมในการให้บริการและกิจกรรมภายในกลุ่ม การเพิ่มจำนวนของสมาชิก

3. การดำเนินธุรกิจของกลุ่ม มีการพัฒนากระบวนการผลิต การพัฒนาผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภค มีการเข้าถึงตลาดผู้บริโภคได้ถูกช่องทาง รักษาตลาดและมาตรฐานคุณภาพสินค้า ตัวชี้วัดความสำเร็จในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน ให้มีการพัฒนากระบวนการผลิต การพัฒนาผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ จะพิจารณาถึง วัตถุประสงค์ที่ใช้ในการผลิต รายได้จากการดำเนินธุรกิจ ความต่อเนื่องในการดำเนินธุรกิจ ภูมิปัญญาและเอกลักษณ์ท้องถิ่นในตัวผลิตภัณฑ์

4. ประโยชน์ที่ชุมชนได้รับ มีการกำหนดกติกาของกลุ่มร่วมกัน อันจะนำมาซึ่งการพึ่งพาตนเอง การลดรายจ่าย การสร้างรายได้ให้กับครัวเรือน รักษาเอกลักษณ์และวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ตัวชี้วัดความสำเร็จในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนซึ่งชุมชนจะได้รับ จะพิจารณาถึงประโยชน์ของคนในชุมชนที่ได้รับจากการดำเนินการวิสาหกิจชุมชน การผลิตและบริการที่กระทบต่อสิ่งแวดล้อม การใช้แรงงานในชุมชน การเรียนรู้ของคนในชุมชน มีการศึกษาดูงานจากภายนอกชุมชน

5. ความสามารถในการเข้าหาแหล่งเงินทุน เป็นการแสดงถึงความเป็นไปได้ทางเศรษฐกิจของโครงการที่ชุมชนร่วมกันจัดทำขึ้น จะพิจารณาถึงความสามารถในการเข้าหาแหล่งเงินทุน ที่มาของแหล่งเงินทุน วงเงินที่ได้รับการสนับสนุน จำนวนโครงการที่ได้รับการสนับสนุน วิธีการเข้าหาแหล่งเงินทุน (กรมส่งเสริมสหกรณ์, 2548)

2.4 การศึกษาถึงแนวคิดความสำเร็จของการดำเนินธุรกิจที่ผ่านมา

ใจมานัส (2540) สรุปปัจจัยกำหนดความสำเร็จและความล้มเหลวของธุรกิจชุมชนไว้ 9 ประการ คือ 1) ปัจจัยด้านการผลิต 2) ปัจจัยด้านการตลาด 3) ปัจจัยด้านแรงงาน 4) ปัจจัยด้านการเงิน 5) ปัจจัยด้านการบริหารจัดการ 6) ปัจจัยด้านปฏิสัมพันธ์กับภายนอก 7) ปัจจัยเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของสมาชิก 8) ปัจจัยซึ่งเกี่ยวกับการเป็นผู้นำ 9) ปัจจัยเกี่ยวกับระเบียบข้อบังคับขององค์กร

สุริรัตน์ (2546) ศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของกลุ่มตัดเย็บผ้ากรณีศึกษาแม่บ้านเกษตรกรบ้านแม่ตาด พบว่าปัจจัยที่มีผลกระทบต่อความสำเร็จของกลุ่มตัดเย็บผ้าแม่บ้านเกษตรกรบ้านแม่ตาด ประกอบด้วย 1) ปัจจัยด้านการเงิน 2) ปัจจัยด้านการตลาด 3) ปัจจัยด้านการผลิต 4) ปัจจัยด้านการบริหารจัดการ 5) ปัจจัยด้านผู้นำ 6) ปัจจัยด้านแรงงาน 7) ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของสมาชิก 8) ปัจจัยเกี่ยวกับระเบียบข้อบังคับขององค์กร 9) ปัจจัยเกี่ยวกับปฏิสัมพันธ์ภายนอกซึ่งทุกปัจจัยมีผลต่อความสำเร็จ

สมิตรา (2549) รายงานว่า วิสาหกิจชุมชนเป็นแนวคิดที่มุ่งแปรรูปผลผลิตตามธรรมชาติ หรือสร้างผลิตภัณฑ์หรือผลิตผลโดยครอบครัวยุติในชุมชน โดยองค์กรชุมชนและเครือข่ายองค์กรชุมชนเพื่อการบริโภคและการสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน โดยมีหลักการคิดที่สำคัญคือ สร้างความหลากหลายของผลผลิตและผลิตภัณฑ์ในชุมชน เพื่อการบริโภคแบบพึ่งพาตนเองลดรายจ่ายให้ครอบครัว สร้างเสริมสุขภาพอนามัยที่ดีให้ตนเองและมีคุณธรรมรับผิดชอบต่อสมาชิกคนอื่นที่อยู่ร่วมในชุมชน ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนเอากำไรสูงสุด และไม่เอาเปรียบผู้บริโภค วิสาหกิจชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่เลี้ยงตนเองได้และพึ่งพาตนเองได้ ทำให้เกิดการพัฒนาศาธารณประโยชน์หรือโครงสร้างพื้นฐานของชุมชนด้วยตนเอง โดยไม่เป็นภาระให้รัฐหรือต้องพึ่งพาภายนอก วิสาหกิจชุมชนจะเป็นการเพิ่มศักยภาพของระบบเศรษฐกิจระดับชุมชน ในการพัฒนาความร่วมมือกับระบบเศรษฐกิจภาพรวม เพราะการที่ชุมชนไม่ต้องพึ่งพากระบบเศรษฐกิจภายนอกอันเป็นหลักการที่นำไปสู่การเป็นฐานรากทางเศรษฐกิจที่มั่นคงและยั่งยืนของระบบเศรษฐกิจระดับประเทศอย่างแท้จริง

สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม กระทรวงอุตสาหกรรม (2547) รายงานว่าประเทศไทยมีจำนวนครัวเรือนที่ประกอบอุตสาหกรรมในครัวเรือน ประมาณ 1,186,000 ครัวเรือน มีแหล่งที่ตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือประมาณร้อยละ 45.0 อยู่ในภาคเหนือและภาคใต้ร้อยละ 20.0 และ 22.0 ตามลำดับ และอยู่ในภาคกลางร้อยละ 12.0 อุตสาหกรรมในครัวเรือนส่วนใหญ่เป็นการประกอบอาชีพสิ่งทอ สิ่งถัก เครื่องแต่งกายและหนังสัตว์ ประมาณร้อยละ 38.1 นอกจากนี้จะเป็นการผลิตเคมีภัณฑ์ ยางและพลาสติกไม้ และผลิตภัณฑ์จากไม้ อาหาร เครื่องดื่มและยาสูบและการผลิตอื่นๆ โดยปัญหาและอุปสรรคของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ได้แก่

1. ปัญหาด้านขีดความสามารถของผู้ประกอบการ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนส่วนใหญ่ประกอบธุรกิจในรูปแบบเดิมๆ ที่เคยดำเนินมาในอดีต ขาดความรู้พื้นฐานที่รองรับเทคนิควิชาการที่ทันสมัยและยังขาดความรู้และทักษะในการพัฒนาผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ให้ตรงตามความต้องการของตลาด
2. ข้อจำกัดด้านการบริหารจัดการ ผู้ประกอบการยังขาดความรู้ในการบริหารจัดการที่ดี ไม่สามารถคิดต้นทุนที่ถูกต้องหรือบริหารต้นทุนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ขาดกลยุทธ์และความรู้ในการตั้งราคาขายสินค้าที่สอดคล้องกับต้นทุนและสภาพการณ์ในตลาด ซึ่งส่งผลให้

เกิดภาวะการขายโดยขาดทุนหรือการขายไม่ออก ขาดการจัดทำระบบบัญชีพื้นฐานที่ดีของธุรกิจชุมชน

3. ปัญหาด้านเทคโนโลยี โดยทั่วไปวิสาหกิจชุมชนใช้เทคโนโลยีการผลิตแบบดั้งเดิม ไม่ซับซ้อน และเป็นเทคโนโลยีที่เกิดจากภูมิปัญญาที่มีอยู่ในท้องถิ่นสืบเนื่องมายาวนาน มีข้อได้เปรียบ คือมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ มีต้นทุนต่ำ แต่ขณะเดียวกันก็มีจุดอ่อนที่ส่งผลกระทบต่อเนื่องถึงประสิทธิภาพการผลิตและมาตรฐานในตัวผลิตภัณฑ์ รวมทั้งปัญหาที่ไม่สามารถผลิตได้ในจำนวนมากตามคำสั่งซื้อ ผู้ประกอบการชุมชนบางส่วนยังขาดความรู้ในการดูแลรักษาเครื่องมือ เครื่องจักรและวัตถุดิบ และขาดแนวคิดในการพัฒนาระดับเทคโนโลยี
4. ปัญหาด้านการเงิน วิสาหกิจชุมชนส่วนใหญ่ประสบอุปสรรคในการเข้าถึงแหล่งเงินทุน ขาดแคลนเงินทุนในการลงทุนและการดำเนินงานและขาดสินเชื่อเพื่อการบริหารงานในระยะเวลาที่ให้เครดิตแก่ลูกค้า ต้องใช้เงินทุนนอกระบบที่มีอัตราดอกเบี้ยสูง
5. ปัญหาด้านการตลาด เป็นปัญหาหลักของการดำเนินธุรกิจของวิสาหกิจชุมชน เนื่องจากส่วนใหญ่ทำการผลิตบนพื้นฐานปัจจัยการผลิตและความชำนาญที่ตนมีอยู่ ขาดความเข้าใจในกระแสความนิยมหรือพฤติกรรมของผู้ซื้อในตลาด ทำให้แบบผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ไม่ตรงกับความต้องการของตลาด การทำวิจัยและนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ใหม่ ออกสู่ตลาดมีน้อยมาก ในขณะเดียวกันก็มีข้อจำกัดด้านสถานที่จำหน่ายสินค้า
6. ปัญหาทางด้านผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ ผลิตภัณฑ์ของวิสาหกิจชุมชนส่วนใหญ่ เป็นผลิตภัณฑ์อาหารประเภทพื้นบ้าน และของที่ระลึก มีผลิตภัณฑ์บางส่วนที่มีรูปแบบซ้ำๆกัน ไม่มีความหลากหลายของผลิตภัณฑ์และไม่สามารถตอบสนองต่อรสนิยม และความต้องการของตลาดได้ นอกจากนี้ยังมีปัญหาบรรจุภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนนั้น ไม่ทันสมัยและไม่เป็นที่ดึงดูดใจของท้องตลาด

2.5 โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์

โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์หรือโอท็อป (One Tambon One Product, OTOP) เป็นโครงการที่ริเริ่มโดยรัฐบาลภายใต้การนำการปกครองของ นายกรัฐมนตรี (พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร) ซึ่งได้แนวทางการดำเนินการมาจากโครงการของประเทศญี่ปุ่นที่มีการเริ่มที่จังหวัดโออิตะ หลังจากนั้นกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทยได้ร่วมกันจัดประชุมกับผู้บริหารระดับสูงหลายฝ่าย เช่น กระทรวงมหาดไทย กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงอุตสาหกรรมและปลัดกระทรวงทุกกระทรวงและองค์กรที่เกี่ยวข้อง จนได้ข้อสรุปและให้นายกรัฐมนตรีลงนามในระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีสำหรับโครงการนี้ ว่าด้วย คณะกรรมการอำนวยการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์แห่งชาติ พ.ศ. 2544 เมื่อวันที่ 14 สิงหาคม 2544) ซึ่งโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์นี้เป็นโครงการที่รัฐบาลต้องการสร้างรายได้เพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจ ก่อให้เกิดรายได้แก่ชุมชนและประชาชนในท้องถิ่น

ต่างๆ รวมทั้งก่อให้เกิดการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ชุมชน ซึ่งเป็นโรงการที่ตอบสนองตามแนวทางการดำเนินงานของรัฐบาลในยุคนั้น ซึ่งมีการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจไทย โดยมองภาพรวมเป็นระบบและมีเป้าหมายที่จะรักษาไว้ซึ่งการเติบโตทางเศรษฐกิจไทยอย่างมีคุณภาพและเสถียรภาพ โดยมุ่งเน้นความสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับฐานราก โดยมีภาครัฐและเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมส่งเสริมสนับสนุนช่วยเหลือด้านการคิดค้นและการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ด้านการตลาด การผลิต การบริหารจัดการและการประยุกต์เทคโนโลยีทางด้านการผลิตให้มีคุณภาพ ตลอดจนให้ความรู้และการเพิ่มคุณค่าของสินค้าภูมิปัญญาชาวบ้าน ซึ่งการสนับสนุนดังกล่าวก็เพื่อที่จะมุ่งให้สินค้าที่มีคุณภาพยอมรับและต้องการของตลาดสากล โดยพยายามที่จะให้ท้องถิ่นจำเป็นต้องพึ่งตนเอง (ชูศักดิ์และนิตินันท์ , 2545)

คณะอำนวยการโครงการการคัดสรรสุดยอดหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ไทย (2546) สำนักส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ได้จัดกลุ่มสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ออกเป็น 6 กลุ่มด้วยกัน ได้แก่

1. ประเภทอาหาร หมายถึงผลิตผลทางการเกษตรที่บริโภคสด เช่น พืชผัก ผลไม้และผลิตภัณฑ์อาหารแปรรูป ทั้งอาหารแปรรูปที่พร้อมบริโภคหรืออาหารแปรรูปกึ่งสำเร็จรูป รวมถึงอาหารแปรรูปที่ใช้เป็นวัตถุดิบสำหรับอุตสาหกรรมต่อเนื่อง เช่น น้ำพริก พริกแห้ง
2. ประเภทเครื่องดื่ม หมายถึงผลิตภัณฑ์ประเภทเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ เช่น สุราแช่ สุรากลั่น และไม่มีแอลกอฮอล์ รวมถึงผลิตภัณฑ์เครื่องดื่มที่พร้อมดื่ม ผลิตภัณฑ์ประเภทชาละลาย และผลิตภัณฑ์ประเภทขง เช่น น้ำผลไม้ น้ำสมุนไพร ชิงผงสำเร็จรูป ชาใบหม่อน
3. ประเภทผ้า เครื่องแต่งกาย หมายถึงผ้าทอและผ้าถักจากเส้นใยธรรมชาติหรือเส้นใยสังเคราะห์ เช่น ผ้าแพรวา ผ้าถักโครเชต์ ผลิตภัณฑ์ประเภทเสื้อผ้า เครื่องประดับตกแต่งร่างกายจากวัสดุทุกประเภท เช่น ผ้าพันคอ หมวก กระเป๋า เข็มขัด สร้อยคอ ต่างหู รองเท้า
4. ประเภทเครื่องใช้และเครื่องประดับตกแต่ง หมายถึงผลิตภัณฑ์ประเภทเครื่องเรือน เครื่องตกแต่งบ้าน เครื่องใช้สำนักงาน เครื่องใช้สอยต่างๆ รวมทั้งผลิตภัณฑ์ในกลุ่มจักสาน ถักสาน ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการใช้สอย เช่น ดอกไม้ประดิษฐ์ โต๊ะ เก้าอี้
5. ประเภทศิลปประติมากรรมและของที่ระลึก หมายถึงสิ่งประดิษฐ์ที่สะท้อนชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรม
6. ประเภทสมุนไพรที่ไม่ใช่อาหารและยา หมายถึง ผลิตผลจากธรรมชาติที่ไม่ใช่การบริโภคและรักษาโรค เช่น เครื่องสำอางสมุนไพร สมุนไพร แชมพูสมุนไพร น้ำมันหอมระเหย

โดยเกณฑ์ในการคัดสรรเพื่อวัดศักยภาพของสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์นั้น ทางหน่วยงานภาครัฐได้มีการพิจารณาในหลายๆ ด้าน ได้แก่

ส่วน ก. ข้อมูลทั่วไป ประกอบด้วยปัจจัยต่างๆ เช่น ชื่อกลุ่ม จำนวนสมาชิกกลุ่ม ประเภทผลิตภัณฑ์ สถานที่ตั้ง สถานะของกลุ่มและจำนวนแรงงาน

ส่วน ข. หลักเกณฑ์ทั่วไป 5 ด้าน ประกอบด้วย

1. ด้านผลิตภัณธ์ ได้แก่ แหล่งที่มาของวัตถุดิบ การขยายแรงงาน/กำลังการผลิต ช่วงระยะเวลาในการผลิต กำลังการผลิต การรักษาสิ่งแวดล้อมในกระบวนการผลิต ศักยภาพการผลิตจำนวนมากเพื่อจำหน่าย
2. ด้านการตลาด ได้แก่ แหล่งจำหน่ายหลักของสินค้า รายได้ในการจัดจำหน่ายสินค้า เปรียบเทียบกับปีที่ผ่านมา ความต่อเนื่องของตลาด รูปแบบของบรรจุภัณฑ์ เครื่องหมายและฉลาก ช่องทางการจำหน่าย การสร้างแรงจูงใจและความพึงพอใจของลูกค้า
3. ด้านการพัฒนาผลิตภัณธ์ ได้แก่ ที่มาของรูปแบบ สีส่นของผลิตภัณธ์ การพัฒนารูปแบบสีส่นของผลิตภัณธ์ การพัฒนารูปแบบผลิตภัณธ์ในรอบ 1 ปี การพัฒนาบรรจุภัณธ์คุณภาพของผลิตภัณธ์
4. ด้านเรื่องราวหรือตำนานของผลิตภัณธ์ ได้แก่ เรื่องราวของตัวผลิตภัณธ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น/เอกลักษณ์ของท้องถิ่น
5. ด้านความเข้มแข็งของชุมชน ได้แก่ ระยะเวลาในการจัดตั้งกลุ่ม กองทุนของกลุ่มและการบริหารจัดการองค์กร/กลุ่ม

ส่วน ค. หลักเกณฑ์เฉพาะกลุ่มผลิตภัณธ์ เช่น ประเภทอาหาร ประเภทเครื่องดื่ม ประเภทเครื่องใช้และเครื่องประดับตกแต่ง ประเภทศิลปะประดิษฐ์ และของที่ระลึก ประเภทสมุนไพรที่ไม่ใช่อาหารและยา

โดยสินค้าที่ได้ผ่านการคัดสรรดังกล่าวจะนำมาจัดระดับตามระดับคุณภาพดังนี้

ระดับ 5 ดาว ได้คะแนนตั้งแต่ 90 คะแนนขึ้นไป

ระดับ 4 ดาว ได้คะแนนระหว่าง 70 - 89 คะแนน

ระดับ 3 ดาว ได้คะแนนระหว่าง 50 - 69 คะแนน

ระดับ 2 ดาว ได้คะแนนระหว่าง 30 - 49 คะแนน

ระดับ 1 ดาว ได้คะแนนน้อยกว่า 30 คะแนน

หลังจากนั้นได้นำผลการคัดสรรสินค้านี้มาส่งต่อให้มีการประกวดและจัดงานในระดับประเทศเพื่อคัดสรรสุดยอดหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณธ์ไทย โดยใช้เกณฑ์การคัดสรรพิจารณาถึงความต้องการตลาด ซึ่งการจัดระดับสินค้าในระดับประเทศแบ่งออกเป็น 4 ระดับ ได้แก่

1. ระดับ A เป็นสินค้าที่สามารถส่งออกได้ทันที
2. ระดับ B เป็นสินค้าที่มีศักยภาพสูง เป็นที่ยอมรับระดับประเทศและสามารถพัฒนาสู่สากลได้ โดยภาครัฐให้การสนับสนุน
3. ระดับ C เป็นสินค้านี้อันดับกลาง ที่สามารถพัฒนาสู่ระดับ B ได้ ด้วยการปรับปรุงแก้ไขจุดอ่อน/ข้อจำกัดต่างๆ ของสินค้า โดยภาครัฐให้การสนับสนุน
4. ระดับ D เป็นสินค้าที่มีศักยภาพต่ำ มีแนวทางการพัฒนา 2 แนวทาง คือ

D1 เป็นสินค้าที่สามารถพัฒนาสู่ระดับ C โดยภาครัฐให้การสนับสนุน และมีการประเมินศักยภาพเป็นระยะ

D2 เป็นสินค้าที่สามารถพัฒนาสู่ระดับ C ได้ เนื่องจากมีจุดอ่อนมากและยากต่อการพัฒนา ภาครัฐอาจยกเลิกการส่งเสริมสินค้านั้น

อย่างไรก็ตาม ในปี 2549 คณะอำนวยการโครงการการคัดสรรสุดยอดหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ไทยได้กำหนดกรอบในการคัดสรรได้แก่

1. สามารถส่งออกได้ (Exportable)
2. โดยมีความแกร่งของตราสินค้า (Brand Equity)
3. ผลิตอย่างต่อเนื่องและคุณภาพคงเดิม (Continuous & Consistent)
4. ความมีมาตรฐาน (Standardization) โดยมีความคุณภาพ (Quality) และสร้างความพึงพอใจแก่ลูกค้า (Satisfaction)
5. มีประวัติความเป็นมาของผลิตภัณฑ์ (Story of Product)

โดยใช้แนวทางในการคัดสรรได้แก่

1. ให้ผู้ผลิต/ผู้ประกอบการ OTOP ที่ผ่านการลงทะเบียนในปี 2549 สมัครเข้าสู่กระบวนการคัดสรรฯ
2. เป็นการคัดสรรฯ (ให้ค่าคะแนน และระดับดาว) ระดับเดียว คือ “ ระดับประเทศ ”

และแบ่งกลุ่มประเภทของผลิตภัณฑ์ที่คัดสรรเป็น 5 ประเภท ได้แก่

1. ประเภทอาหาร
2. ประเภทเครื่องดื่ม
3. ประเภทผ้า เครื่องแต่งกาย
4. ประเภทของใช้/ของตกแต่ง/ของที่ระลึก
5. ประเภทสมุนไพรที่ไม่ใช่อาหาร

วิทยา (2546) รายงานเกี่ยวกับปัญหาในการดำเนินโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์พบว่า โดยส่วนมากแล้วสรุปกันว่าเป็นปัญหาทางการตลาด การหาตลาดต่างประเทศ และเสนอว่าในการดำเนินโครงการนี้ต้องมีประสิทธิภาพนั้นคือการใช้นโยบายเชิงใช้อุปทานและลอจิสติกส์ เนื่องจากผลิตภัณฑ์ที่ผลิตมาจากหมู่บ้านหรือตำบลตามกระบวนการแล้ว คงไม่แตกต่างจากผลิตภัณฑ์ต่างๆ ในท้องตลาดทั่วไป แต่จะแตกต่างในคุณค่าและมูลค่าของผลิตภัณฑ์ การที่จะนำผลิตภัณฑ์จากหมู่บ้านและตำบลไปสู่ตลาดการขายและถึงมือลูกค้า นั้น เป็นปัญหาทางใช้อุปทานและลอจิสติกส์ซึ่งเป็นการเคลื่อนที่หรือการเคลื่อนย้ายของสินค้า ซึ่งสินค้านี้ตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์เป็นสินค้าที่ค่อนข้างเรียบง่าย ไม่ซับซ้อนมากนักและราคาถูก แต่แหล่งผลิตสินค้าและแหล่งวัตถุดิบจะกระจายอยู่ทั่วประเทศตาม

หมู่บ้านและตำบลต่างๆ ซึ่งต้นทุนในการดำเนินการต่างๆ จะตกอยู่ที่ต้นทุนลอจิสติกส์ในการขนส่งและกระจายสินค้า รวมทั้งช่องทางการจัดจำหน่ายไปยังเมืองและจังหวัดต่างๆ รวมถึงต่างประเทศด้วย และในปัจจุบันทางการได้จัดสถานที่หรือจัดทำตลาดหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ตามริมถนนทางหลวง หรือตามสถานที่ท่องเที่ยวในละแวกนั้น หรือตามตัวเมืองต่างๆ ทั่วประเทศ การกระจายสินค้าแบบดั้งเดิมในท้องถิ่นถือว่าเป็นระบบลอจิสติกส์ท้องถิ่น โดยตามลักษณะของหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์แล้ว การผลิตสินค้าไม่ได้เป็นไปตามอุปสงค์ของตลาด แต่เป็นการผลิตไปตามลักษณะความเป็นอยู่ของชาวบ้านหรือเป็นอาชีพเสริม คุณภาพไม่คงที่หรือไม่ก็ยังไม่มีความมาตรฐานพอเพียง และการผลิตสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์นั้นขาดการพัฒนา ถึงแม้ว่าจะมีหน่วยงานราชการบางหน่วยงาน เช่น กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม กรมพัฒนาชุมชน และอีกหลายหน่วยงานมีส่วนช่วยสนับสนุนโครงการพัฒนาผู้ประกอบการในชุมชนมานานแล้ว แต่ไม่มีหน่วยงานใดทราบหรือติดตามโครงการอย่างจริงจัง ทำให้การพัฒนาระบบผู้ประกอบการขนาดเล็กสู่ชุมชนไม่ได้มีการพัฒนาไปเท่าที่ควร

ในส่วนของสำนักส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย (2550) รายงานปัญหาในการดำเนินโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ของประเทศไทย จากการดำเนินโครงการตั้งแต่เริ่มแรกจนถึงปัจจุบันพบว่า ภูมิปัญญาบางเรื่องถูกดัดแปลงจนไม่สามารถค้นหาแหล่งที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมได้ ขาดการสืบสานและถ่ายทอดสู่คนรุ่นหลังและการกระจายของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ยากต่อการสืบค้น สำนักส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน จึงได้จัดตั้งสถาบันการจัดการภูมิปัญญา OTOP ขึ้น เพื่อเป็นแหล่งรวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญา OTOP มีแนวทางการดำเนินกิจกรรมโดยเปิดให้องค์กรภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน เข้ามามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนกิจกรรม การดำเนินงานแบ่งเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนกลาง โดยสำนักส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน ทำหน้าที่รวบรวมฐานข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญา OTOP สนับสนุนการจัดการภูมิปัญญา OTOP แก่ภูมิภาคและชุมชน ส่วนภูมิภาคโดยศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชน และเขตสำนักงานพัฒนาชุมชน จังหวัด ทำหน้าที่ประสานการดำเนินงาน ระหว่างส่วนกลางกับชุมชนเจ้าของภูมิปัญญา OTOP และเครือข่ายสถาบันภูมิปัญญา OTOP และส่วนชุมชน โดยเครือข่ายสถาบันการจัดการภูมิปัญญา ประกอบด้วยศิลปิน OTOP เครือข่าย OTOP ทำหน้าที่เป็นแหล่งศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เผยแพร่ภูมิปัญญา OTOP และเป็นแหล่งประสานการพัฒนาผลิตภัณฑ์ OTOP

2.6 การดำเนินกิจกรรมของวิสาหกิจชุมชน

จิตต์ไธ (2546) ศึกษาการดำเนินงานโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ที่ประสบความสำเร็จในจังหวัดลำปางและศึกษาปัญหาในการดำเนินงานโครงการดังกล่าวพบว่าชุมชนในโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ที่ประสบความสำเร็จ ส่วนใหญ่ดำเนินกิจการเป็นกลุ่ม โดยไม่มีการจดทะเบียนและได้ดำเนินงานมาเป็นระยะเวลามากกว่า 5 ปี ขึ้นไป ชุมชนส่วนใหญ่มีสมาชิกน้อยกว่า 20 คน ส่วนใหญ่มี

เงินทุนเริ่มแรกไม่เกิน 10,000 บาทและมีสัดส่วนของชุมชนหรือผู้ประกอบการที่มีเงินทุนหมุนเวียนมากกว่า 50,000 บาท จำนวนมากที่สุด ด้านการดำเนินงานแต่ละด้านของชุมชนสรุปได้ดังนี้

ด้านการตลาดพบว่าชุมชนหรือผู้ประกอบการส่วนใหญ่ ให้ความสำคัญกับส่วนประสมทางการตลาด ได้แก่ด้านผลิตภัณฑ์ ราคา การจัดจำหน่ายและการส่งเสริมการตลาดตามลำดับ ชุมชนหรือผู้ประกอบการส่วนใหญ่มีการวางแผนงานด้านการตลาด กลุ่มลูกค้าของชุมชนเป็นลูกค้าที่มาจากต่างจังหวัดและนักท่องเที่ยวมากที่สุด ชุมชนมีการแสดงคุณภาพสินค้าจากวุฒิบัตรหรือด้วยรางวัลจากการเข้าร่วมแข่งขันในงานต่างๆ สินค้าของชุมชนส่วนใหญ่มีตราหือเป็นของตนเองและมีสัดส่วนของชุมชนหรือผู้ประกอบการ ที่มีการพัฒนารูปแบบสินค้าหรือบรรจุภัณฑ์อยู่เสมอตามคำสั่งซื้อของลูกค้ามากที่สุด ในด้านระดับราคาสินค้า ชุมชนใช้วิธีการตั้งราคาสินค้าเท่ากับผู้ขายรายอื่นมากที่สุด ชุมชนส่วนใหญ่มีพื้นที่ในการจัดจำหน่ายสินค้าอยู่ภายในประเทศและภายในจังหวัด การจัดจำหน่ายส่วนใหญ่ทำการจำหน่ายให้ผู้บริโภคโดยตรงที่ร้านค้าของชุมชนเองและในงานแสดงสินค้าต่างๆ และมีกลุ่มลูกค้าเป็นลูกค้าต่างจังหวัดและนักท่องเที่ยว ในการส่งเสริมการตลาด ชุมชนส่วนใหญ่มีการโฆษณาและประชาสัมพันธ์ในงานแสดงสินค้าต่างๆ และทำการส่งเสริมการขายให้แก่ผู้บริโภคและคนกลางด้วยการให้ส่วนลดและแจกฟรีเพื่อการส่งเสริมการขาย

ด้านการผลิต ชุมชนหรือผู้ประกอบการส่วนมากมีการใช้กลยุทธ์การวางแผนกำหนดจำนวนการผลิตเท่ากับจำนวนความต้องการโดยไม่มีการเพิ่มลดจำนวนสมาชิก วัตถุดิบของชุมชนเป็นผลผลิตทางการเกษตรหรือทรัพยากรธรรมชาติภายในชุมชนมากที่สุด ชุมชนไม่มีการสำรวจวัตถุดิบไว้รองรับการผลิต วัตถุดิบของชุมชนส่วนใหญ่ทำการจัดซื้อเป็นประจำจากผู้ค้าส่งรายเดิมภายในท้องถิ่นและมีสัดส่วนของการใช้วิธีการสั่งซื้อทางโทรศัพท์มากที่สุด ชุมชนส่วนใหญ่มีการจัดแยกหรือตรวจสอบวัตถุดิบ ชุมชนมีการจัดลำดับขั้นตอนการผลิตและมีการใช้เทคโนโลยีในการผลิตสินค้ามากที่สุด ชุมชนส่วนใหญ่มีการควบคุมตรวจสอบคุณภาพสินค้าและทำการจัดการสินค้าสำเร็จรูปด้วยการเปรียบเทียบปริมาณ และคุณภาพสินค้ากับเป้าหมายที่กำหนดไว้และชุมชนมีการจำหน่ายสินค้าที่เสียหายไม่ได้มาตรฐานในราคาถูกหรือทิ้งมากที่สุด

ด้านการจัดการและบุคลากร ชุมชนหรือผู้ประกอบการส่วนใหญ่มีการวางแผนการดำเนินงานเป็นแผนรายเดือนตามผลการทำงาน ชุมชนมีการกำหนดเป้าหมายการดำเนินงานเพื่อช่วยเหลือสังคมและส่งเสริมอาชีพ ชุมชนส่วนใหญ่มีการจัดแบ่งและมอบหมายฝ่ายงานมุ่งเน้นไปที่ฝ่ายผลิตและมีสัดส่วนของชุมชนหรือผู้ประกอบการที่มีสายการบังคับบัญชาเป็น 2 ระดับคือ การบังคับบัญชาระดับสูงสุด มีหัวหน้าหรือประธานชุมชนเป็นผู้บังคับบัญชาสูงสุดกับมีผู้ใต้บังคับบัญชาอีกหนึ่งระดับเป็นกลุ่มสมาชิกในชุมชนมากที่สุด ชุมชนมีการพิจารณาค่าตอบแทนสมาชิกตามผลงานในลักษณะอัตราเดียว

มากที่สุด ชุมชนส่วนใหญ่มีการจ่ายค่าตอบแทนเป็นรายวันและไม่มีมีการจ่ายค่าตอบแทนพิเศษ ชุมชนมีการควบคุมคุณภาพการผลิตสินค้าและมีสัดส่วนของการใช้คุณภาพเป็นเครื่องมือหรือมาตรฐานในการควบคุมและติดตามงานมากที่สุด ชุมชนส่วนใหญ่ไม่มีการประเมินผลการทำงานของสมาชิกและไม่มีการใช้ข้อมูลแนวโน้มการดำเนินงานของธุรกิจมาประกอบการตัดสินใจ ในด้านบุคลากรพบว่าชุมชนส่วนใหญ่มีสมาชิกเพียงพอและมีนโยบายเปิดรับสมาชิกตลอดเวลา ชุมชนมีการจูงใจสมาชิกด้วยการจัดกิจกรรมการทำงานให้แก่สมาชิกมากที่สุด

ด้านการเงินและการบัญชี ชุมชนหรือผู้ประกอบการส่วนใหญ่มีแหล่งที่มาของเงินทุนมาจากหน่วยงานรัฐบาลและจากการเข้าร่วมลงทุนของสมาชิก ชุมชนมีปัจจัยอัตราดอกเบี้ยและวงเงินกู้ยืมเป็นปัจจัยที่ใช้พิจารณาจัดหาเงินทุนมากที่สุด ชุมชนส่วนใหญ่ไม่มีการวางแผนการใช้จ่ายเงินล่วงหน้าและมีสัดส่วนของชุมชนที่มีการวางแผนการจ่ายเงินเพื่อการผลิตสินค้ามากที่สุด ชุมชนมีสมาชิกเป็นผู้จัดทำบัญชีหรือรายงานทางการเงินและบัญชีกำไรขาดทุนเป็นบัญชีที่ชุมชนจัดทำมากที่สุด ชุมชนส่วนใหญ่มีการจ่ายชำระค่าวัตถุดิบเป็นเงินสดและไม่มีหนี้ค้างชำระ สัดส่วนของหนี้ค้างชำระของชุมชนที่มีเป็นหนี้ทั้งสองประเภท คือหนี้ระยะสั้นและหนี้ระยะยาว ชุมชนมีรายได้และเงินทุนใกล้เคียงกันและลูกค้าของชุมชนซื้อสินค้าเป็นเงินสดมากที่สุด ชุมชนไม่มีหนี้สูญและทำการเจรจากับลูกหนี้ที่เป็นหนี้สงสัยจะสูญมากที่สุด ชุมชนส่วนใหญ่มีค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานต่อเดือนเป็นค่าวัตถุดิบมากเป็นอันดับหนึ่งและมีสัดส่วนของการจัดสรรกำไรให้แก่สมาชิกมากกว่าจัดสรรเป็นกำไรสะสมมากที่สุด

ส่วนปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานพบว่าชุมชนหรือผู้ประกอบการส่วนใหญ่มีปัญหาขาดค่าใช้จ่ายทางการตลาด ไม่สามารถจัดทำกิจกรรมการส่งเสริมการตลาดได้ ปัญหาการผลิตอันเนื่องมาจากการที่วัตถุดิบมีราคาแพงสูง เป็นผลให้ต้นทุนการผลิตสินค้าของชุมชนสูงไปด้วย ปัญหาการขาดการวางแผนการดำเนินงานของสมาชิกในชุมชนและปัญหาการขาดความรู้ ความสามารถในการประสานงานในชุมชนและปัญหาการขาดเงินทุนในการดำเนินงานและขาดความรู้ ความเข้าใจในการจัดทำรายงานทางการเงินให้ครบทุกประเภท

สุภาว จุลนาพันธุ์ และ วิทยา สุหฤทธดำรง (2546) ให้ความหมายของการจัดการการผลิตและการดำเนินงานหรือที่เรียกว่าการจัดการดำเนินงาน (operation management) ว่าหมายถึงกระบวนการออกแบบ การดำเนินงานและการปรับปรุงระบบที่ผลิตและส่งผลิตภัณฑ์และบริการ ไม่ว่าจะเป็นองค์การหวังผลกำไรหรือธุรกิจหรือองค์การที่ไม่หวังผลกำไร โดยการจัดการดำเนินงานเป็นหน้าที่หลักอย่างหนึ่งของธุรกิจ นอกเหนือจากหน้าที่การตลาด การเงิน การจัดการการผลิตจะเกี่ยวข้องกับระบบทั้งหมดที่เกี่ยวกับการผลิตสินค้าและบริการโดยรวม ตั้งแต่กระบวนการจัดหาปัจจัยนำเข้า (input) กระบวนการ

แปลงสภาพ (transformation) และกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการจัดเก็บ จัดส่ง จัดสรรผลิตภัณฑ์และบริการ (output) เพื่อเป็นการเพิ่มมูลค่าให้กับลูกค้า

2.7 การประเมินและการวิเคราะห์ศักยภาพของวิสาหกิจชุมชน

พรรณิและคณะ (2543) ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จของชุมชน ศึกษากรณีธุรกิจอุตสาหกรรมแปรรูปกล้วยตากในจังหวัดพิษณุโลก พบว่าผู้ประกอบการธุรกิจนี้แบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่กลุ่มที่ใช้วิธีการอบกล้วยด้วยตู้อบพลังงานแสงอาทิตย์ (กลุ่มแม่บ้าน) และกลุ่มที่ทำการผลิตทั้ง 2 รูปแบบ (ไม่เป็นสมาชิกกลุ่มแม่บ้าน) เกษตรกรทั้งสองกลุ่มนี้ประสบความสำเร็จและสามารถประกอบธุรกิจอยู่ได้ มี 3 ปัจจัย คือกลุ่มมีความเข้มแข็งในการบริหารงานกลุ่ม การสนับสนุนจากหน่วยงานราชการโดยมีการจัดประชุมคณะกรรมการทุก 2 เดือน และการมีแหล่งวัตถุดิบหลายจังหวัดอยู่ใกล้แหล่งประกอบการ เช่น พิษณุโลก (อ. บางระกำ) สุโขทัยและกำแพงเพชร

วิทยา (2547) ศึกษารูปแบบการบริหารงานและกิจกรรมต่างๆ ทั้งทางด้านการผลิต การตลาด การสะสมทุน การบริหารจัดการองค์กร การบริหารการเงินของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน และศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน จากการนำแนวทางเลือกวิสาหกิจชุมชนไปปรับใช้ในการสร้างกระบวนการเรียนรู้และดำเนินกิจกรรมในชุมชน โดยศึกษาเปรียบเทียบจากกรณีตัวอย่างกลุ่มวิสาหกิจชุมชน 2 กลุ่มในเขตพื้นที่อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม โดยได้รวบรวมข้อมูลจากการเข้าร่วมประชุมและปฏิบัติการสัมภาษณ์แบบ in-depth interview กับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเป็นหลัก ประกอบกับแบบสอบถามจำนวน 30 ราย แบ่งเป็นกรณีกลุ่มทอดผ้าฝ้ายและเย็บผ้าแปรรูปบ้านลาด จำนวน 15 ราย และกรณีกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร (ทรัพย์ทวี) บ้านมะค่า จำนวน 15 ราย ผลการศึกษาพบว่ากลุ่มวิสาหกิจชุมชนทั้ง 2 กลุ่มมีรูปแบบการดำเนินงานภายใต้การบริหารงานและกิจกรรมต่างๆ ซึ่งได้กำหนดโครงสร้างและรูปแบบการบริหารงานไว้อย่างชัดเจน เพื่อนำไปสู่เป้าหมายที่แต่ละกลุ่มได้วางไว้ โดยมีปัจจัยหลักที่สำคัญที่มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินกิจกรรมวิสาหกิจชุมชน ได้แก่ปัจจัยที่เกี่ยวกับกระบวนการดำเนินการกิจกรรมวิสาหกิจชุมชน ได้แก่ ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการดำเนินการกิจกรรมวิสาหกิจชุมชน ปัจจัยเกี่ยวกับความเป็นผู้นำ ปัจจัยเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน ปัจจัยเกี่ยวกับการมีปฏิสัมพันธ์กับภายนอก ปัจจัยเกี่ยวกับตัวสมาชิก ปัจจัยด้านการบริหารจัดการและปัจจัยเกี่ยวกับข้อมูลข่าวสาร ซึ่งสิ่งที่สำคัญที่สุดของแนวความคิดการดำเนินกิจกรรมวิสาหกิจชุมชนนั้นคือหลักแห่งการพึ่งตนเองของชาวบ้าน นอกจากนี้ ในการเข้าร่วมดำเนินกิจกรรมยังต้องได้รับความร่วมมือร่วมใจและความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันจากชาวบ้านเป็นสำคัญ นอกจากนั้นยังพบว่า การดำเนินกิจกรรมวิสาหกิจชุมชนที่ดีนั้น มักเริ่มต้นจากกิจกรรมโดยการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชน มีการกำหนดรูปแบบและแผนการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน การร่วมกันเป็นเจ้าของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนโดยการร่วมสะสมทุน การออมทรัพย์และการสร้างกระบวนการเรียนรู้จากการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันของชาวบ้าน โดยมุ่งเน้นที่จะนำไปสู่การพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองของชาวบ้าน

เป็นหลักเมื่อกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่สามารถเกื้อหนุนซึ่งกันและกันได้แล้วจะเป็นการสร้างฐานรากทางเศรษฐกิจของชุมชนและนำไปสู่การมีเศรษฐกิจในภาพรวมของประเทศที่มั่นคงต่อไป

เจตนารมณ์ (2547) รายงานการวิเคราะห์ปัจจัยที่ใช้เป็นเกณฑ์ในการเลือกสุดยอดหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ กรณีศึกษา : ผลิตภัณฑ์ประเภทผ้าและเครื่องแต่งกายในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ไทย โดยใช้คะแนนตามเกณฑ์ OTOP Champion และศึกษาเปรียบเทียบผลของการคัดสรรสุดยอดหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ไทยกับผลการจัดระดับสินค้าตามเกณฑ์ ด้วยวิธีการวิเคราะห์ตัวประกอบ (Factor analysis) และการวิเคราะห์จำแนกกลุ่ม (discriminant analysis) ผลการศึกษาพบว่าผลการวิเคราะห์สามารถพยากรณ์หรือทำนายผลจากการให้คะแนนของกรรมการว่าผลิตภัณฑ์ใดควรอยู่กลุ่มใด ถูกต้องถึงร้อยละ 74.9 ซึ่งเป็นการยืนยันผลการตรวจสอบผลการวิเคราะห์ตัวประกอบว่าปัจจัยใดที่มีความสำคัญต่อการเป็น OTOP Champion ซึ่งประกอบด้วย 5 ปัจจัยและในแต่ละปัจจัยประกอบด้วยเกณฑ์การคัดสรรดังนี้

ปัจจัยที่ 1 ปัจจัยด้านการผลิตและการตลาด ประกอบด้วยเกณฑ์การคัดสรร 10 เกณฑ์ ได้แก่ กำลังการผลิต จำนวนแหล่งจำหน่ายสินค้า แหล่งจำหน่ายหลักของสินค้า ช่องทางการจัดจำหน่าย ความต่อเนื่องของตลาด รายได้ในการจัดจำหน่ายสินค้าเทียบกับปีที่ผ่านมา ช่วงระยะเวลาในการผลิต การขยายแรงงาน/กำลังการผลิต การสร้างแรงจูงใจและความพึงพอใจของลูกค้าและศักยภาพการผลิตจำนวนมากเพื่อจำหน่าย

ปัจจัยที่ 2 ปัจจัยด้านบรรจุภัณฑ์ของผลิตภัณฑ์ ประกอบด้วยเกณฑ์การคัดสรร 4 เกณฑ์ ได้แก่ รูปแบบของบรรจุภัณฑ์ ฉลากและเครื่องหมาย การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ การมีเครื่องหมายรับรองมาตรฐาน

ปัจจัยที่ 3 ปัจจัยด้านเอกลักษณ์ของผลิตภัณฑ์ ประกอบด้วยเกณฑ์การคัดสรร 5 เกณฑ์ ได้แก่ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องราวของผลิตภัณฑ์ ที่มาของรูปแบบ สีสีนของผลิตภัณฑ์ หลักเกณฑ์เฉพาะลักษณะทั่วไป และการพัฒนารูปแบบ สีสีนของผลิตภัณฑ์

ปัจจัยที่ 4 ปัจจัยด้านความเข้มแข็งของชุมชน ประกอบด้วยเกณฑ์การคัดสรร 3 เกณฑ์ ได้แก่ การบริหารจัดการองค์กร/กลุ่ม ระยะเวลาในการจัดตั้งกลุ่ม กองทุนของกลุ่ม

ปัจจัยที่ 5 ปัจจัยด้านการรักษาสีสิ่งแวดล้อมในกระบวนการผลิต ประกอบด้วยเกณฑ์การคัดสรร 1 เกณฑ์ ได้แก่การรักษาสิ่งแวดล้อมในกระบวนการผลิต

นอกจากนั้นในการวิเคราะห์นี้สามารถตัดเกณฑ์การคัดสรร 3 เกณฑ์ออกได้ ได้แก่การพัฒนา รูปแบบผลิตภัณฑ์ที่ผลิตในรอบ 1 ปี คุณภาพของผลิตภัณฑ์และแหล่งที่มาของวัตถุดิบ

สุกัลยา (2548) ศึกษาการจัดการห่วงโซ่อุปทานของกลุ่มหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ในจังหวัด นครราชสีมา และศึกษาเปรียบเทียบการจัดการห่วงโซ่อุปทานของกลุ่มหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ที่มีระดับคุณภาพและประเภทของผลิตภัณฑ์ที่แตกต่างกัน พบว่ากลุ่มหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ที่มีการ

ปฏิบัติด้านสินค้าคงคลังและด้านการขนส่งอยู่ในระดับมาก ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกและด้านสารสนเทศอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อเปรียบเทียบการจัดการห่วงโซ่อุปทานของกลุ่มที่มีระดับคุณภาพที่แตกต่างกันพบว่า กลุ่มหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ที่มีระดับคุณภาพที่สูงกว่า (5 ดาว) มีการจัดการห่วงโซ่อุปทานมากกว่ากลุ่มระดับคุณภาพที่ต่ำกว่า (4 ดาว) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ส่วนกลุ่มที่มีประเภทผลิตภัณฑ์แตกต่างกัน มีการจัดการห่วงโซ่อุปทานไม่แตกต่างกัน

กลุ่มงานส่งเสริมและพัฒนา สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดพิษณุโลก (2549) รายงานการเก็บข้อมูลด้านต่างๆ เพื่อเข้าคัดสรรสุดยอดผลิตภัณฑ์เด่นจังหวัด (Provincial Star OTOP) โดยทำการเก็บรายละเอียดของผลิตภัณฑ์กล้วยตากมะลิอ่องโดยใช้เกณฑ์ต่างๆ 5 เกณฑ์โดยแต่ละเกณฑ์มีเกณฑ์ย่อยดังนี้

เกณฑ์ที่ 1 การผลิต มีเกณฑ์ย่อย ได้แก่จำนวนผู้ผลิตคิดเป็นร้อยละของจำนวนประชากรจังหวัด ความสามารถในการผลิตเชิงปริมาณของกลุ่ม ความสม่ำเสมอในการผลิต ปีที่เริ่มผลิต เรื่องราวสินค้าที่เชื่อมโยงกับจังหวัดที่แสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของสินค้าและอัตลักษณ์ของจังหวัด ขั้นตอนการผลิต และระยะเวลาการผลิต

เกณฑ์ที่ 2 คุณภาพและมาตรฐาน มีเกณฑ์ย่อย ได้แก่ความปลอดภัยของวัตถุดิบและส่วนผสม การผลิตกับสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ มาตรฐานสินค้าตามที่กฎหมายกำหนด กรณีสินค้าประเภทอาหาร เครื่องดื่ม สมุนไพรที่ไม่ใช่อาหาร มียอดประกอบดังนี้ บรรจุภัณฑ์หรือฉลากที่บอกชื่อผู้ผลิต ส่วนผสม วิธีการใช้และวันหมดอายุ การร้องเรียนอย่างเป็นทางการเกี่ยวกับตัวสินค้านั้นจากผู้บริโภค

เกณฑ์ที่ 3 การตลาดและการขาย มีเกณฑ์ย่อยได้แก่ การจัดการด้านการผลิตและการขาย ช่องทางการจำหน่าย เช่นสถานที่และปริมาณขายในระดับต่างๆ เช่น ระดับชุมชน จังหวัด ประเทศและต่างประเทศ การจำหน่ายสินค้า แผนการตลาด การขยายตลาด (เพิ่มจำนวนตลาดหรือเพิ่มยอดขายต่อปี) ยอดขายและรายได้ของสินค้าที่อยู่ใน 1 ใน 10 ของรายได้หลักของจังหวัด

เกณฑ์ที่ 4 รูปลักษณ์และลักษณะภายนอกของสินค้าโดยรวม มีเกณฑ์ย่อยได้แก่ ลักษณะรูปลักษณ์และรสชาติโดยรวม คุณภาพและความประณีตของสินค้า ความสามารถในการนำไปใช้งานได้จริง การไม่ได้ลอกเลียนแบบหรือละเมิดทรัพย์สินทางปัญญา และ

เกณฑ์ที่ 5 ความรับผิดชอบต่อสังคมและการรักษาวัฒนธรรม มีเกณฑ์ย่อยได้แก่การรักษาขนบประเพณี วิถีชาวบ้านเดิมและการไม่ทำลายวัฒนธรรมท้องถิ่นและวัฒนธรรมไทย

2.8 อุตสาหกรรมอาหารไทย

สำนักนโยบายรายสาขา 2 สำนักงานเศรษฐกิจอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม (2550) ให้ความหมายของอุตสาหกรรมอาหาร หมายถึงอุตสาหกรรมที่นำผลผลิตจากภาคเกษตรซึ่งได้แก่ ผลผลิตจากพืช ปศุสัตว์และประมง มาใช้เป็นวัตถุดิบหลักในการผลิต โดยอาศัยเทคโนโลยีต่างๆ ในกระบวนการ

ผลิตเพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์ที่สะดวกต่อการบริโภค หรือการนำไปใช้ในขั้นตอนต่อไป และเป็นการยืดอายุ การเก็บรักษาผลผลิตจากพืช ปศุสัตว์และประมง โดยผ่านกระบวนการแปรรูปขั้นต้น หรือขั้นกลางเป็นสินค้า กึ่งสำเร็จรูป หรือขั้นปลายที่เป็นผลิตภัณฑ์สำเร็จรูป อุตสาหกรรมอาหารเป็นอุตสาหกรรมลำดับแรก ที่ ได้รับการสนับสนุนมาตั้งแต่ประเทศไทยเริ่มประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 ในปี พ.ศ. 2504 เนื่องจากเป็นอุตสาหกรรมที่ใช้เงินลงทุนน้อย ใช้วัตถุดิบภายในประเทศสูง และสามารถนำเอาทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ของประเทศไปพัฒนา เพื่อประโยชน์ในทางอุตสาหกรรมได้มาก ทำให้ง่ายต่อการพัฒนาเพื่อการลงทุน นอกจากนี้อุตสาหกรรมอาหารยังก่อให้เกิดผลเชื่อมโยงไปสู่ กิจกรรมการผลิตอื่นๆ ที่เป็นอุตสาหกรรมสนับสนุน เช่น การผลิตอาหารกระป๋อง ผลิตภัณฑ์พลาสติกอื่น จะนำไปสู่การจ้างงานและรายได้ประชาชาติที่สูงขึ้น

โดยทั่วไปแล้วโครงสร้างของอุตสาหกรรมอาหารแบ่งออกเป็น 12 สาขาย่อย ภายใต้การจัดแบ่ง ของกลุ่มอุตสาหกรรมอาหาร ซึ่งสภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย ดังนี้

1. เนื้อสัตว์และผลิตภัณฑ์ ประกอบด้วยสินค้า คือ ผลิตภัณฑ์จากเนื้อสุกร โค กระบือ ไก่ เป็ด ห่าน นกทุกประเภท แพะ แกะ จระเข้ กบ เต่า ตะพาบ ไข่ รังนกและอื่นๆ โดยสินค้ากลุ่มนี้ ได้แก่ ไก่แช่เย็นแช่แข็ง สินค้าสำเร็จรูปจากเนื้อไก่และสุกร เช่น ไส้กรอก ลูกชิ้น หมูหยอง และหมูแผ่น เป็นต้น
2. ผลิตภัณฑ์ประมง ประกอบด้วยสินค้าคือผลิตภัณฑ์จากสัตว์น้ำจืดและน้ำเค็ม เช่น ปลา กุ้ง หอย ปู หมึก กุ้ง ปลิงทะเล แมงกระพุน รวมทั้งปลาป่นสำหรับมนุษย์ โดยสินค้าที่สำคัญใน กลุ่มนี้ได้แก่ กุ้งสดแช่เย็นแช่แข็ง ปลาหมึกแช่เย็นแช่แข็ง ปลาทูน่ากระป๋อง อาหารทะเล อบแห้งและอาหารทะเลกระป๋อง เป็นต้น
3. ผัก ผลไม้สดและแปรรูป ประกอบด้วยสินค้าคือผักและผลไม้ต่างๆ ทั้งในรูปผลสด แห้ง แช่แข็ง แปรรูปอื่นๆ และน้ำผักผลไม้ รวมถึงสาหร่าย หัวหอม กระเทียมสด พริกไทยสด ถั่ว วอลนัต มะม่วงหิมพานต์ โดยสินค้าที่สำคัญในกลุ่มนี้ ได้แก่ สับปะรดกระป๋อง น้ำสับปะรด ผักผลไม้ แช่เย็นแช่แข็ง ผักผลไม้กระป๋อง ผักผลไม้อบแห้งแช่แข็งและน้ำผลไม้อื่นๆ เช่น ลำไย
4. ธัญพืชและผลิตภัณฑ์ ประกอบด้วยสินค้า คือแป้งและผลิตภัณฑ์จากแป้งโดยสินค้าสำคัญ ในกลุ่มนี้ ได้แก่ แป้งข้าวเจ้า แป้งข้าวเหนียว แป้งมันสำปะหลัง เส้นหมี่และบะหมี่กึ่ง สำเร็จรูป
5. เครื่องเทศ เครื่องปรุงรส ประกอบด้วยสินค้า คือกระเทียมผง พริกไทยป่น เม็ดกระวาน กานพลู อบเชย ลูกและดอกจันทน์เทศ เมล็ดผักชี ขิง ขมิ้น เครื่องเทศผสมอื่นๆ เครื่องปรุง รส เช่น น้ำปลา ซอสพริก ซอสมะเขือเทศ ซีอิ๊ว เต้าเจี้ยว กะปิ เครื่องแกงสำเร็จรูป ผงปรุงรส

6. นมและผลิตภัณฑ์ ประกอบด้วยสินค้าคือนมสด นมพร้อมดื่ม นมเปรี้ยว นมอัดเม็ด นมผง นมข้นหวาน โยเกิร์ต ครีม เนย ไอศกรีมและผลิตภัณฑ์ที่มีนมเป็นส่วนประกอบหลัก ไม่ว่าจะ เป็นนมโคหรือสัตว์อื่นๆ
7. น้ำตาลและขนมหวาน ประกอบด้วยสินค้าคือน้ำตาลดิบ น้ำตาลทราย ไซรัป น้ำตาลก้อน และอื่นๆ รวมถึงน้ำผึ้ง กากน้ำตาล กากน้ำตาล ลูกอมและหมากฝรั่ง
8. เครื่องดื่ม ประกอบด้วยสินค้าสำคัญคือ เครื่องดื่มไม่มีแอลกอฮอล์ เช่น น้ำหวาน น้ำรส ผลไม้ที่วัตถุดิบมาจากน้ำผสมวัตถุแต่งกลิ่นรส น้ำเก๊กฮวย น้ำดื่ม น้ำแร่ น้ำแข็ง น้ำอัดลม เครื่องดื่มเกลือแร่ เครื่องดื่มผง นมถั่วเหลือง โยเกิร์ตและเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ทุกประเภท
9. ชา กาแฟ โกโก้ ประกอบด้วยสินค้า คือ เมล็ดกาแฟดิบ กาแฟคั่ว บด กาแฟสำเร็จรูป กาแฟ กระป๋อง ใบชาแห้ง ชาสำเร็จรูป เครื่องดื่มชากระป๋อง เมล็ดโกโก้ โกโก้ผง เครื่องดื่มโกโก้ และผลิตภัณฑ์ที่คล้ายกัน รวมถึงช็อคโกแลต
10. น้ำมันและไขมัน ประกอบด้วยสินค้าคือเมล็ดพืชน้ำมันต่างๆ เช่น ปาล์ม ถั่วลิสง ถั่วเหลือง งา เมล็ดทานตะวัน ไขมันจากสัตว์และพืชในลักษณะดิบและผ่านกระบวนการ เป็นต้น
11. อาหารสัตว์ ประกอบด้วยสินค้าคือแป้งมันสำปะหลังอัดเม็ด เศษมัน กากที่เหลือจากการ ผลิตน้ำมันจากพืช เช่น กากถั่วเหลือง กากจากน้ำมันรำข้าว ปลาป่น เศษกระดูกและน้ำคั้น จากสัตว์และผลิตภัณฑ์และผลิตภัณฑ์ประมง อาหารเลี้ยงสัตว์ เช่นปลากระป๋อง อาหาร สุนัขและแมว อาหารสัตว์อื่นๆ ที่จัดทำเพื่อจำหน่ายปลีก รวมถึงฟาง แกลบ หญ้าและพืช อาหารสัตว์อื่นๆ
12. ผลิตภัณฑ์เสริมอาหารและอื่นๆ ประกอบด้วยสินค้าคือผลิตภัณฑ์ที่มีลักษณะการบริโภคไม่ เหมือนอาหารปกติ มีรูปแบบเป็นน้ำ เม็ด แคปซูล มีจุดประสงค์เฉพาะเพื่อการบริโภค รวมถึงอาหารอื่นๆ ที่ไม่สามารถจัดเข้าในกลุ่ม 11 กลุ่มแรกได้ เช่น อาหารที่ผสมเข้าเป็นเนื้อ เดียวกัน อาหารทางการแพทย์ อาหารสำเร็จรูปที่มีส่วนผสมของวัตถุดิบหลายชนิด

การผลิตในอุตสาหกรรมอาหารแปรรูปมีความหลากหลายมาก เนื่องจากตัววัตถุดิบและระดับ การใช้เทคโนโลยีในการแปรรูป ที่มีตั้งแต่อย่างง่ายแบบไม่ต้องใช้เครื่องจักร เช่น การทำผลไม้ดอง แช่อิ่ม ไข่เค็ม จนถึงการผลิตที่ใช้เทคโนโลยีในระดับสูง เช่น การกลั่นน้ำมันปาล์ม การผลิตน้ำตาล หรือการผลิต ผลิตภัณฑ์จากนม เป็นต้น ทำให้อุตสาหกรรมอาหารเป็นอุตสาหกรรมที่วัตถุดิบสามารถสร้างมูลค่าเพิ่ม ในตัวเองได้และมีความหลากหลายสูง และเนื่องจากประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม ทำให้ อุตสาหกรรมอาหารสามารถใช้ผลผลิตการเกษตรภายในประเทศเป็นประเทศเกษตรกรรม ทำให้ อุตสาหกรรมอาหารสามารถใช้ผลผลิตการเกษตรภายในประเทศเป็นวัตถุดิบ โดยคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 80 – 90 และมีต้นทุนวัตถุดิบเฉลี่ยประมาณร้อยละ 65 ของต้นทุนทั้งหมด

ในส่วนของคุณลักษณะการผลิตและการใช้เทคโนโลยีนั้น กลุ่มการแปรรูปอุตสาหกรรมอาหารมีลักษณะการผลิตของอุตสาหกรรมจำแนกตามกระบวนการผลิตที่สำคัญ ได้แก่

1. การถนอมอาหารโดยใช้ความร้อน (Thermal process technology) เช่น Sterilization Pasteurization และ Canning
2. กระบวนการแช่เยือกแข็งอาหาร (Frozen and Freezing Technology) ได้แก่ การแช่เยือกแข็งอาหาร โดยใช้ความเย็นที่ต่ำกว่า -18 องศาเซลเซียส
3. กระบวนการทำแห้งอาหาร (Dehydration Technology) ได้แก่ การอบแห้งหรือการทำอาหารแห้ง
4. การถนอมรักษาอาหารด้วยการหมัก (Fermentation Technology)
5. Milling Technology เป็นเทคโนโลยีที่ประเทศที่ประเทศไทยใช้ในการสีข้าว ซึ่งปัจจุบันยังมีการสูญเสียจากการหักของเมล็ดข้าวถึงร้อยละ 15 - 18
6. การให้ความร้อนด้วยพลังงานไมโครเวฟและการฉายรังสี (Microwave and Ionizing Radiation)

การผลิตในอุตสาหกรรมอาหาร มีความเชื่อมโยงกับการผลิตในขั้นตอนต่างๆ ตั้งแต่การใช้เทคโนโลยีการผลิตในโรงงาน การบรรจุภัณฑ์ การขนส่งที่มีมาตรฐานสากล ซึ่งการผลิตในอุตสาหกรรมอาหาร โดยทั่วไปจะเกี่ยวข้องกับขั้นตอนต่างๆ ต่อไปนี้

1. การขนถ่ายวัสดุ
2. การทำความสะอาด
3. การแยกสาร
4. การลดขนาด
5. การผสม
6. การทำรูปร่าง
7. การให้ความร้อน
8. การบรรจุ

กระบวนการที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการผลิตอาหารนี้ ต้องอาศัยการพัฒนาอุตสาหกรรมสนับสนุนอื่นๆ ได้แก่ การขนส่ง อุตสาหกรรมบรรจุภัณฑ์ อุตสาหกรรมผลิตเครื่องจักรทำความร้อน เป็นต้น โดยอุตสาหกรรมเหล่านี้จะเป็นปัจจัยสำคัญ เพื่อให้มีความสำคัญเพื่อให้คุณภาพของอาหารเป็นไปตามที่กำหนด ซึ่งการผลิตและพัฒนาเทคโนโลยีสำหรับอุตสาหกรรมสนับสนุนเหล่านี้ส่วนใหญ่สามารถจัดหาได้ในประเทศ อย่างไรก็ตามแนวโน้มการพัฒนาให้เกิดอุตสาหกรรมสนับสนุนที่ทันสมัย เริ่มเป็นที่ต้องการของอุตสาหกรรมมากขึ้น เช่น ด้านการบรรจุภัณฑ์เริ่มใช้เทคโนโลยีการบรรจุภัณฑ์โดยใช้แก๊ส เช่น ไนโตรเจน ทำให้ช่วยรักษารสชาติ กลิ่น สีของอาหารให้มีความเป็นธรรมชาติใกล้เคียงกับการประกอบอาหาร ดังนั้นการพัฒนาอุตสาหกรรมในกระบวนการผลิตในโรงงาน ต้องดำเนินการให้ควบคู่ไป

กับการพัฒนาอุตสาหกรรมสนับสนุนหลักอย่างต่อเนื่อง จึงจะสามารถทำให้อุตสาหกรรมอาหารไทยเติบโตได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืนในอนาคต

เทคโนโลยีการผลิตในอุตสาหกรรมอาหาร ส่วนใหญ่จะเป็นเทคโนโลยีระดับพื้นฐานที่สามารถหาได้ภายในประเทศ ซึ่งเป็นเทคโนโลยีแบบธรรมดา ส่วนเทคโนโลยีอื่นๆ ที่สูงขึ้นจะต้องนำเข้าจากต่างประเทศ ส่วนอาหารที่ต้องผ่านกระบวนการให้ความร้อนนั้นส่วนใหญ่จะใช้เครื่องมือที่เป็นหม้อฆ่าเชื้อความดันซึ่งเป็นเทคโนโลยีระดับพื้นฐาน ในส่วนอาหารที่อบแห้งนั้น ผู้ผลิตส่วนใหญ่จะใช้เทคโนโลยีแบบธรรมดา เช่น ใช้ตู้อบลมร้อนหรือใช้แก๊สทำให้เกิดลมร้อน และในอาหารหมักดอง โดยส่วนใหญ่เป็นแบบพื้นบ้านซึ่งผลิตภัณฑ์ที่ได้ส่วนใหญ่ไม่ได้คุณภาพและขาดความสม่ำเสมอของผลิตภัณฑ์

สำหรับระบบการควบคุมคุณภาพและความปลอดภัยของอาหารในขั้นตอนการผลิตและมาตรฐานโรงงานอุตสาหกรรมอาหารนั้นมีระบบที่สำคัญดังนี้

GMP : Good Manufacturing Practice เป็นหลักเกณฑ์วิธีการที่ดีในการผลิตอาหาร เป็นระบบบริหารคุณภาพพื้นฐานระบบหนึ่ง ซึ่งเป็นแนวทางปฏิบัติในการผลิตอาหารเพื่อให้ผู้ผลิตเกิดความมั่นใจในผลิตภัณฑ์ว่ามีคุณภาพตรงตามคุณภาพมาตรฐานที่กำหนด และสม่ำเสมอในทุกครั้งที่ทำการผลิต ปัจจุบัน GMP เป็นที่ยอมรับในระดับประเทศและระดับสากลและบางประเทศได้กำหนดเป็นกฎบังคับทั้งผู้ผลิตภายในประเทศและผู้ผลิตต่างประเทศที่ต้องการส่งสินค้าไปขายในประเทศตนเอง เช่น สหรัฐอเมริกา เป็นต้น หลักเกณฑ์วิธีการที่ดีในการผลิตว่าด้วยสัญลักษณ์ทั่วไป (General Principle of Food Hygiene : Umbrella GMP) ว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการที่ดีในการผลิตอาหารเฉพาะแต่ละประเภท (Specific GMP)

HACCP : Hazard Analysis Critical Control Point เป็นระบบที่กำหนดขึ้นโดย US Food and Drug Administration (FDA) ซึ่งเป็นที่ยอมรับว่าเป็นระบบควบคุมคุณภาพที่ดีที่สุด เป็นการวิเคราะห์อันตรายและการควบคุมจุดวิกฤตในกระบวนการผลิต โดยมีพื้นฐานมาจากการตระหนักถึงอันตรายจากจุลินทรีย์ที่สามารถเกิดขึ้นในขั้นตอนต่างๆ ของการผลิตและอัตราหรือความเสี่ยงทางคุณภาพ การเน่าเสียและการปนเปื้อนของสารปนเปื้อน อันตรายหรือความเสี่ยงเหล่านั้นสามารถกำจัดให้หมดไปหรือควบคุมให้อยู่ในระดับที่ยอมรับได้ ส่วนผลที่ได้รับนอกจากจะมีต่อตัวผลิตภัณฑ์แล้ว ระบบ HACCP ยังมีประโยชน์ต่อผู้ผลิตด้านการผลิตทันเวลา ลดการสูญเสียของผลิตภัณฑ์ พร้อมทั้งยังมีข้อมูลหรือรายงานเป็นหลักฐานสำหรับการตรวจสอบของลูกค้าและหน่วยงานที่รับผิดชอบ ซึ่งจะเป็นสิ่งที่แสดงว่าผู้ผลิตมีการประกันคุณภาพการผลิตอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น HACCP จึงเป็นมาตรฐานที่ถือปฏิบัติกันอย่างแพร่หลายสำหรับอุตสาหกรรมอาหาร

สถาบันคลังสมองของชาติ (2548) รายงานความปลอดภัยด้านอาหารของประเทศไทยในภาพรวม ซึ่งประเทศไทยมีการดำเนินการในเรื่องความปลอดภัยของอาหารที่เห็นได้ชัดเจน คือเริ่มจาก ปี พ.ศ. 2534 โดย

ปี พ.ศ. 2534 มีการจัดตั้งคณะกรรมการแห่งชาติด้านอาหาร

ปี พ.ศ. 2535 มีการประกาศนโยบายแห่งชาติด้านอาหาร รวมทั้ง

การเผยแพร่ความรู้แก่ประชาชน

พัฒนาองค์กรที่มีหน้าที่รับผิดชอบ

ปรับปรุงกฎหมาย และมาตรการกำกับดูแล

ปี พ.ศ. 2542 จัดตั้งระบบความปลอดภัยด้านอาหารแห่งชาติ แต่ถึงแม้ว่าจะพยายามดำเนินการแก้ไขปัญหา ก็ยังพบว่าสินค้าไทยถูกปฏิเสธการนำเข้าจากประเทศคู่ค้า

ปี พ.ศ. 2543 บังคับใช้ระบบ GMP

ปี พ.ศ. 2545 จัดทำแผนยุทธศาสตร์ความปลอดภัยด้านอาหาร โดยแบ่งและมอบความรับผิดชอบให้ 2 หน่วยงานหลักที่เกี่ยวข้องกับความปลอดภัยด้านอาหาร คือ กระทรวงสาธารณสุขและกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

ปี พ.ศ. 2547 ประกาศให้เป็นปี อาหารปลอดภัย (Food Safety) ของประเทศ แต่ก็เกิดกรณีวิกฤตหลายกรณี เช่น ปัญหาใช้วัตถุดิบกระป๋องในไก่ ซึ่งเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญ ปัญหาสารเร่งเนื้อแดงในหมูและปัญหาการปนเปื้อนสารแคดเมียมในข้าว

สำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับระบบความปลอดภัยด้านอาหารของประเทศ ประกอบด้วยหน่วยงานหลักที่เกี่ยวข้อง 2 กระทรวง คือกระทรวงสาธารณสุข ซึ่งประกอบด้วยหน่วยงานย่อยที่สำคัญคือ 1. สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา 2. กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์และหน่วยงานอื่นๆ ที่อยู่ในสังกัด และ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ซึ่งประกอบด้วยหน่วยงานย่อยที่สำคัญคือ 1. สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ 2. กรมวิชาการเกษตร 3. กรมปศุสัตว์ 4. กรมประมง และหน่วยงานอื่นๆ ในสังกัด โดยกระทรวงสาธารณสุขมีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับอาหารนำเข้าและบริโภคภายในประเทศ ส่วนกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มีหน้าที่รับผิดชอบอาหารที่ส่งออกเป็นหลัก ในการกำหนดบทบาท มีการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบกันอย่างชัดเจนและมีการออกแผนยุทธศาสตร์ เพื่อเป็นแนวทางการปฏิบัติงานอย่างเป็นรูปธรรมของทั้งสองกระทรวง

ในส่วนปัญหาของระบบความปลอดภัยด้านอาหารของประเทศไทยนั้น จากการแบ่งความรับผิดชอบระบบความปลอดภัยด้านอาหารของประเทศออกเป็นสองส่วนอย่างชัดเจน แต่มีงานที่จำเป็นต้องมีความรับผิดชอบร่วมกัน เช่น การกำหนดมาตรฐานต่างๆ รวมทั้งการบังคับใช้ ซึ่งควรมีส่วนร่วมด้วยกัน ระบบการประสานงานในส่วนนี้ยังไม่มี ความชัดเจน เนื่องจากไม่มีหน่วยงานกลางที่ทำ

หน้าที่ประสานงาน ปัญหาเรื่องการปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้องให้ทันสมัยหรือรวบรวมให้เป็นหมวดหมู่ให้ชัดเจน มีการกล่าวถึงในดัชนีชี้วัดความสำเร็จ ยังไม่มีข้อมูลถึงการปรับปรุง เช่น พ.ร.บ. อาหาร ฉบับปี พ.ศ. 2522 ซึ่งบางส่วนได้ประกาศใช้เป็นฉบับใหม่แล้วจำนวนมาก แต่ไม่มีการรวบรวมให้เป็นหนึ่งเดียวกัน การจำแนกหน้าที่ในระบบความปลอดภัยด้านอาหารของประเทศ ยังไม่มีความชัดเจนในการกำหนดผู้รับผิดชอบในเรื่องของ 1. การประเมินความเสี่ยง 2. การจัดการความเสี่ยง และ 3. การสื่อสารความเสี่ยง ซึ่งวิธีการแก้ปัญหา ได้แก่ 1. ตั้งหรือกำหนดให้มีหน่วยงานที่ทำหน้าที่ประสานงานทั้งระบบของความปลอดภัยด้านอาหารของประเทศ 2. ปรับปรุงกฎหมายที่ล้าสมัยให้ทันสมัย 3. ผลักดันกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับความปลอดภัยด้านอาหารของประเทศให้มีการประกาศใช้โดยเร็ว 4. กำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบทางด้านระบบความปลอดภัยทางด้านการประเมินความเสี่ยง การสื่อสารความเสี่ยง และการจัดการความเสี่ยงในระบบรวมของประเทศให้มีความเบ็ดเสร็จเป็นหน่วยงานที่ชัดเจน

นอกจากนั้นสถาบันคลังสมองของชาติ (2548) ยังได้รายงานสรุปสถานการณ์และระบบการจัดการความปลอดภัยด้านอาหารของประเทศไทยในภาพรวม ได้แก่กลุ่มสัตว์บกและผลิตภัณฑ์ น้านมและผลิตภัณฑ์ กลุ่มสัตว์น้ำและผลิตภัณฑ์ กลุ่มธัญพืช ถั่ว เมล็ดและผลิตภัณฑ์ กลุ่มผักและผลไม้ดังนี้

กลุ่มสัตว์บกและผลิตภัณฑ์ พบว่าปัญหาที่สำคัญคืออันตรายทางด้านเคมี ได้แก่ ปัญหาการใช้ยาและการตกค้างของยาปฏิชีวนะ ซึ่งก่อให้เกิดผลกระทบต่อสุขภาพของผู้บริโภคในวงกว้างและมีผลต่อเศรษฐกิจของประเทศ ซึ่งสาเหตุเกิดจากเกษตรกรขาดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้ยาในสัตว์อย่างถูกต้อง แนวทางในการแก้ไขต้องสนับสนุนให้มีสัตวแพทย์คอยให้คำแนะนำดูแลการใช้ยาในสัตว์กับเกษตรกร ให้ความรู้เกี่ยวกับการใช้ยา เจ้าหน้าที่ของรัฐต้องทำงานอย่างเข้มแข็ง เฝ้าระวังและสุ่มตรวจเพื่อป้องกันผู้ฝ่าฝืน รวมทั้งต้องบอกถึงบทลงโทษให้เกษตรกรทราบ เพื่อป้องกันการฝ่าฝืน นอกจากนั้นอันตรายทางเคมีที่สำคัญอีกประการหนึ่งได้แก่ปัญหาการเจือปนด้วยสารเคมีในอาหารเช่น บอแรกซ์ หรือสารเร่งเนื้อแดง โดยมีสาเหตุเพื่อจูงใจผู้บริโภค แนวทางในการแก้ไขปัญหาคือต้องมีการให้ความรู้แก่ผู้บริโภค เปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมผู้บริโภค ให้ความรู้ในการเลือกซื้อเนื้อสัตว์สดที่มีประสิทธิภาพ นอกจากนี้นั้นหน่วยงานภาครัฐต้องมีการตรวจสอบอย่างสม่ำเสมอและมีมาตรการบังคับใช้

สำหรับอันตรายด้านจุลินทรีย์ของกลุ่มสัตว์บกและผลิตภัณฑ์ที่สำคัญ ได้แก่ *Salmonella* spp. โดยปัญหาแรกเกิดจากโรงฆ่าที่มีอยู่ในปัจจุบันยังไม่ได้มาตรฐาน แนวทางแก้ไขคือการเร่งรัดการบังคับใช้ตามกฎหมายให้โรงฆ่ามีระบบ GMP ในการปฏิบัติงาน มีบทลงโทษปรับหรือปิดโรงฆ่าที่ไม่ได้มาตรฐาน นอกจากนี้ควรให้ผู้บริโภคเลือกซื้อเนื้อสัตว์ที่ได้มาตรฐาน มีการประชาสัมพันธ์ที่เชิญชวนว่าจำหน่ายเนื้อสัตว์จากโรงฆ่าที่ได้มาตรฐาน มีการประชาสัมพันธ์ที่เชิญชวนว่าจำหน่ายเนื้อสัตว์จากโรงฆ่าสัตว์ที่ได้มาตรฐาน ปัญหาที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ได้แก่ การขนส่งระหว่างโรงฆ่าไปยังจุดจำหน่าย

สาเหตุเกิดจากช่องว่างของกฎหมายในการขนส่ง ทำให้ไม่มีหน่วยงานที่เข้ามาควบคุมดูแลในจุดนี้
 แนวทางในการแก้ไขคือกรมการขนส่งควรมีเกณฑ์กำหนดในการขนส่งสัตว์มีชีวิตและซากสัตว์ กำหนด
 อุณหภูมิที่ใช้ในการขนส่งอย่างเหมาะสม มีการออกกฎหมายควบคุมรถที่ใช้ในการขนส่ง รวมทั้งมีการขึ้น
 ทะเบียนรถที่ใช้ในการขนส่ง ตลอดจนให้ความรู้และอบรมเจ้าหน้าที่ดูแลการขนส่ง เพื่อควบคุมการ
 ขนส่งให้ถูกสุขลักษณะ

ปัญหาที่สำคัญอย่างยิ่งในประเด็นความไม่ปลอดภัยของอาหารกลุ่มนี้ ได้แก่การระบาดของโรค
 ในไก่ได้แก่โรคไข้หวัดนก สาเหตุเนื่องมาจากการทำฟาร์มในระบบเปิด ทำให้ไม่สามารถควบคุม
 ภาวะการติดเชื้อของโรคได้เมื่อเกิดการระบาดของโรคในสัตว์ ข้อเสนอแนะคือการสนับสนุนให้มีการทำ
 ฟาร์มระบบปิด มีการส่งถ่ายข้อมูลที่ถูกต้องจากเจ้าหน้าที่ของรัฐไปยังเกษตรกรผู้ประกอบการ ให้ความรู้
 ความเข้าใจ วิธีการป้องกันที่ถูกต้องกับกลุ่มเกษตรกร ซึ่งจะช่วยแก้ปัญหาในเรื่องของการระบาดของโรค
 ได้ ในส่วนของน้ำนมและผลิตภัณฑ์ พบว่าสถานการณ์ความไม่ปลอดภัยของอาหารในกลุ่มนี้ที่สำคัญ
 คือความไม่ปลอดภัยของน้ำนม ได้แก่ อันตรายทางด้านเคมี การตกค้างของสารปฏิชีวนะจากฟาร์ม
 สาเหตุหลักมาจากสุขลักษณะในการเลี้ยงที่ไม่ดี พันธุ์วัวนมเป็นพันธุ์ต่างประเทศ ไม่ใช่พันธุ์พื้นเมือง
 ดังนั้นจึงมีความสามารถในการต้านทานโรคต่ำ แนวทางในการแก้ไขปัญหา คือต้องมีระบบการจัดการ
 ฟาร์มที่ดี สนับสนุนให้มีการรวมกลุ่มของเกษตรกรรายย่อยในรูปของฟาร์มสหกรณ์ ซึ่งรัฐบาลต้อง
 สนับสนุนในเรื่องของงบประมาณและการดำเนินการ ซึ่งรวมถึงการจัดการฟาร์ม นำระบบ GMP มาใช้
 หรือประยุกต์ให้เหมาะสม นอกจากนี้ต้องมีระบบคัดกรองคุณภาพน้ำนมดิบ โดยโรงงานผลิตน้ำนม
 ต้องแจ้งแก่เกษตรกรว่าจะรับซื้อน้ำนมเฉพาะจากฟาร์มสหกรณ์เท่านั้น ไม่รับซื้อจากศูนย์รวบรวมน้ำนม
 ดิบเพื่อให้ได้น้ำนมดิบที่มีคุณภาพ หน่วยงานรัฐต้องมีมาตรการบังคับการขึ้นทะเบียนฟาร์ม กระตุ้นและ
 สร้างแรงจูงใจให้ฟาร์มได้รับมาตรฐาน และมีการบังคับใช้กฎหมายในการควบคุมการใช้ยาในสัตว์และ
 โรคระบาดอย่างเคร่งครัด

สำหรับอันตรายทางด้านจุลินทรีย์ของกลุ่มน้ำนมและผลิตภัณฑ์นี้ ปัญหาส่วนใหญ่เกิดจากการ
 เพิ่มจำนวนของจุลินทรีย์ระหว่างการเก็บรักษา ณ ศูนย์รวบรวมน้ำนมดิบ สาเหตุเนื่องจากการขาด
 ประสิทธิภาพในการคัดกรองน้ำนมดิบที่ดี แนวทางในการแก้ไขคือศูนย์รวบรวมน้ำนมดิบต้องมีการ
 ตรวจสอบจุลินทรีย์อย่างรวดเร็ว เพื่อเป็นการคัดกรองน้ำนมดิบที่ไม่ผ่านเกณฑ์ความปลอดภัย มี
 มาตรการในการคัดกรองน้ำนมดิบตามมาตรฐานสากล และตรวจสอบยืนยันคุณภาพทางจุลินทรีย์ได้
 อย่างมีประสิทธิภาพ มีมาตรการจัดการกับผลิตภัณฑ์ที่ไม่ผ่านเกณฑ์การประเมิน เพื่อเป็นการแยก
 น้ำนมดิบไม่ผ่านเกณฑ์ความปลอดภัย เช่น การใส่สีในน้ำนม เป็นต้น สำหรับปัญหาการเพิ่มจุลินทรีย์ใน
 ระหว่างการขนส่ง มีสาเหตุคือการขาดการควบคุมอุณหภูมิในระหว่างการขนส่ง ข้อเสนอแนะคือรถที่ใช้
 ขนส่งน้ำนม ต้องมีการควบคุมอุณหภูมิ โดยอาจจะมีการรวมกลุ่มฟาร์มสหกรณ์ เพื่อให้มีเงินทุนในการ

ซื้อรถที่สามารถควบคุมอุณหภูมิได้ นอกจากนี้การเพิ่มจำนวนของจุลินทรีย์ในระหว่างการขนส่ง มีสาเหตุมาจากไม่มีการล้างทำความสะอาดถังนมภายหลังจากการใช้บรรจุนม ข้อเสนอแนะคือต้องให้ความรู้กับเกษตรกรถึงวิธีการล้างทำความสะอาด ข่าซื้อรถและภาชนะบรรจุนมอย่างถูกต้อง รวมทั้งต้องมีการล้างทำความสะอาดทุกครั้งภายหลังจากการส่งนม

ในด้านปัญหาของโรงงานแปรรูปที่ทำให้เกิดการปนเปื้อนของจุลินทรีย์ สาเหตุเกิดจากการขาดระบบการผลิตที่ดีในส่วนของการล้าง การทำความสะอาด กระบวนการฆ่าเชื้อ และการตรวจสอบคุณภาพ ผู้ประกอบการไม่มีความรู้อย่างแท้จริง ขาดการถ่ายทอดเทคโนโลยีจากบริษัทที่จำหน่ายเครื่องจักรที่ใช้ในกระบวนการผลิต แนวทางการแก้ไขคือกำหนดมาตรการตามหลัก GMP อย่างเคร่งครัด มีการอบรมให้ความรู้แก่ผู้ประกอบการและเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงาน รวมถึงควรมีการพัฒนาโรงงานต้นแบบเพื่อเป็นศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตตามหลักการ GMP และขยายผลสู่โรงงานขนาดกลางและขนาดเล็กทั่วประเทศและท้ายสุดโรงงานต้องมีระบบตรวจสอบคุณภาพ ส่วนปัญหาการควบคุมอุณหภูมิระหว่างการขนส่งจากโรงงานแปรรูปและการจำหน่าย สาเหตุเกิดจากผู้จัดจำหน่ายและผู้บริโภคขาดความสามารถในการตระหนักในการร่วมกันดูแลคุณภาพและความปลอดภัยของอาหาร แนวทางการแก้ไขคือต้องมีการตรวจสอบอย่างเข้มงวด ทั้งจากภาครัฐและผู้ประกอบการเองต้องตระหนักในการร่วมกันดูแลความปลอดภัยของอาหาร

ในส่วนสถานการณ์และระบบการจัดการความปลอดภัยกลุ่มสัตว์น้ำและผลิตภัณฑ์ที่บริโภคภายในประเทศ พบว่ามีปัญหาทางด้านเคมี โดยมีการตกค้างของสารเคมี สารปฏิชีวนะ สาเหตุเนื่องจากไม่มีระบบการจัดการฟาร์มที่ดี ไม่มีการจัดทำระบบการตรวจสอบย้อนกลับของผลิตภัณฑ์ แนวทางการแก้ไขคือการนำระบบการจัดการฟาร์มมาใช้ มีการขึ้นทะเบียนฟาร์มที่ได้มาตรฐาน มีการตรวจติดตามอันตรายในแหล่งผลิต แหล่งจำหน่าย สำหรับปัญหาการปนเปื้อนของจุลินทรีย์ สาเหตุเกิดจากเกษตรกรขาดระบบการจัดการผลิตที่มีประสิทธิภาพ ขาดการพัฒนาและการถ่ายทอดเทคโนโลยีในการตรวจสอบและการผลิต ข้อเสนอแนะคือควรสนับสนุนให้โรงงานพัฒนาห้องปฏิบัติการตรวจวิเคราะห์ให้ได้มาตรฐาน เช่น ISO/IEC 17025 เพื่อแบ่งเบาภาระของหน่วยงานภาครัฐในการตรวจสอบ ติดตาม รวมทั้งควรเพิ่มกำลังคนในภาครัฐ ในการตรวจสอบและควบคุมในขณะที่ภาคเอกชนยังไม่สามารถจัดการได้

ในส่วนของปัญหาระบบการบริหารจัดการของประเทศ สาเหตุเกิดจากไม่สามารถควบคุมหรือตรวจสอบได้อย่างทั่วถึง กฎหมายที่เกี่ยวข้อง เช่น พ.ร.บ. ทางด้านการประมงไม่มีการปรับปรุงให้ทันสมัย ข้อเสนอแนะคือควรมีการทบทวน แก้ไข ปรับปรุงกฎหมายทางด้านการประมง รวมทั้งบทลงโทษ ให้มีความสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน

สถานการณ์และระบบการจัดการความปลอดภัยกลุ่มธัญพืช ถั่ว เมล็ดและผลิตภัณฑ์ พบว่า ปัญหาที่สำคัญทางด้านเคมี ได้แก่ สารพิษจากเชื้อรา ปัญหาของอะฟลาทอกซินในถั่วลิสงดิบ ถั่วลิสงป่น และผลิตภัณฑ์ สาเหตุเกิดจากเกษตรกรไม่ได้นำหลัก GAP ไปใช้ปฏิบัติจริง แนวทางการแก้ไขคืออบรมให้ความรู้เกษตรกรสามารถปฏิบัติตามหลัก GAP โดยภาครัฐต้องแนะนำ พร้อมทั้งหาแนวทางการปรับใช้ GAP ตามลักษณะการเพาะปลูกของแต่ละท้องถิ่น พร้อมทั้งส่งเสริมแนะนำให้ใช้ถั่วลิสงปรับปรุงพันธุ์ ต้านทานสารพิษจากเชื้อรา ปัญหาการใช้ถั่วลิสงที่มีเชื้อรามารผลิตเป็นถั่วลิสงป่นเพื่อจำหน่ายในประเทศ การแก้ไขควรบังคับใช้มาตรการในการจัดการถั่วลิสงป่นเป็นเชื้อราอย่างจริงจัง กำหนดบทลงโทษให้กับผู้กระทำผิดข้อบังคับดังกล่าว ทั้งนี้หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ควรติดตามปริมาณสารพิษจากเชื้อราของอาหารกลุ่มนี้ที่มีจำหน่ายในประเทศไทย โดยเฉพาะผลิตภัณฑ์ที่มาจากผู้ผลิตรายย่อยและมีบทลงโทษที่เคร่งครัด ในส่วนสถานการณ์ของโลหะหนักในกลุ่มธัญพืชที่สำคัญคือปัญหาการปนเปื้อนแคดเมียมในข้าวและถั่วเหลือง แต่ปัญหานี้เกิดขึ้นเฉพาะบางพื้นที่ของประเทศ ข้อเสนอแนะคือทำลายข้าวที่ปนเปื้อนด้วยแคดเมียม หรือนำไปใช้ประโยชน์ด้านอื่นที่ไม่ใช่อาหาร เช่น ผสมกับปูนที่ใช้ในการก่อสร้าง เป็นต้น ส่วนอันตรายที่เกิดจากสารเคมีตกค้างในกลุ่มธัญพืช ปัญหาที่สำคัญคือการปนเปื้อนของยาฆ่าแมลงในข้าว ถั่วเหลืองและผลิตภัณฑ์ เนื่องจากการใช้ยาฆ่าแมลงของกลุ่มเกษตรกรไม่มีการควบคุมดูแล แนวทางการแก้ไขปัญหา คืออบรมความรู้ให้เกษตรกรสามารถปฏิบัติตามหลัก GAP ได้จริง โดยหน่วยงานรัฐที่รับผิดชอบต้องศึกษาสาเหตุหรืออุปสรรคในการนำหลัก GAP ไปใช้ปฏิบัติจริง พร้อมทั้งหาแนวทางการปรับใช้ GAP ตามลักษณะการเพาะปลูกของแต่ละท้องถิ่น ส่วนปัญหาสารรมควันเมทิลโบรไมด์ในข้าว สาเหตุเกิดจากโรงเก็บไม่ถูกสุขลักษณะ ทำให้ไม่สามารถจัดการกับแมลงได้ การแก้ไขปัญหาคือต้องสร้างโรงเก็บที่ถูกสุขลักษณะ ใช้สารรมควันชนิดอื่นที่ไม่เป็นอันตรายทดแทน โดยศึกษาสารรมควันที่มีประสิทธิภาพในการรมควันเท่ากับหรือใกล้เคียงเมทิลโบรไมด์ แต่มีความปลอดภัยกว่ามาใช้แทน

สำหรับสถานการณ์อันตรายด้านเคมีวัตถุเจือปนอาหาร ปัญหาเช่น ซัลเฟอร์ไดออกไซด์ในวุ้นเส้น ข้าว ผลิตภัณฑ์จากข้าว เช่น เส้นหมี่ ก๋วยเตี๋ยว แป้ง หรือสารฟอกขาวในถั่วงอก สาเหตุเกิดจากความต้องการของผู้บริโภค ความไม่ตระหนักในเรื่องความปลอดภัยของอาหารของผู้บริโภค ดังนั้นจึงต้องสร้างความเข้าใจให้ผู้ผลิตขนาดเล็กและขนาดกลาง ตระหนักถึงความจำเป็นในการใช้วัตถุเจือปนอาหารภายใต้ปริมาณที่กฎหมายกำหนด โดยภาครัฐต้องศึกษาแนวทางการจัดการให้ผู้ผลิตรายย่อยเล็งเห็นถึงความจำเป็นในการใช้วัตถุเจือปนอาหารในปริมาณที่ถูกต้อง รวมทั้งศึกษาหาสาเหตุ เพื่อหาแนวทางการปรับใช้ปริมาณวัตถุเจือปนอาหารให้สอดคล้องกับความเป็นจริง และมีความปลอดภัยต่อผู้บริโภค และในส่วนอันตรายด้านชีวภาพ ปัญหาที่พบ เช่น *Salmonella* spp. และ *Bacillus cereus* ปนเปื้อนในก๋วยเตี๋ยวเส้นใหญ่ *Salmonella* spp. ปนเปื้อนในถั่วงอก และ *B. cereus* ปนเปื้อนในเครื่องปรุงบะหมี่สำเร็จรูป สาเหตุเกิดเนื่องจากสุขลักษณะที่ไม่ดีในการผลิตอาหาร ข้อเสนอแนะคือควรมี

การบังคับใช้ระบบ GMP อย่างเคร่งครัด ให้ความรู้กับผู้ผลิตให้ตระหนักถึงความปลอดภัยในอาหาร ตลอดจนสร้างสัญลักษณ์ความปลอดภัย เพื่อจูงใจผู้บริโภคให้เลือกซื้อ ส่วนหน่วยงานภาครัฐควรมีการตรวจวิเคราะห์ปริมาณจุลินทรีย์ชนิดที่ก่อให้เกิดโรคในอาหารดังกล่าว เพื่อนำไปใช้ประกอบการประเมินความปลอดภัยของผู้บริโภค สำหรับอันตรายด้านกายภาพ ได้กสิ่งปลอมปนหรือ filth ปัญหาคือมีสิ่งปลอมปนในข้าวและผลิตภัณฑ์จากข้าว สาเหตุเนื่องจากโรงเก็บและกรรมวิธีการผลิตไม่ถูกสุขลักษณะ วิธีการแก้ไขคือปรับปรุงแนวทางการปฏิบัติที่ดีในการดูแลรักษาข้าวภายหลังการเก็บเกี่ยว

ในส่วนของกลุ่มผักและผลไม้ พบว่าอันตรายจากสารเคมีตกค้างในผักผลไม้สด เกิดจากการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชไม่ถูกวิธี และมีการใช้อย่างฟุ่มเฟือย สาเหตุเกิดจากกฎระเบียบในการตรวจควบคุมการใช้สารเคมี ไม่มีผลเชิงปฏิบัติที่เข้มงวดเพียงพอ ปล່อยให้มีการโฆษณาและส่งเสริมการขายสารเคมีอย่างอิสระ ทำให้เกษตรกรใช้สารเคมีโดยขาดข้อมูลและขาดการติดตามตรวจสอบผลกระทบที่ตกค้างทั้งต่อผู้บริโภคและสิ่งแวดล้อม ดังนั้นจึงควรเพิ่มมาตรการควบคุมการใช้สารเคมีการเกษตร โดยมีการให้คำแนะนำและตรวจสอบโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างถูกต้องและจริงจังให้ลดการใช้สารเคมีในการเกษตรอย่างฟุ่มเฟือย และควรกำหนดให้มีตลาดกลางที่จำหน่ายผักผลไม้ที่มีความปลอดภัย ปัญหาของสารเคมีห้ามใช้ในอาหารที่เกิดการตกค้างในผักและผลไม้สด สาเหตุเนื่องจากบริษัทจำหน่ายสารเคมีขาดความรับผิดชอบต่อสังคม โดยอาศัยช่องว่างของกฎหมายและการบังคับใช้กฎหมายยังไม่เข้มงวด จึงควรมีการประชาสัมพันธ์ให้เกษตรกรได้รับรู้การใช้สารเคมีอย่างถูกต้อง และรู้ถึงอันตรายของสารเคมีที่ประกาศห้ามใช้ รวมถึงการมีเจ้าหน้าที่ไปสุ่มตัวอย่าง ติดตามเพื่อตรวจสอบว่ามีการใช้สารเคมีห้ามใช้

2.9 ข้อมูลเบื้องต้นของจังหวัดตามแนวระเบียงตะวันตก-ตกที่ทำการศึกษา จังหวัดตาก

จังหวัดตาก ตั้งอยู่ในภาคเหนือตอนใต้ทางตะวันตกของประเทศไทย ระหว่างเส้นรุ้งที่ 15 องศา 50 ลิปดา 36 พิลิปดาเหนือ และเส้นแวงที่ 99 องศา 7 ลิปดา 22 พิลิปดาตะวันออก สูงกว่าระดับน้ำทะเล 116.2 เมตร (ที่ตั้งศาลากลางจังหวัดตาก) ห่างจากกรุงเทพมหานคร ตามระยะทางทางหลวงหมายเลข 1 ถนนพหลโยธิน ประมาณ 426 กม. มีเนื้อที่ประมาณ 16,406.65 ตร.กม. หรือประมาณ 10,324,156.25 ไร่ มีขนาดใหญ่เป็นอันดับที่ 2 ของภาคเหนือรองจากจังหวัดเชียงใหม่ สภาพภูมิประเทศโดยทั่วไป เป็นป่าไม้และภูเขา มีทิวเขาถนนธงชัย เป็นตัวแบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 ฝั่ง ตากฝั่งตะวันออก คือ อ.เมือง อ.บ้านตาก อ.สามเงา กิ่ง อ.วังเจ้า และตากฝั่งตะวันตก คือ อ.แม่สอด อ.แม่ระมาด อ.พบพระ อ.ท่าสองยาง อ.อุ้มผาง แบ่งการปกครองออกเป็น 8 อำเภอ 1 กิ่งอำเภอ คือ อ.เมือง อ.บ้านตาก อ.สามเงา อ.แม่สอด อ.แม่ระมาด อ.พบพระ อ.ท่าสองยาง อ.อุ้มผาง และกิ่ง อ.วังเจ้า จังหวัดตากมีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดต่างๆ 9 จังหวัด และ 1 ประเทศ ดังนี้ (ภาพที่ 4-1)

ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอสบเมยจังหวัดแม่ฮ่องสอน จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดลำพูน และจังหวัดลำปาง

ทิศใต้ ติดต่อกับจังหวัดอุทัยธานี และจังหวัดกาญจนบุรี

ทิศตะวันออก ติดต่อกับจังหวัดสุโขทัย จังหวัดกำแพงเพชร จังหวัดนครสวรรค์ และ จังหวัดอุทัยธานี

ทิศตะวันตก ติดต่อกับประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมแห่งสหภาพพม่า

ภาพที่ 2-1 แผนที่จังหวัดตาก

ที่มา : <http://www.rakbankerd.com> (2550)

ลักษณะภูมิประเทศ

สภาพพื้นที่โดยทั่วไปของจังหวัดตาก ประกอบด้วยป่าไม้ และเทือกเขาสูง มีพื้นที่ราบสำหรับการเกษตรน้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิงเป็นทิวเขาถนนธงชัยสูงสลับซับซ้อน จังหวัดตากแบ่งออกได้เป็น 2 ส่วน คือ

ด้านตะวันออก ประกอบด้วย 4 อำเภอ ได้แก่ อำเภอ เมืองตาก บ้านตาก สามเงา และกิ่งอำเภอ วังเจ้า มีพื้นที่รวม ทั้งสิ้น 5,692.68 ตารางกิโลเมตร หรือ 3,557,925 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 34.70 ของพื้นที่ ทั้งจังหวัด ลักษณะภูมิภาคด้านนี้ ประกอบด้วยภูเขาสูง ประมาณร้อยละ 65 ของพื้นที่ ซึ่งปกคลุมไปด้วย ป่าโปร่ง และป่าเบญจพรรณ

ด้านตะวันตก ประกอบด้วย 5 อำเภอ ได้แก่ อำเภอแม่สอด แม่ระมาด ท่าสองยาง พบพระ และ อำเภออุ้มผาง มีพื้นที่ทั้งสิ้น 10,713.97 ตารางกิโลเมตร หรือ 6,696,231.25 ไร่ คิดเป็น ร้อยละ 65.30 ของพื้นที่ทั้งจังหวัด ลักษณะภูมิภาคด้านนี้ประกอบด้วยภูเขาสูงประมาณร้อยละ 80 ของพื้นที่ ปกคลุมไปด้วยป่าโปร่ง ป่าดงดิบ และป่าสน ภูเขาที่สำคัญ ได้แก่ ภูเขาถนนธงชัย เขาหลวงและเขาพะเมิน แหล่งน้ำที่สำคัญ ได้แก่ แม่น้ำปิง แม่น้ำวัง แม่น้ำกลอง แม่น้ำเมย คลองวังเจ้า และ ห้วยแม่ละเมา พื้นที่ป่าไม้ รวม 7,182,562 ไร่ หรือร้อยละ 70.05 ของพื้นที่จังหวัด มีป่าสงวนแห่งชาติ 15 ป่า แร่ธาตุที่สำคัญ ได้แก่ แร่แกรนิต สังกะสี และหินปูน

ลักษณะภูมิอากาศ

เนื่องจากจังหวัดตากมีสภาพภูมิประเทศแบ่งออกเป็นสองซีก คือ ตะวันออกและตะวันตก โดยมี เทือกเขาถนนธงชัยแบ่งกลาง ทำให้ลักษณะภูมิอากาศของจังหวัดแตกต่างกันไปด้วย เนื่องจากเทือกเขา ถนนธงชัยเป็นตัวปะทะมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ที่พัดมาจากมหาสมุทรอินเดีย และทะเลอันดามัน ทำให้ ซีกตะวันออกจะได้รับความชื้นจากลมมรสุมไม่เต็มที่ ขณะที่ฝั่งตะวันตกจะได้รับอิทธิพลจากลมมรสุม มากกว่า ทำให้ปริมาณฝนตกในซีกตะวันตกโดยเฉพาะในที่ที่อยู่ในเขตภูเขา เช่น อำเภอท่าสองยาง อำเภอพบพระ และอำเภออุ้มผาง อากาศจะหนาวเย็นมากกว่าซีกตะวันออก

สภาพอากาศโดยทั่วไปแบ่งออกเป็น 3 ฤดู คือ

1. ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่กลางเดือนกุมภาพันธ์เป็นต้นไปจนถึงกลางเดือนพฤษภาคม
2. ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่กลางเดือนพฤษภาคมเป็นต้นไป จนถึง เดือนตุลาคม โดยฝนจะตกทางด้าน ตะวันตกมากกว่าด้านตะวันออก เนื่องจากอยู่ในเขตอิทธิพลของมรสุมและดีเปรสชัน นอกจากนี้ด้าน ตะวันตกมีพื้นที่ป่าไม้สูงกว่าด้วย ทำให้เก็บความชุ่มชื้นได้เป็นอย่างดี
3. ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่เดือนตุลาคมเป็นต้นไป จนถึง เดือนกุมภาพันธ์ อากาศจะหนาวจัดในช่วง เดือนธันวาคมถึงเดือนมกราคม

ปริมาณฝน

ปริมาณน้ำฝนโดยเฉลี่ยของจังหวัดตาก ระหว่างปี 2535 ถึง 2545 จะอยู่ ในช่วง 651.10 มม. ถึง 1,556.30 มม. ฝนตกมากที่สุดในปี 2542 วัดได้ถึง 1,556.30 มม. จำนวนวันฝนตก 154 วัน ส่วนฝนตก น้อยที่สุดในปี 2536 วัดได้ 651.10 มม. จำนวนวันฝนตก 93 วัน

อุณหภูมิต่ำ

ในช่วงระหว่างปี 2535 ถึง 2545 จังหวัดตากมีอุณหภูมิต่ำเฉลี่ยตลอดปี มีค่าอยู่ในช่วง 27.73 องศาเซลเซียส ถึง 29.31 องศาเซลเซียส อุณหภูมิต่ำสุดค่าเฉลี่ยปานกลาง 18.38 องศาเซลเซียส ถึง 20.23 องศาเซลเซียส โดยอุณหภูมิต่ำที่สุดวัดได้ 5.7 องศาเซลเซียส เมื่อเดือน มกราคม 2517 และอุณหภูมิสูงสุดค่าเฉลี่ยปานกลาง 36.16 องศาเซลเซียส ถึง 38.38 องศาเซลเซียส โดยอุณหภูมิสูงสุดวัดได้ 44.1 องศาเซลเซียส เมื่อเดือน มีนาคม 2506

ประชากร

จังหวัดตากมีประชากรตามทะเบียนราษฎร ปี พ.ศ. 2548 (ข้อมูล ณ วันที่ 30 พฤศจิกายน 2548) จำนวนประชากร 517,990 คนเป็นชาย 264,240 คน เป็นหญิง 253,750 คน อำเภอที่มีประชากรมากที่สุดได้แก่อำเภอแม่สอด รองลงมาอำเภอเมืองตากอำเภอที่มีประชากรน้อยที่สุดได้แก่อำเภออุ้มผาง

การปกครอง

การปกครองแบ่งออกเป็น 8 อำเภอ 1 กิ่งอำเภอ 63 ตำบล 520 หมู่บ้าน 13 เทศบาล และ 57 องค์การบริหารส่วนตำบล **แสดงดังตารางที่ 2-1** นี้

ตารางที่ 2-1 จำนวนเขตการปกครองระดับต่างๆ ในจังหวัดตาก

อำเภอ/กิ่งอำเภอ	ตำบล	หมู่บ้าน	เทศบาล	อบต.
1. อำเภอเมืองตาก	14	95	1	10
2. อำเภอสามเภา	6	43	1	6
3. อำเภอบ้านตาก	7	66	2	7
4. อำเภอแม่ระมาด	6	55	2	6
5. อำเภอแม่สอด	10	84	3	9
6. อำเภอท่าสองยาง	6	66	1	6
7. อำเภออุ้มผาง	6	36	1	5
8. อำเภอพบพระ	5	49	1	5
9. กิ่งอำเภอวังเจ้า	3	26	1	3
รวม	63	520	13	57

ที่มา : กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย (2549)

ตารางที่ 2-2 จำนวนประชากรจากการทะเบียน จำแนกตามเพศ เป็นรายอำเภอ และเขตการปกครอง พ.ศ.2549 ในจังหวัดตาก

อำเภอ/กิ่งอำเภอ	จำนวนประชากร		รวม
	ชาย	หญิง	
1. เมืองตาก	48,882	49,612	98,494
2. บ้านตาก	22,994	23,575	46,569
3. สามเงา	16,142	16,597	32,739
4. แม่ระมาด	24,288	23,175	47,463
5. ท่าสองยาง	32,649	30,212	62,861
6. แม่สอด	60,438	57,769	118,207
7. พบพระ	34,315	30,311	64,626
8. อุ้มผาง	14,107	12,657	26,764
9. กิ่งอำเภอวังเจ้า	15,110	14,844	29,954
รวม	268,925	258,752	527,677

ที่มา : กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย (2549)

เศรษฐกิจ

จากข้อมูลที่แสดงในตารางที่ 2-3 พบว่า โครงสร้างเศรษฐกิจจังหวัดตาก ปี 2547 มีภาคนอกเกษตรเป็นภาคเศรษฐกิจที่ใหญ่ที่สุด โดยมีสาขาที่มีสัดส่วน 3 อันดับแรก คือ สาขาการทำเหมืองแร่และเหมืองหิน อุตสาหกรรม (การผลิต) และการขายส่ง การขายปลีก การซ่อมแซมยานยนต์ จักรยานยนต์ ของใช้ส่วนบุคคล และของใช้ในครัวเรือน ภาคเศรษฐกิจรองลงมา คือ ภาคเกษตร มีสาขาเกษตรกรรม การล่าสัตว์ และการป่าไม้ ซึ่งเป็นภาคที่ประชาชนจังหวัดตากประกอบอาชีพและมีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมมากที่สุด ภาคเศรษฐกิจที่เล็กที่สุด คือ ภาคบริการ มีสาขাবริการด้านสุขภาพ และงานสังคม เคราะห์เป็นหลัก

สาขาการผลิตที่มีสัดส่วนสำคัญใน 5 อันดับแรกจากทั้งหมด 16 สาขา ได้แก่ สาขาเกษตรกรรม การล่าสัตว์ และการป่าไม้ มีสัดส่วนที่ใหญ่ที่สุด คือ 25.50 % รองลงมาคือสาขาการทำเหมืองแร่และเหมืองหิน 22.65 % สาขาอุตสาหกรรม (การผลิต) 16.40 % สาขาการขายส่ง การขายปลีก การซ่อมแซมยานยนต์ จักรยานยนต์ ของใช้ส่วนบุคคล และของใช้ในครัวเรือน 8.51 % และบริหารราชการ และการป้องกันประเทศ รวมทั้งการประกันสังคมภาคบังคับ 6.87 % จะพบว่าสัดส่วนของแต่ละสาขาจะมีลักษณะที่ไม่โดดเด่น เมื่อมีผลกระทบสาขาใดสาขาหนึ่งจะไม่ทำให้เศรษฐกิจในภาพรวมมีผลกระทบมากนัก แต่การจะพัฒนาจังหวัดให้มีเศรษฐกิจที่ดีขึ้น ก็จะต้องมีการพัฒนาในหลายๆ สาขาไปพร้อมกัน ไม่สามารถพัฒนาสาขาใดสาขาหนึ่งเป็นการเฉพาะได้ รวมทั้งจะต้องศึกษาแนวโน้มเศรษฐกิจระดับโลก ระดับประเทศ และปัจจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง จึงจะทำให้เศรษฐกิจของจังหวัดตากในภาพรวมดีขึ้น

จังหวัดตากปี 2547 ณ ราคาคงที่ ในภาพรวมมีอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจร้อยละ 9.58 เมื่อเทียบกับปี 2546 ภาคการผลิตที่มีอัตราการขยายตัวสูงสุด คือ ภาคนอกเกษตรร้อยละ 10.98 รองลงมาคือภาคบริการร้อยละ 7.96 และภาคเกษตรร้อยละ 6.12 สาขาที่มีอัตราการขยายตัวสูงสุด 3 อันดับแรก คือ สาขาการขนส่ง สถานที่เก็บสินค้า และการคมนาคมร้อยละ 68.11 สาขาก่อสร้าง 40.29 และสาขาถูกจ้างในครัวเรือนส่วนบุคคลร้อยละ 31.72 ตามลำดับ สาขาที่มีการชะลอตัว 2 สาขา คือ สาขาตัวกลางทางการเงินร้อยละ -2.94 และสาขาการขายส่ง การขายปลีก การซ่อมแซมยานยนต์ จักรยานยนต์ ของใช้ส่วนบุคคลและของใช้ในครัวเรือนร้อยละ -1.12

ตารางที่ 2-3 โครงสร้างเศรษฐกิจจังหวัดตากจากผลิตภัณฑ์จังหวัดตาก

สาขาการผลิต	โครงสร้าง		
	จังหวัดตาก		สศช.
	2546	2547	2547
ภาคเกษตร	26.38	24.63	20.29
-เกษตรกรรม การล่าสัตว์ และการป่าไม้	26.33	25.50	19.97
-ประมง	0.06	0.05	0.32
ภาคนอกเกษตร	69.65	70.54	74.75
-การทำเหมืองแร่และเหมืองหิน	22.95	22.65	11.06
-อุตสาหกรรม(การผลิต)	15.41	16.40	11.89
-ไฟฟ้า ก๊าซ และการประปา	3.13	3.01	3.02
-ก่อสร้าง	2.06	2.63	5.35
-การขายส่ง การขายปลีก การซ่อมแซมยานยนต์ จักรยานยนต์ ของใช้ส่วนบุคคลและของใช้ในครัวเรือน	9.43	8.51	14.22
-การขนส่ง สถานที่เก็บสินค้า และการคมนาคม	1.71	2.63	7.92
-ตัวกลางทางการเงิน	2.79	2.47	2.85
-บริการด้านอสังหาริมทรัพย์ การให้เช่า และบริการทางธุรกิจ	0.78	0.78	6.41
-บริหารราชการ และการป้องกันประเทศฯ	6.87	6.87	7.64
-การศึกษา	4.51	4.58	4.39
ภาคบริการ	3.97	3.92	4.96
-โรงแรมและภัตตาคาร	0.71	0.73	0.93
-บริการด้านสุขภาพ และงานด้านสงเคราะห์	2.58	2.43	2.76
-การให้บริการชุมชน สังคม และบริการส่วนบุคคลอื่นๆ	0.48	0.52	1.11
-ถูกจ้างในครัวเรือนส่วนบุคคล	0.20	0.24	0.15
จังหวัดตาก	100.00	100.00	100.00

ที่มา : สำนักงานจังหวัดตาก (2547)

ในส่วนองปริมาณพืชผักและสมุนไพร จำนวนผู้ถือครองที่ปลูก เนื้อที่เพาะปลูกและเก็บเกี่ยว จำแนกตามพืชที่ปลูกแสดงดังตารางที่ 2-5 ปริมาณเนื้อที่เพาะปลูกพืชไร่ เนื้อที่เก็บเกี่ยว ผลผลิต และ ผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ จำแนกตามชนิดของพืชไร่ ปีเพาะปลูก พ.ศ. 2549 แสดงดังตารางที่ 2-6 จำนวน ครวเรือนที่เลี้ยงสัตว์ และจำนวนสัตว์ที่เลี้ยง จำแนกตามชนิดของสัตว์ที่เลี้ยง และอำเภอ / กิ่งอำเภอ แสดงดังตารางที่ 2-7 และรายชื่อผู้ผลิตสินค้า OTOP จังหวัดตากแสดงดังตารางที่ 2 -8 ตามลำดับ

ตารางที่ 2-4 จำนวนหมู่บ้าน จำนวนครวเรือน และเนื้อที่ที่ปลูกข้าวในจังหวัดตาก

อำเภอ / กิ่งอำเภอ	จำนวน หมู่บ้าน ที่ปลูก ข้าว	ข้าวนาปี						ข้าวนาปรัง		
		จำนวน ครวเรือน ที่ปลูก	เนื้อที่ปลูกข้าว (ไร่)			ผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ (กก.)		จำนวน ครวเรือน ที่ปลูก	เนื้อที่ ปลูกข้าว (ไร่)	ผลผลิต เฉลี่ย ต่อไร่ (กก.)
			รวม	ข้าวเจ้า	ข้าว เหนียว	ข้าวเจ้า	ข้าว เหนียว			
เมืองตาก	92	6,703	69,609	67,595	2,014	503	560	411	3,043	547
บ้านตาก	54	3,078	24,525	24,357	168	563	517	1,073	7,576	594
สามเงา	38	3,087	23,086	17,307	5,779	637	625	230	2,266	796
แม่ระมาด	54	4,381	28,497	19,185	9,312	438	451	-	-	-
ท่าสองยาง	65	6,926	37,174	36,276	898	398	479	-	-	-
แม่สอด	80	5,062	45,435	39,833	5,602	544	3,665	1,293	40	1,157
พบพระ	42	3,708	21,451	19,960	1,491	541	498	22	142	570
อุ้มผาง	36	1,726	16,014	15,374	640	538	404	13	29	400
กิ่ง อ.วังเจ้า	25	2,070	13,713	8,565	5,148	561	578	350	960	504
รวม	486	36,741	279,504	248,452	31,052	512	534	3,392	14,056	612

ที่มา : สำนักงานเกษตรจังหวัดตาก (2546)

ตารางที่ 2-5 พืชผักและสมุนไพร จำนวนผู้ถือครองที่ปลูก เนื้อที่เพาะปลูกและเก็บเกี่ยว จำแนกตามพืชที่ปลูกในจังหวัดตาก

ชื่อพืชผักและสมุนไพร	จำนวนผู้ถือครอง	เนื้อที่(ไร่)	
		เพาะปลูก	เก็บเกี่ยว
พริกชี้ฟ้า	3,298	13,403	12,601
ขิง	493	1,760	1,714
พริกชี้ฟ้า	425	2,023	1,768
กะหล่ำปลี	391	5,107	5,025
กระเทียมหัว	379	1,948	1,823
พริกหยวก/พริกยักษ์	352	1,567	1,545
ข้าวโพดรับประทาน	277	2,893	2,761
มันฝรั่ง	270	5,588	5,517
ผักกาดขาวปลี	257	7,165	6,882
กระชายดำ	237	1,343	1,282

ที่มา : สำนักงานเกษตรจังหวัดตาก (2546)

ตารางที่ 2-6 เนื้อที่เพาะปลูกพืชไร่ เนื้อที่เก็บเกี่ยว ผลผลิต และผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ จำแนกตามชนิดของพืชไร่ ปีเพาะปลูก พ.ศ. 2549 ในจังหวัดตาก

ชื่อพืชไร่	เนื้อที่เพาะปลูก (ไร่)	เนื้อที่เก็บเกี่ยว (ไร่)	ผลผลิต (ตัน)	ผลผลิตเฉลี่ย ต่อไร่ (กก.)
ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์	743,865	612,676	398,239	650
ถั่วเขียวผิวมัน	268,569	193,822	24,227	125
ถั่วเหลือง	36,534	12,852	2,313	180
มันสำปะหลัง	39,306	25,500	114,750	4,500
ถั่วลิสง	13,441	9,086	1,998	220
งาดำ	205	205	30	146
งาขาว	200	200	30	150
ข้าวฟ่างเลี้ยงสัตว์	600	549	274	499
อ้อยเคี้ยว	230	230	1,610	7,000
อ้อยโรงงาน	4,642	4,274	32,055	7,500

ที่มา : สำนักงานเกษตรจังหวัดตาก (2546)

ตารางที่ 2-7 จำนวนครัวเรือนที่เลี้ยงสัตว์และจำนวนสัตว์ที่เลี้ยง จำแนกตามชนิดของสัตว์ที่เลี้ยงและอำเภอ / กิ่งอำเภอในจังหวัดตาก

อำเภอ / กิ่ง อำเภอ	สุกร	โคเนื้อ	โคนม	กระบือ	แพะ	ไก่	เป็ด	ห่าน
เมืองตาก	26,577	52,277	-	358	682	133,448	17,234	43
บ้านตาก	6,405	22,273	5	128	-	41,084	639	12
สามเงา	2,740	25,506	2	546	188	33,072	675	28
แม่ระมาด	11,974	6,201	60	856	255	90,003	2,660	24
ท่าสองยาง	13,038	7,873	87	3,225	1,160	45,158	1,762	11
แม่สอด	8,231	7,543	150	1,786	102	43,772	441	3
พบพระ	14,214	3,926	20	175	313	55,291	1,158	44
อุ้มผาง	2,354	5,785	-	954	182	10,308	450	17
กิ่ง อ.วังเจ้า	2,091	3,064	74	353	20	27,580	2,500	473
รวม	87,624	134,448	398	8,381	2,902	479,716	27,519	655

ที่มา : สำนักงานเกษตรจังหวัดตาก (2546)

ตารางที่ 2-8 รายชื่อผู้ผลิตสินค้า OTOP จังหวัดตาก

ลำดับ	ดาว	ประเภท	ชื่อผลิตภัณฑ์	ชื่อกลุ่มผู้ผลิต	เลขที่	หมู่ที่	ตำบล	อำเภอ
1	4	เครื่องดื่ม	น้ำลูกยอตราดอยหลวง	นายวีระ วังหลวง	1	6	สามเงา	สามเงา
2	4	เครื่องดื่ม	น้ำข้าวกล้องตราหมี่เจียง	บริษัท โรงงานนมถั่วเหลืองสมบูรณ์ จำกัด	118/1	2	ย่านรี	สามเงา
3	4	เครื่องดื่ม	ไวน์มะเมาะ	วิสาหกิจชุมชนตำบลชะเนือ	4/3	6	ชะเนือ	แม่ระมาด
4	4	อาหาร	ทอफी กะทิสด-รสชিং	นายสุเทพ เอี่ยมสืบทับ	11/1	5	วังหิน	เมืองตาก
5	4	อาหาร	ทองพับ	กลุ่มเกษตร	101	2	หนองบัวใต้	เมืองตาก
6	4	อาหาร	กล้วยอบน้ำผึ้ง	นางสมร ศรีอินทร์	66/2	2	ย่านรี	สามเงา
7	4	อาหาร	ผลิตภัณฑ์จากถั่ว	นางกิตติกานต์ ปุพพโก	286	1	ท่าสายลวด	แม่สอด
8	3	เครื่องดื่ม	ไวน์ลูกหว่า	กลุ่มผลิตไวน์เคมเมือง	33	1	แม่ต๋าน	ท่าสองยาง
9	3	เครื่องดื่ม	สุรากลั่นชุมชน	นายสนิท กันทะขัต	118	6	พะวอ	แม่สอด
10	3	เครื่องดื่ม	ไวน์ข้าววัง-กระชายดำ	นายสมชาย บำรุงเจริญ	110/1	1	เชียงทอง	กิ่งอำเภอวังเจ้า
11	3	อาหาร	ถั่วสมุนไพร	ฉะฮ้อน เครือโป้	10/4	1	หนองบัวใต้	เมืองตาก
12	3	อาหาร	กระยาสารท	นางวาสนา เอี่ยมสืบทับ	11/1	5	วังหิน	เมืองตาก
13	3	อาหาร	ปลาย่างอบกรอบ น้ำพริกปลาย่าง	นายพลการ ปานแดง	65/5	99	เขตเทศบาล	เมืองตาก
14	3	อาหาร	ถั่วสมุนไพร	นางมะลิวัลย์ เข็มทอง	132/4	5	น้ำร้อน	เมืองตาก
15	3	อาหาร	น้ำพริกแกง น้ำพริกปลา	สตรีสหกรณ์การเกษตรเมืองตาก จำกัด	137	9	วังประจวบ	เมืองตาก
16	3	อาหาร	ไส้เมี่ยง	นายสุพีร์ โพธา	635/5	99	เขตเทศบาล	เมืองตาก
17	3	อาหาร	น้ำพริกปลาย่าง	กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร บ้านแม่ไขแปรรูปน้ำพริก	70	2	ทุ่งกระเซาะ	บ้านตาก
18	3	อาหาร	ขนมทองพับทองม้วนสมุนไพร	กลุ่มทองพับ-ทองม้วนสมุนไพร	43	8	ตากตก	บ้านตาก
19	3	อาหาร	น้ำพริกปลาไร่	กลุ่มน้ำพริกคุณจำเนียร บ้านแม่บอน	77/3	12	ตากออก	บ้านตาก
20	3	อาหาร	ไส้เมี่ยง	ส่งเสริมการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรบ้านจัดสรร	228	3	สามเงา	สามเงา
21	3	อาหาร	ปลาต้มทิ้ม	นางการดีสินี ยะเมาะ	130/1	5	บ้านนา	สามเงา
22	3	อาหาร	น้ำพริกเผากุ้ง	นางจรรยา หนูนวล	599/1	99	เขตเทศบาล	แม่สอด
23	3	อาหาร	น้ำพริกกุ้ง	น้ำพริกกุ้งแม่ปะใต้	256	3	แม่ปะ	แม่สอด

ตารางที่ 2-8 รายชื่อผู้ผลิตสินค้า OTOP จังหวัดตาก (ต่อ)

	ดาว	ประเภท	ชื่อผลิตภัณฑ์	ชื่อกลุ่มผู้ผลิต	เลขที่	หมู่ ที่	ตำบล	อำเภอ
24	3	อาหาร	มันฝรั่งทอด	กลุ่มแปรรูปผลผลิตทางเกษตรกรรม เกล้าสหมิตร	529/พ	5	คีรีราษฎร์	พปพระ
25	2	เครื่องดื่ม	น้ำส้มเกล็ดหิมะ ทอง	นางชวนพิศ ทองมีมา	7/1	2	ป่ามะม่วง	เมืองตาก
26	2	เครื่องดื่ม	ชิงฝง	กลุ่มผู้สูงอายุวัดพัวว	32	99	เขต เทศบาล	เมืองตาก
27	2	เครื่องดื่ม	ชิงฝง	กลุ่มส่งเสริมอาชีพคุ้มสันไทย	วัด โบสถ์	99	เขต เทศบาล	เมืองตาก
28	2	เครื่องดื่ม	สุรากลั่นชุมชน	นางศรีไพร สุธะเสียน	160	6	แม่กาษา	แม่สอด
29	2	อาหาร	กระท้อนกวน	กลุ่มแม่บ้านหลักเมืองป่ามะม่วง (กลุ่มน้ำร่อง)	16	6	ป่ามะม่วง	เมืองตาก
30	2	อาหาร	กระท้อนกวน	กลุ่มแม่บ้านทิพย์ศิลา	153	5	วังหิน	เมืองตาก
31	2	อาหาร	ขนมทองม้วน	นางบุญนาถ ขวัญเมือง	160/1	2	หนองบัวใต้	เมืองตาก
32	2	อาหาร	มะม่วงแช่อิ่มแม่ กาบแก้ว	นางกานแก้ว สุวรรณศิลป์	37/1	7	วังจันทร์	สามเงา
33	2	อาหาร	สุรากลั่น หมูแผ่น หมูเส้น แหนม	อาหารแปรรูป(นางทวน บุญยประมุข)	105/1	2	แม่จะเรา	แม่ระมาด
34	2	อาหาร	กล้วยอบน้ำผึ้ง	แม่บ้านเกษตรกรบ้านไธสง้าวหน้า เคหกิจ	73	5	แม่ระมาด	แม่ระมาด
35	2	อาหาร	น้ำปู	ทำน้ำปู	105/6	4	พระธาตุ	แม่ระมาด
36	2	อาหาร	น้ำผึ้งเดือนห้า	กลุ่มน้ำผึ้งเดือนห้า	33	1	แม่ต๋าน	ท่าสองยาง
37	2	อาหาร	แปهل้อ แปจ้อ	นางธัชชา นิมทอง	158	1	ท่าสายลวด	แม่สอด
38	2	อาหาร	กระเทียมดอง กล้วยกวน	กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านแม่กุดใหม่	16	3	แม่กาษา	แม่สอด
39	2	อาหาร	น้ำพริกแกงแม่ มาลา	นางมาลา อินทนนท์	660	1	อุ้มผาง	อุ้มผาง
40	1	อาหาร	มะขามหยี	นางบุปผา มีบุญ	159	99	เขต เทศบาล	เมืองตาก
41	1	อาหาร	ข้าวเกรียบงาดำ	แม่บ้านเกษตรหัวเดียด	417	99	เขต เทศบาล	เมืองตาก
42	1	อาหาร	หมูส้ม	กลุ่มทิพย์ศิลา	153	5	วังหิน	เมืองตาก
43	1	อาหาร	น้ำพริกกุ้ง เฒ่า กัง ผัด ปลาอินทรี	ชุมชนอินทรีศรี	675/1	99	เขต เทศบาล	แม่สอด
44	1	อาหาร	หมวยใบตอง, หมู ยอกระบอก	นางสุภาณี สุขเนียม	1/20	99	เขต เทศบาล	แม่สอด
45	1	อาหาร	ข้าวเกรียบ เผือก, มันฝรั่ง	นางดา ปัญญา	394	1	พปพระ	พปพระ

ตารางที่ 2-8 รายชื่อผู้ผลิตสินค้า OTOP จังหวัดตาก (ต่อ)

	ดาว	ประเภท	ชื่อผลิตภัณฑ์	ชื่อกลุ่มผู้ผลิต	เลขที่	หมู่ ที่	ตำบล	อำเภอ
46	-	อาหาร	กล้วยกวน มะขาม แช่อิ่ม	กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรหลักเมือง บ้านปากร้อง	24	6	ปามะม่วง	เมือง
47	-	อาหาร	กล้วยสไลด์ 4 รส	กลุ่มสตรีบ้านคลองหวั่งทราย	107	3	หนองบัวใต้	เมือง
48	-	อาหาร	ขนมจีน	กลุ่มสตรีทำขนมจีน	82/2	8	หนองบัว เหนือ	เมือง
49	-	อาหาร	ข้าวกล้อง	ชมรมผู้สูงอายุคุ้มสินไทย ถนนจรดวิถี ถ่อง	231/14		หนองหลวง	เมือง
50	-	อาหาร	ข้าวกล้อง	กลุ่มแม่บ้านชบา	75	2	ตลุกกลาง ทุ่ง	เมือง
51	-	อาหาร	ไข่เค็ม	กลุ่มสตรีบ้านคลองหวั่งทราย	107	3	หนองบัวใต้	เมือง
52	-	อาหาร	น้ำพริกกุ้ง	กลุ่มน้ำพริกบ้านโปงแดง	110	2	โปงแดง	เมือง
53		อาหาร	มะยมกวนสี่รส	แม่บ้านพิทยาศิลา	153	5	วังหิน	เมืองตาก
54	-	อาหาร	มะม่วงดอง	มะม่วงดองพิเศษด้วยน้ำผึ้งลิ้มเค่งฮั่ว	347	-	ระแหง	เมือง
55	-	อาหาร	กล้วยกวน	กลุ่มทำขนมขบเคี้ยว	7	-	ตากตก	บ้านตาก
56	-	อาหาร	ข้าวซ้อมมือหอม มะลิ	กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร	73/1	6	อ.บ้านตาก	ตาก
57	-	เครื่องดื่ม	น้ำตาลสด	กลุ่มบ้านปากร้องห้วยจี่	-	2	ตากออก	บ้านตาก
58	-	อาหาร	มะขามอบน้ำผึ้ง มะยมหยี	กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านสันป่าลาน	90	4	ตากออก	บ้านตาก
59	-	อาหาร	เห็ดโคนดอง	กลุ่มเห็ดโคนดองบรรจขวด	4	5	สมอโคน	บ้านตาก
60	-	อาหาร	กล้วยกวน น้ำฝรั่ง สด	กลุ่มสตรีบ้านวังหาว	53/1	6	วังหมั่น	สามเงา
61	-	อาหาร	ปลาอย่าง	กลุ่มอาชีพแปรรูปปลาอย่าง	-	1-5	บ้านนา	สามเงา
62	-	อาหาร	ฝรั่งกวน	กลุ่มอาชีพทำฝรั่งกวน	-	3	วังจันทร์	สามเงา
63	-	อาหาร	ข้าวซ้อมมือ	กลุ่มอาชีพสตรีผลิตข้าวซ้อมมือ	-	3	แม่ะหลวง	ท่าสองยาง
64	-	อาหาร	ข้าวแต่น	กลุ่มชุมชนบ้านท่าอาจ	146	3	ท่าสายลวด	แม่สอด
65	-	อาหาร	ถั่วทอดสมุนไพร	กลุ่มอาชีพถั่วทอดสมุนไพร	78	1	พระธาตุผา แดง	แม่สอด
66	-	เครื่องดื่ม	สุรากลั่น	สุรากลั่นชุมชน	77	1	แม่กุ	แม่สอด
67	-	อาหาร	กล้วยกวน	กลุ่มอาชีพทำผลิตภัณฑ์จากกล้วย	-	1	หนองหลวง	อุ้มผาง
68	-	อาหาร	ถั่วคั่วทราย	กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรแม่กลองใหม่	292	1	แม่กลอง	อุ้มผาง
69	-	อาหาร	ส้มเขียวหวาน	กลุ่มอาชีพปลูกไม้ผล	-	-	โมโกร	อุ้มผาง
70	-	อาหาร	มะขามแช่อิ่ม	กลุ่มแม่บ้านประดาง	-	3	บ้าน ประดาง	กิ่งอำเภอวัง เจ้า

ที่มา : ไทย ตำบล ดอทคอม (2549)

จังหวัดกำแพงเพชร

กำแพงเพชร เดิมชื่อเมืองชากังราว และนครชุม เป็นเมืองเก่าแก่อยู่ในสมัยสุโขทัยและอยุธยา มีอายุราว 700 ปีเศษ มีความเจริญรุ่งเรือง ในครั้งอดีต ซึ่งจะเห็นได้จากโบราณสถานต่าง ๆ ที่มีอยู่มากมายในปัจจุบันได้ขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกอีกจังหวัดหนึ่งของประเทศไทย และมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์จึงควรจะอนุรักษ์ดูแล รักษาไว้ให้อนุชนรุ่นหลังได้ศึกษาชื่นชมกับมรดกอันล้ำค่าของจังหวัดกำแพงเพชร ตัวจังหวัดมีพื้นที่ประมาณ 8,607.50 ตารางกิโลเมตร ห่างจากกรุงเทพฯ ประมาณ 358 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อแสดงดังภาพที่ 2-2

ทิศเหนือ	ติดต่อกับอำเภอเมืองตาก จังหวัดตาก และอำเภอศรีมาศ จังหวัดสุโขทัย
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับอำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก อำเภอโพธิ์ทะเล อำเภอสว่างม่วน จังหวัดพิจิตร
ทิศใต้	ติดต่อกับอำเภอบรรพตพิสัย จังหวัดนครสวรรค์
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับอำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก

ภาพที่ 2-2 แผนที่จังหวัดกำแพงเพชร

ที่มา: <http://www.rakbankerd.com>

ลักษณะภูมิประเทศ

จังหวัดกำแพงเพชร ตั้งอยู่ในตำแหน่งที่เป็นรอยต่อระหว่างภาคกลางกับภาคเหนือของประเทศไทยบางครั้งถูกจัดรวมกับกลุ่มจังหวัดภาคเหนือ กำแพงเพชรก็จะเป็นจังหวัดภาคเหนือตอนล่าง และเมื่อถูกจัดรวมกับกลุ่มจังหวัดภาคกลางกำแพงเพชร จะกลายเป็นภาคกลางตอนบน บริเวณที่ตั้งของจังหวัดกำแพงเพชร อยู่ระหว่างเส้นรุ้งที่ 150 องศา 51 ลิปดาเหนือ ถึงเส้นรุ้งที่ 16 องศา 54 ลิปดาเหนือ และเส้นแวงที่ 90 องศาตะวันออกถึงเส้นแวงที่ 100 องศา 3 ลิปดาตะวันออก มีพื้นที่ประมาณ 8607.50 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 5,379,681 ไร่ จังหวัดกำแพงเพชร มีแม่น้ำปิงไหลผ่านเป็นระยะทางประมาณ 104 กิโลเมตร มีลักษณะภูมิประเทศ แบ่งเป็น 3 ลักษณะ คือ

ลักษณะที่ 1 เป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำปิงตอนล่างแบบตะพักลุ่มน้ำ (Alluvial Terrace) มีระดับ ความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 43 – 107 เมตร อยู่บริเวณทางด้านทิศตะวันออกและใต้ของจังหวัด

ลักษณะที่ 2 เป็นเนินเขาเตี้ยๆ พบเห็นบริเวณด้านเหนือ และตอนกลางของจังหวัด

ลักษณะที่ 3 เป็นภูเขาสลับซับซ้อน เป็นแหล่งแร่ธาตุและต้นน้ำลำธารต่าง ๆ ที่สำคัญ เช่นคลองวังเจ้า คลองสวนหมาก คลองขลุง และคลองวังไทร ไหลลงสู่แม่น้ำปิง

โดยสรุปลักษณะพื้นที่ของจังหวัดกำแพงเพชร ด้านทิศตะวันตกเป็นภูเขาสูงลาดลงมาทางด้านทิศตะวันออกลักษณะดินเป็นดินปนทราย เหมาะแก่การทำนาและปลูกไร่

ลักษณะภูมิอากาศ

ฤดูฝนเริ่มจากเดือนพฤษภาคมถึงกลางตุลาคม ประกอบกับมีลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือพัดผ่านในช่วงเดือนตุลาคมถึงกุมภาพันธ์ ทำให้ภูเขาด้านน้ำแถมตะวันตกของจังหวัดกำแพงเพชรชุ่มฉ่ำยิ่งขึ้น จากสถิติปริมาณน้ำฝนในปี พ.ศ. 2544 ที่อำเภอคลองลาน ในเดือนพฤษภาคม มีปริมาณน้ำฝน 500.8 มิลลิเมตร ปริมาณน้ำฝนรวมทั้งปี 1,470 มิลลิเมตร โดยภาพรวมปริมาณน้ำฝนทั้งปีของจังหวัดกำแพงเพชรจะอยู่ประมาณ 1,200-1,300 มิลลิเมตร หากปีใดมีปริมาณน้ำฝนต่ำกว่า 1,000 มิลลิเมตร ถือว่าค่อนข้างแล้ง

ฤดูหนาวและฤดูร้อน อุณหภูมิต่ำสุดประมาณ 17.11 องศาเซลเซียส ในเดือนธันวาคมและสูงสุดประมาณ 37.79 องศาเซลเซียส ในเดือนเมษายน อุณหภูมิเฉลี่ยประมาณ 26-27 องศาเซลเซียส ซึ่งนับว่าเป็นอุณหภูมิที่เหมาะสมกับพืชผลเมืองร้อน

ทรัพยากรแร่ธาตุ

จากการสำรวจของกรมทรัพยากรธรณีพบว่าจังหวัดกำแพงเพชร เป็นแหล่งที่มีทรัพยากรแร่ธาตุหลายชนิด ทั้งที่ได้นำมาใช้ประโยชน์และยังไม่ได้พัฒนานำมาใช้ประโยชน์ คือ น้ำมันดิบ หินอ่อน แร่เหล็ก ทองแดง ดีบุก ตะกั่ว ฟลูออไรด์ และไพโรฟิลไลต์ ส่วนใหญ่จะพบในบริเวณภูเขาสูงทางด้านทิศตะวันตกของจังหวัด ดังนี้

1) น้ำมันดิบ เป็นแร่ธาตุที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจของจังหวัดกำแพงเพชร บริษัท ปตท.สม.- สยาม จำกัด (เดิมคือ บริษัท ไทยเชลล์ เอ็กซพลอเรชั่น แอนด์ โปรดักชั่น จำกัด) ได้รับสัมปทานขุดเจาะน้ำมันดิบที่อำเภอลานกระบือ

2) หินอ่อนและหินปูน มีการให้ประทานบัตรเพื่อทำเหมืองแร่หินอ่อนในเขตอำเภอฟรานกระต่าย ตั้งแต่ปี 2522 จนถึงปัจจุบัน มีการออกประทานบัตรไปแล้ว ประมาณ 12 ราย เนื้อที่ 673 ไร่

ทรัพยากรน้ำ

แหล่งน้ำหลักที่ใช้ทำการเกษตรในกำแพงเพชรมีอยู่ 2 แหล่งคือ แหล่งน้ำธรรมชาติกับแหล่งน้ำชลประทานที่ได้จากโครงการขนาดกลางและขนาดเล็กของโครงการชลประทานกำแพงเพชร

1) แหล่งน้ำธรรมชาติ แหล่งน้ำบนผิวดินประกอบแม่น้ำด้วยสายหลัก 3 สาย คือ

แม่น้ำปิง ถือว่าเป็นเส้นเลือดใหญ่ของจังหวัดกำแพงเพชร ไหลเข้าสู่จังหวัดกำแพงเพชรที่บ้านวังเจ้า อำเภอเมือง ผ่าน อำเภอเมือง อำเภอลองขลุ อำเภอลานกระบือ ไปบรรจบกับแม่น้ำน่านที่ปากน้ำโพ จังหวัดนครสวรรค์

คลองสวนหมาก มีต้นกำเนิดจากเทือกเขาด้านตะวันตกไหลผ่านลงมาถึง อำเภอลองลาน ไปบรรจบกับแม่น้ำปิงที่บ้านนครชุม อำเภอเมือง

คลองขลุ ต้นกำเนิดจากเทือกเขาขุนสถานไหลลงมาพบกับแม่น้ำปิงที่ตัว อำเภอลองขลุ

นอกจากนี้ยังมีแม่น้ำสายสั้นๆ เช่น คลองวังเจ้าและคลองแขยง ซึ่งล้วนมีแหล่งกำเนิดจากเทือกเขาด้านตะวันออกของแม่น้ำปิง คลองเหล่านี้เป็นแหล่งน้ำของชาวบ้านที่ทำพืชไร่ ไม้ผล ในเขตตำบลคลองลานพัฒนา ตำบลคลองน้ำไหล ตำบลสังขาม ตำบลโป่งน้ำร้อน ขึ้นไปถึงเขต อำเภอเมือง และกิ่ง อำเภอโกสัมพีนคร ซึ่งเป็นแหล่งปลูกส้มใหญ่ของจังหวัดกำแพงเพชร

แหล่งน้ำใต้ดิน บริเวณที่ราบภาคกลางตอนเหนือของจังหวัดกำแพงเพชร มีแหล่งน้ำขนาดใหญ่ที่สามารถนำมาใช้เพื่อการเกษตรและอุตสาหกรรมตั้งแต่ระดับครอบครัวขึ้นไป ระดับน้ำบาดาลในจังหวัดกำแพงเพชรมี 3 ระดับคือ น้ำบาดาลระดับตื้น ระดับลึกลงปานกลาง และระดับลึก

น้ำบาดาลระดับตื้น ลึกตั้งแต่ 40-60 ฟุต ปริมาณน้ำ 60-80 แกลลอนต่อนาที พบบริเวณที่ลุ่มสองฝั่งแม่น้ำปิง ตั้งแต่ อำเภอเมือง เรื่อยไปจนถึง อำเภอลานกระบือ และพบในบางพื้นที่ของอำเภอลานกระบือและ อำเภอไทรงาม

น้ำบาดาลระดับลึกลงปานกลาง ลึกตั้งแต่ 150-300 ฟุต ปริมาณน้ำ 30-50 แกลลอนต่อนาที พบทั่วไปในทุกพื้นที่ราบลุ่ม ยกเว้นที่ อำเภอลองลาน อำเภอฟรานกระต่าย และด้านตะวันตกของ อำเภอเมือง

น้ำบาดาลระดับลึก พบในระดับลึกกว่า 350 ฟุตลงไป เป็นน้ำไหลต่อเนื่อง เป็นแหล่งน้ำใต้ดินขนาดใหญ่ พบบริเวณฝั่งตะวันตกของ อำเภอลานกระบือที่ตำบลบ่อน้ำ บ้านสระตาพรหม บ้านโคกทอดไปทางเหนือผ่าน อำเภอลองขลุ ถึงบ้านวังยาว อำเภอเมือง ได้น้ำเฉลี่ย 150 แกลลอนต่อนาที

2) แหล่งน้ำชลประทาน แหล่งน้ำชลประทานที่ได้จากโครงการขนาดกลางและขนาดเล็กของโครงการชลประทานกำแพงเพชร ส่วนใหญ่จะเป็นโครงการขนาดเล็กกระจายอยู่ทั่วไป พื้นที่ชลประทานขนาดกลางที่สร้างเสร็จแล้วส่วนใหญ่อยู่บริเวณทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของตัวจังหวัด แถบอำเภอเมือง อำเภอคลองขลุง อำเภอไทรงาม และ อำเภอขามเฒ่า

จังหวัดกำแพงเพชร มีลักษณะภูมิประเทศที่เอื้ออำนวยต่อทรัพยากรสัตว์น้ำเป็นอย่างดี เนื่องจากมีแหล่งต้นน้ำลำธารซึ่งก่อให้เกิดแหล่งน้ำที่สำคัญ เช่น คลองวังเจ้า คลองสวนหมาก คลองขลุง คลองวังไทร คลองเขียง เป็นต้น ซึ่งน้ำในลำคลองต่าง ๆ จะไหลลงสู่แม่น้ำปิง ดังนั้น จึงมีการเลี้ยงปลากันอยู่ทั่วไป ตามชายฝั่งแม่น้ำปิง ปลาที่นิยมเลี้ยงกันโดยทั่วไป ได้แก่ ปลานิล ปลาไน ปลาตะเพียน ปลาช่อน ปลาดุก ปลาน้ำดอกไม้ ปลาแรด และสัตว์น้ำอื่น ๆ เช่น ตะพาบน้ำ กบ ปลาสวยงาม และจระเข้

การเมืองการปกครอง

จังหวัดกำแพงเพชรแบ่งเขตการปกครองเป็น 9 อำเภอ 2 กิ่งอำเภอ 77 ตำบล (ไม่รวมตำบลในเมือง) 911 หมู่บ้าน ด้านการปกครองประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนจังหวัด 1 แห่ง เทศบาลเมือง 1 แห่ง เทศบาลตำบล 11 แห่ง และองค์การบริหารส่วนตำบล 7 แห่ง ซึ่งแสดงในตารางที่ 2-9

ตารางที่ 2-9 หน่วยการปกครองของจังหวัดกำแพงเพชร

อำเภอ/กิ่งอำเภอ	พื้นที่ (ตร.กม.)	จำนวน (แห่ง)				
		ตำบล	หมู่บ้าน	เทศบาล เมือง	เทศบาล ตำบล	จำนวน อบต.
1. อำเภอเมืองกำแพงเพชร	1,962.047	15	212	1	3	15
2. อำเภอขามเฒ่า	1,143.142	11	140	-	2	11
3. อำเภอคลองขลุง	1,185.371	10	99	-	3	10
4. อำเภอพรานกระต่าย	781.882	10	116	-	1	10
5. อำเภอไทรงาม	448.858	7	71	-	1	7
6. อำเภอลานกระบือ	359.086	7	67	-	1	7
7. อำเภอคลองลาน	1,140.245	4	61	-	-	4
8. อำเภอทรายทองวัฒนา	252.960	3	37	-	-	3
9. อำเภอปางศิลาทอง	480.546	3	40	-	-	3
10. กิ่งอำเภอบึงสามัคคี	377.186	4	45	-	-	4
11. กิ่งอำเภอโกสุมพิสัย	476.167	3	42	-	-	3
รวม	8,607.490	77	930	1	11	77

ที่มา : ที่ทำการปกครองจังหวัดกำแพงเพชร (2545)

หมายเหตุ อำเภอเมืองกำแพงเพชร ไม่ได้รวมตำบลในเมืองไว้ด้วย

ประชากร

จังหวัดกำแพงเพชร มีประชากรทั้งสิ้น 774,225 คน แยกเป็นชาย 385,546 คน และหญิง 388,679 คน ความหนาแน่นของประชากรต่อพื้นที่ โดยเฉลี่ย 90 คน ต่อ 1 ตารางกิโลเมตร แสดงในตารางที่ 2-10

นอกจากนี้จังหวัดกำแพงเพชรมีชาวไทยภูเขา จำนวน 6 เผ่า คือเผ่ามูเซอ เย้า กะเหรี่ยง ม้ง (ม้ง) ลีซอ และลัวะ อาศัยอยู่ในเขตอำเภอ/กิ่งอำเภอต่าง ๆ รวม 33 กลุ่มบ้าน 6 อำเภอ/กิ่งอำเภอ 9 ตำบล คือ อำเภอปางศิลาทอง อำเภอคลองลาน อำเภอชาณุวรลักษบุรี อำเภอเมืองกำแพงเพชร อำเภอคลองขลุง และกิ่งอำเภอโกสัมพีนคร มีครัวเรือนและครอบครัวรวม 1,545 ครัวเรือน 1,878 ครอบครัว แบ่งเป็นประชากรชาวเขารวม 8,795 คน เป็นชาย 2,806 คน หญิง 2,795 คน เด็กชาย 1,638 คน และเด็กหญิง 1,556 คน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำไร่ รับจ้าง ช่างเครื่องเงิน เย็บผ้าปักประดิษฐ์ จักสาน

ตารางที่ 2-10 จำนวนประชากรของจังหวัดกำแพงเพชรแยกรายอำเภอ/กิ่งอำเภอ

อำเภอ/กิ่งอำเภอ	จำนวน ครัวเรือน	จำนวนประชากร		รวม
		ชาย	หญิง	
1. อำเภอเมืองกำแพงเพชร	63,503	115,173	117,860	233,033
2. อำเภอชาณุวรลักษบุรี	30,516	56,259	56,536	112,795
3. อำเภอคลองขลุง	21,490	43,435	44,162	87,597
4. อำเภอพรานกระต่าย	18,872	34,871	35,259	70,130
5. อำเภอไทรงาม	12,961	25,415	25,721	51,136
6. อำเภอลานกระบือ	10,421	21,289	31,605	42,475
7. อำเภอคลองลาน	17,463	32,330	21,186	63,935
8. อำเภอทรายทองวัฒนา	5,883	13,774	13,726	27,500
9. อำเภอปางศิลาทอง	8,020	15,785	15,411	31,196
10. กิ่งอำเภอบึงสามัคคี	7,803	13,068	13,142	26,210
11. กิ่งอำเภอโกสัมพีนคร	7,973	14,147	14,071	28,218
รวม	204,905	385,546	388,679	774,225

ที่มา : ที่ทำการปกครองจังหวัดกำแพงเพชร (2545)

ฐานะทางเศรษฐกิจ

จากข้อมูลสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ปี 2544 ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดกำแพงเพชร ณ ราคาตลาด มีมูลค่ารวม 31,806 ล้านบาท รายได้ประชากรเฉลี่ย 46,500 บาท/คน/ปี เทียบกับผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดกำแพงเพชรในปี 2543 มูลค่า 33,502 ล้านบาท รายได้ประชากรเฉลี่ย 48,980 บาท/คน/ปี ปรับตัวลดลงทั้งในส่วน of ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดและรายได้ประชากรเฉลี่ยต่อคนร้อยละ 5.60 โดยที่ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด ปี 2544 มี

มูลค่าเรียงตามลำดับความสำคัญ 4 ลำดับแรก ได้แก่ สาขาเหมืองแร่และการย่อยหิน, สาขาเกษตรกรรม, สาขาค้าส่งและค้าปลีกและสาขาอุตสาหกรรม คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 26.12, 22.29, 13.56 และ 11.90 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดตามลำดับ

ในช่วง 5 เดือนแรก (มกราคม – พฤษภาคม) ของปี 2547 ภาวะเศรษฐกิจในจังหวัดกำแพงเพชรขยายตัวช้าลงเมื่อเทียบกับปลายปี 2546 เป็นผลมาจากภาคการเกษตรซึ่งเป็นภาคเศรษฐกิจที่สำคัญของจังหวัดกำแพงเพชรไม่เอื้ออำนวยเป็นสำคัญ แม้ว่าระดับราคาข้าวเปลือกที่เกษตรกรจำหน่ายได้จะปรับตัวสูงขึ้นร้อยละ 6.0 เมื่อเทียบกับช่วงเดียวกันของปีก่อน แต่มีปัจจัยฉุดรั้งจากผลผลิตข้าวในภาพรวมที่ลดลง ขณะที่ผลผลิตมันสำปะหลังของจังหวัดกำแพงเพชรแม้จะมีปริมาณเพิ่มขึ้น แต่ราคาหัวมันสำปะหลังสดที่ปรับตัวลดลงร้อยละ 18.09 เมื่อเทียบกับช่วงเดียวกันของปีก่อน มีผลทำให้รายรับรวมจากผลผลิตข้าวและมันสำปะหลังทั้งจังหวัดไม่ได้ขยายตัวเพิ่มขึ้นแต่อย่างใด ในส่วนราคาอ้อยขึ้นต้นในปี 2547 ปรับตัวลดลงร้อยละ 15.0 เมื่อเทียบกับราคาอ้อยขึ้นต้นปี 2546 และสถานการณ์โรคระบาดในสัตว์ปีกส่งผลกระทบในด้านลบต่อภาคเกษตรอย่างมีนัยสำคัญ ประกอบกับข่าวสารการปรับเพิ่มราคาจำหน่ายน้ำมันเชื้อเพลิงส่งผลกระทบต่อทางจิตวิทยาทำให้ประชาชนในจังหวัดใช้จ่ายเงินอย่างระมัดระวังเพิ่มขึ้น

1. ด้านการพาณิชย์กรรม

สถิติการจดทะเบียนธุรกิจนิติบุคคลในจังหวัดกำแพงเพชรในช่วง 5 เดือนแรก (มกราคม – พฤษภาคม) ของปี 2547 มีจำนวนรวม 31 ราย ทุนจดทะเบียน 118.82 ล้านบาท เทียบกับจำนวน 80 ราย ทุนจดทะเบียน 130.58 ล้านบาท ในช่วงเดียวกันของปีก่อน ปรับตัวลดลงร้อยละ 61.25 และร้อยละ 9.01 ตามลำดับ ทั้งนี้ธุรกิจนิติบุคคลที่ยื่นจดทะเบียนเพิ่มขึ้น ส่วนใหญ่เป็นธุรกิจรับเหมาก่อสร้างสำหรับการจดทะเบียนเลิกธุรกิจนิติบุคคลมีปริมาณเพิ่มมากขึ้นจากจำนวน 11 ราย ทุนจดทะเบียน 18 ล้านบาท ในช่วง 5 เดือนแรกของปี 2546 เป็น 35 ราย ทุนจดทะเบียน 180.03 ล้านบาท ในปี 2547 โดยธุรกิจนิติบุคคลที่จดทะเบียนเลิกส่วนใหญ่เป็นธุรกิจประเภทสุราพื้นบ้าน อันเนื่องมาจากปัญหาด้านการผลิต การตลาดที่ไม่สามารถสนองตอบต่อความต้องการของผู้บริโภคได้ ปริมาณการจดทะเบียนนิติบุคคลในจังหวัดกำแพงเพชรแสดงในตารางที่ 2-11

ตารางที่ 2-11 ปริมาณการจัดทะเบียนนิติบุคคลในจังหวัดกำแพงเพชร

รายการจดทะเบียนธุรกิจนิติบุคคล	ม.ค.-ธ.ค.	ม.ค.-ธ.ค.	ม.ค.-พ.ค.	ร้อยละของการเปลี่ยนแปลง (ม.ค.-พ.ค.47/ม.ค.-ธ.ค. 46)
	2545	2546	2547	
หจก. ตั้งใหม่ (ราย)	78	117	26	-77.77
ทุนจดทะเบียน หจก. (ล้านบาท)	51.00	90.49	103.32	+12.41
หจก.จดทะเบียนเลิก (ราย)	77	73	29	-60.27
บริษัท ตั้งใหม่ (ราย)	16	17	5	-70.58
ทุนจดทะเบียนบริษัท (ล้านบาท)	45.00	327.50	15.50	-95.26
บริษัทจดทะเบียนเลิก (ราย)	17	11	5	-54.54

ที่มา : สำนักงานพัฒนาธุรกิจการค้าจังหวัดกำแพงเพชร (พ.ศ. 2545)

2. ด้านอุตสาหกรรม

สภาวะการลงทุนในปี 2547 การเพิ่มขึ้นของโรงงานจดทะเบียนในไตรมาสที่ 1-2/2547 ส่วนใหญ่เป็นโรงงานขนาดเล็ก จำนวนเงินลงทุนไม่เกิน 10 ล้านบาท ซึ่งเพิ่มขึ้นตั้งแต่ต้นปีถึงสิ้นไตรมาสที่ 2 จำนวนรวมทั้งสิ้น 32 โรงงาน

ณ วันที่ 31 พฤษภาคม 2547 จังหวัดกำแพงเพชรมีโรงงานอุตสาหกรรมที่จดทะเบียนจำพวก 2 และ 3 จำนวนทั้งสิ้น 450 โรงงาน เงินลงทุนกว่าสองหมื่นล้านบาท จำนวนคนงานรวม 7,043 คน อุตสาหกรรมส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมเกษตร ซึ่งส่วนใหญ่เป็นลานมัน โรงสีข้าว และโรงอบเมล็ดพืช ตามลำดับ จำนวนโรงงานอุตสาหกรรมในกำแพงเพชร แสดงในตารางที่ 2-12

3. การเหมืองแร่และการย่อยหิน

จังหวัดมีทรัพยากรแร่ธาตุเป็นจำนวนมากที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจ ได้แก่ น้ำมันดิบ และก๊าซธรรมชาติ หินปูน หินอ่อน และฟลูออไรด์ เป็นต้น และได้มีการนำทรัพยากรแร่ธาตุไปใช้ในการพาณิชย์ ดังนี้

1. น้ำมันดิบ เป็นแร่ธาตุที่มีความสำคัญ ทางเศรษฐกิจของจังหวัดกำแพงเพชร บริษัทไทยเชลล์ เอ็กซ์พลอเรชั่น แอนด์โปรดักชั่น จำกัด ได้รับสัมปทานขุดเจาะน้ำมันดิบที่อำเภอลานกระบือ ตั้งแต่ปี 2525 จนถึงปัจจุบัน ขุดเจาะไปแล้ว มากกว่า 170 หลุม และปี 2540 บริษัทฯ ได้ขุดเจาะน้ำมันครบ 100 ล้านบาร์เรล มูลค่าประมาณ 60,000 ล้านบาท ปัจจุบันมีกำลังการผลิตเฉลี่ยวันละ 25,000 ล้านบาร์เรล

ตารางที่ 2-12 จำนวนโรงงานอุตสาหกรรม (แยกตามหมวดอุตสาหกรรม) ในจังหวัดกำแพงเพชร

ที่	หมวดอุตสาหกรรม	จำนวน	เงินทุน	ชาย	หญิง	รวม	แรงงาน
1	อุตสาหกรรมเกษตร	178	2,177,524,843	1,224	319	1,543	80,766.51
2	อุตสาหกรรมอาหาร	28	6,006,744,813	1,163	193	1,356	646,697.80
3	อุตสาหกรรมเครื่องดื่ม	1	9,000,000,000	340	420	760	79,353.25
4	อุตสาหกรรมสิ่งทอ	2	9,436,000	5	39	44	34.62
5	อุตสาหกรรมเครื่องแต่งกาย	1	5,800,000	10	45	55	18.75
6	อุตสาหกรรมเครื่องหนัง	0	0	0	0	0	0
7	อุตสาหกรรมไม้และผลิตภัณฑ์จากไม้	12	35,772,000	252	53	305	1,165.64
8	อุตสาหกรรมเฟอร์นิเจอร์และเครื่องเรือน	6	11,065,000	855	1	856	332.53
9	อุตสาหกรรมกระดาษและผลิตภัณฑ์จากกระดาษ	1	6,000,000	20	20	40	45.00
10	อุตสาหกรรมสิ่งพิมพ์	1	7,500,000	16	0	16	27.15
11	อุตสาหกรรมเคมี	6	128,835,317	58	34	92	738.05
12	อุตสาหกรรมปิโตรเลียมและผลิตภัณฑ์	6	28,735,000	27	2	29	3,632.15
13	อุตสาหกรรมยาง	0	0	0	0	0	0
14	อุตสาหกรรมพลาสติก	4	14,850,000	35	29	64	1,078.00
15	อุตสาหกรรมโลหะ	75	252,073,000	488	250	738	7,807.85
16	อุตสาหกรรมโลหะ	0	0	0	0	0	0
17	อุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์โลหะ	21	19,924,500	110	4	114	1,266.24
18	อุตสาหกรรมเครื่องจักรกล	42	28,765,460	165	15	180	2,445.27
19	อุตสาหกรรมไฟฟ้า	1	41,200	2	2	4	24.45
20	อุตสาหกรรมขนส่ง	30	156,102,600	204	17	221	1,324.97
21	อุตสาหกรรมอื่น ๆ	35	2,606,247,123	431	195	626	419,005.01
รวม		450	20,475,416,856	5,405	1,638	7,043	1,245,763.24

ที่มา : สำนักงานพัฒนาธุรกิจการค้าจังหวัดกำแพงเพชร (2545)

2. หินอ่อนและหินปูน มีการให้ประทานบัตรเพื่อทำเหมืองแร่หินอ่อนในเขตอำเภอฟากนครชัย ตั้งแต่ปี 2522 จนถึงปัจจุบัน มีการประทานบัตรไปแล้วประมาณ 12 ราย เนื้อที่ 673 ไร่ อายุการให้ประทานบัตร 25 ปี หินอ่อนชุดได้ในปี 2541 มีประมาณ 15,732.142 เมตริกตัน มูลค่า 55.06 ล้านบาท หินอ่อนคุณภาพต่ำมีประมาณ 142,555.555 เมตริกตัน มูลค่า 55.06 ล้านบาท และในปี

2543 ที่ผ่านมาได้ผลิตแร่หินอ่อนรวมประมาณ 6,600 ลูกบาศก์เมตร มีมูลค่าประมาณ 40 ล้านบาท หินอ่อนคุณภาพ และหินปูนเพื่อการก่อสร้างประมาณ 600,000 เมตริกตัน มูลค่าประมาณ 60 ล้านบาท

ภาวะแรงงานและการจ้างงาน

จังหวัดกำแพงเพชรเป็นจังหวัดหนึ่ง ที่มีพื้นที่เอื้ออำนวยต่อการประกอบอาชีพทางเกษตรกรรมเป็นอย่างมาก ดังนั้นประชากรส่วนใหญ่จึงประกอบอาชีพการเกษตรเป็นหลัก เมื่อสิ้นสุดฤดูกาลเก็บเกี่ยวจึงเกิดภาวะการว่างงาน มีการอพยพเคลื่อนย้ายแรงงานเข้าสู่เขตเมืองหรือจังหวัดใหญ่ ๆ เช่น กรุงเทพมหานคร และเมื่อถึงฤดูกาลทำการเกษตรแรงงานเหล่านี้ก็จะอพยพกลับสู่ถิ่นฐานเดิม แสดงในตารางที่ 2-13

ตารางที่ 2-13 จำนวนแรงงานในจังหวัดกำแพงเพชร

1. จำนวนกำลังแรงงาน (ผู้มีอายุ 15 ปีขึ้นไป)	384,048 คน
2. จำนวนผู้ที่อยู่ในกำลังแรงงานที่มีงานทำ	380,230 คน
- ในภาคเกษตรกรรม	241,428 คน
- นอกภาคเกษตรกรรม	138,802 คน
3. จำนวนผู้ที่อยู่ในกำลังแรงงานที่ไม่มีงานทำ	4,723 คน
- ผู้ว่างงาน	3,819 คน
- รอฤดูกาล	94 คน
4. จำนวนผู้ที่ไม่อยู่ในกำลังแรงงาน	299,638 คน
- อายุต่ำกว่า 15 ปี	179,228 คน
- อายุ 13 ปีขึ้นไป (เป็นผู้เรียนหนังสือ แม่บ้าน คนชรา)	120,410 คน

ที่มา : สำนักงานสถิติจังหวัดกำแพงเพชร (2545)

การรวมกลุ่มและแหล่งเงินทุนในท้องถิ่น

จังหวัดมีการส่งเสริมการใช้แหล่งเงินทุนในท้องถิ่น สำหรับการประกอบอาชีพ พัฒนาการลงทุน การผลิตและการตลาด ตลอดจนการบริหารจัดการเชิงธุรกิจในหมู่บ้าน โดยการรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือกัน ซึ่งได้ดำเนินการดังนี้ (ข้อมูลเดือน มิถุนายน 2543)

1. การจัดตั้งกลุ่มอาชีพ 152 กลุ่ม
กลุ่มอาชีพด้านการเกษตร จำนวน 71 กลุ่ม กลุ่มอาชีพด้านอุตสาหกรรม จำนวน 71 กลุ่ม และกลุ่มอาชีพด้านอุตสาหกรรมด้านช่าง จำนวน 10 กลุ่ม
2. จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ 348 กลุ่ม สมาชิก 28,696 คน เงินสะสม 25,657,823 บาท
3. จัดตั้งศูนย์สาธิตการตลาดในเขตตำบลและร้านค้าชุมชน 13 แห่ง
4. จัดตั้งร้านค้าริมทาง 56 แห่ง
5. จัดตั้งธนาคารข้าว 18 แห่ง

ในส่วนของการคำนวณประชากรและเนื้อที่ที่ปลูกข้าวและจำนวนครัวเรือนและปศุสัตว์จำแนกตาม
ชนิด ในอำเภอ / กิ่งอำเภอของจังหวัดกำแพงเพชรแสดงดังตารางที่ 2-14 และ 2-15 ตามลำดับ

ตารางที่ 2-14 จำนวนหมู่บ้าน ครัวเรือนและเนื้อที่ที่ปลูกข้าวในกำแพงเพชร

ลำดับ ที่	อำเภอ / กิ่งอำเภอ	จำนวน หมู่บ้าน ที่ปลูก ข้าว	ข้าวนาปี				จำนวน หมู่บ้าน ที่ปลูก ข้าว	ข้าวนาปรัง			
			จำนวน ครัว เรือน	เนื้อที่ ปลูก ข้าว (ไร่)	ผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ (กก.)			จำนวน ครัว เรือน	เนื้อที่ ปลูก ข้าว (ไร่)	ผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ (กก.)	
					ข้าวเจ้า	ข้าว เหนียว				ข้าวเจ้า	ข้าว เหนียว
1	เมือง กำแพง เพชร	198	10,647	240,877	230,031	10,846	673	539	5,160	135,492	722
2	ไทรงาม	69	5,382	155,743	154,195	1,548	768	724	5,898	134,801	774
3	คลองลาน	59	5,179	62,178	50,225	11,953	636	759	639	12,478	582
4	ขาณุวร ลักษบุรี	124	7,120	178,786	177,266	1,520	615	604	3,059	88,878	712
5	คลองขลุง	95	5,184	192,837	192,537	300	706	600	13,907	129,971	766
6	พราน กระต่าย	112	6,962	145,308	143,865	1,443	441	404	1,309	29,467	700
7	ลาน กระบือ	65	2,959	88,497	87,087	1,410	681	375	2,187	53,596	699
8	ทรายทอง พัฒนา	36	2,043	60,189	58,914	1,275	683	620	1,478	44,638	738
9	ปางศิลา ทอง	38	2,722	46,046	44,007	2,039	703	529	558	12,255	742
10	กิ่ง อ.บึง สามัคคี	43	2,737	68,019	67,941	78	809	736	2,695	107,491	883
11	กิ่ง อ. โกสัมพี นคร	36	929	18,174	17,839	335	668	709	458	6,497	682
รวม		875	51,864	1,256,654	1,223,907	32,747	663	623	37,348	755,564	757

ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2547)

ตารางที่ 2-15 จำนวนครัวเรือนและปศุสัตว์ ของจังหวัดกำแพงเพชร

ลำดับที่	อำเภอ / กิ่งอำเภอ	หมู	วัวเนื้อ	วัวนม	ควาย	แพะ	ไก่	เป็ด	ห่าน
1	เมือง	19,230	5,343	960	390	140	202,482	135,657	998
2	ไทรงาม	2,347	1,456	0	43	60	31,596	135,238	44
3	คลองลาน	5,838	4,188	0	1,460	63	122,771	2,289	50
4	ขาณุวรลักษบุรี	6,275	3,238	152	197	248	208,254	31,259	64
5	คลองขลุง	1,281	1,473	36	29	40	78,293	73,138	45
6	พรวนกระต่าย	16,139	13,495	36	4,641	20	232,110	3,271	57
7	ลานกระบือ	4,071	3,711	15	239	0	11,085	5,483	21
8	ทรายทองพัฒนา	589	402	0	21	0	14,404	1,446	78
9	ปางศิลาทอง	2,074	1,182	0	180	1	49,275	9,828	280
10	กิ่ง อ.บึงสามัคคี	674	118	0	6	0	9,190	37,723	12
11	กิ่ง อ.โกสัมพีนคร	6,939	883	0	92	331	143,156	1,314	30
รวม		65,457	35,489	1,199	7,298	903	1,102,616	436,646	1,679

ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2547)

สำนักงานเกษตรจังหวัดกำแพงเพชร (2541) ได้รายงานปริมาณเนื้อที่เพาะปลูกพืชไร่ เนื้อที่เสียหาย เนื้อที่เก็บเกี่ยว ผลผลิต และผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ จำแนกตามชนิดของพืชไร่ ปีเพาะปลูก และเนื้อที่เพาะปลูกพืชผัก เนื้อที่เสียหาย เนื้อที่เก็บเกี่ยว ผลผลิต และผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ จำแนกตามชนิดของพืชผักในปีเพาะปลูก 2540/2541 ดังตารางที่ 2-16 และ 2-17 และในจังหวัดกำแพงเพชรมีรายชื่อผู้ผลิตสินค้า OTOP จังหวัดกำแพงเพชร แสดงดังตารางที่ 2-18 ตามลำดับ

ตารางที่ 2-16 เนื้อที่เพาะปลูกพืชไร่ เนื้อที่เสียหาย เนื้อที่เก็บเกี่ยวและผลผลิต ปีเพาะปลูก
2540/2541 ในจังหวัดกำแพงเพชร

ชนิดของพืชไร่	เนื้อที่ เพาะปลูก	เนื้อที่เสียหาย (ไร่)	เนื้อที่เก็บเกี่ยว (ไร่)	ผลผลิต (ตัน)	ผลผลิต เฉลี่ยต่อไร่ (กก.)
ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ (ฝน)	447,751	137,034	310,717	208,748	672
อ้อยโรงงาน	598,993	14,069	584,924	4,592,961	7,852
มันสำปะหลัง	427,187	110,254	316,933	934,218	2,947
ถั่วเขียว (ฝน)	31,308	1,570	29,738	3,769	126
ถั่วเขียว (แล้ง)	13,807	3,500	10,307	1,351	131
ถั่วเหลือง (ฝน)	64,591	20,568	44,023	9,916	225
ถั่วเหลือง (แล้ง)	64,035	158	63,877	17,309	270
ฝ้าย	3,726	-	3,726	1,026	275
ถั่วเขียวพืวดำ	650	50	600	72	120
ถั่วลิสง	730	-	730	233	319

ที่มา : สำนักงานเกษตรจังหวัดกำแพงเพชร (2541)

ตารางที่ 2-17 เนื้อที่เพาะปลูกพืชผัก เนื้อที่เสียหาย เนื้อที่เก็บเกี่ยวและผลผลิต ปีเพาะปลูก
2540/2541 ในจังหวัดกำแพงเพชร

ชนิดของพืชไร่	เนื้อที่ เพาะปลูก(ไร่)	เนื้อที่เสียหาย (ไร่)	เนื้อที่เก็บเกี่ยว (ไร่)	ผลผลิต (ตัน)	ผลผลิตเฉลี่ย ต่อไร่ (กก.)
พริกใหญ่	2,783	80	2,703	4,462	1,650
ต้นหอม (หอมแบ่ง)	417	-	417	891	2,136
แตงกวา	1,103	-	1,103	1,833	1,661
ผักกวางตุ้ง	609	-	609	781	1,282
ผักคะน้า	2,776	-	2,776	4,559	1,642
ข้าวโพดฝักอ่อน	14,075	-	14,075	15,875	1,128
ถั่วฝักยาว	780	-	780	875	1,120
ข้าวโพดหวาน	3,685	-	3,685	4,989	1,354
ข้าวโพดรับประทาน ฝักสด	2,200	368	1,832	2,772	1,513
กะหล่ำปลี	150	-	150	482	3,213
ผักชี	165	-	165	180	1,090
แตงโม	4,040	-	4,040	13,993	3,463

ที่มา : สำนักงานเกษตรจังหวัดกำแพงเพชร (2541)

ตารางที่ 2-18 รายชื่อผู้ผลิตสินค้า OTOP จังหวัดกำแพงเพชร

ลำดับ	ดาว	ประเภท	ชื่อผลิตภัณฑ์	ชื่อกลุ่มผู้ผลิต	เลขที่	หมู่ที่	ตำบล	อำเภอ
1	4	เครื่องดื่ม	กาแฟ สำเร็จรูป 3 in 1	กลุ่มแปรรูปสมุนไพร กระชายดำ	65/43	2	นครชุม	เมือง
2	4	อาหาร	กระยาสารทแม่ ทองพิน	กระยาสารทแม่ทองพิน	41	9	เทพนคร	เมือง
3	4	อาหาร	กระยาสารทแม่ ฉลอง	นางฐานิต คำไทย	22	99	ในเมือง	เมือง
4	4	อาหาร	ข้าวแตน, นางเล็ด,น้ำ แดงโม	กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรท่า เสาสามัคคี	14/2	2	อ่าทอง	เมือง
5	4	อาหาร	กล้วยฉาบ	กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร สามัคคีอ่าทอง	32	1	อ่าทอง	เมือง
6	4	อาหาร	น้ำพริกนครกุ่ม	กลุ่มสตรีแม่บ้านศรีนคร	140/1	15	เทพนคร	เมือง
7	4	อาหาร	กระยาสารท	นางสาววาสนา กลมกลิ้ง	35	99	เขตเทศบาล	เมือง
8	4	อาหาร	ข้าวหอม พาน ทอง (ปลอด สารพิษ)	โรงสีข้าวชุมชนตำบลพาน ทอง	-	10	พานทอง	ไตรงาม
9	4	อาหาร	น้ำพริกแกง	น้ำพริกแม่จิตรา	143	2	มหาชัย	ไตรงาม
10	4	อาหาร	ขนมเทียนแก้ว	นายวิเชียร เอี่ยมรักษา	149	9	ท่ามะเขือ	คลองขลุง
11	4	อาหาร	ข้าวเกรียบ ผลไม้	กลุ่มวิสาหกิจชุมชนข้าว เกรียบผลไม้บ้านปรีอพัน ไถ	24	4	ช่องลม	ลานกระบือ
12	4	อาหาร	ขนมเปียะ	ขนมเปียะฮักเฮง	94	2	ลานดอกไม้ตก	กิ่งอำเภอโกสุม พินคร
13	4	อาหาร	กระยาสารท	กลุ่มแม่บ้านเกาะพิมูล พัฒนา	52/2	3	ลานดอกไม้ตก	กิ่งอำเภอโกสุม พินคร
14	3	อาหาร	กล้วยแคด เดียว,แตน พยาบาล	กลุ่มกล้วยแคดเดียว	389	99	เขตเทศบาล	เมือง กำแพงเพชร
15	3	อาหาร	ขนมทองม้วน	กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร สามัคคีปากดง	74	8	ไตรตรึงษ์	เมือง
16	3	อาหาร	ขนมกระยา สารท	กลุ่มแม่บ้านท่าไม้แดง	23	3	ลานดอกไม้	เมือง กำแพงเพชร
17	3	อาหาร	ข้าวเหนียวแดง	กลุ่มแม่บ้านชุมชนปิ่น ดำริห์	35	99	เขตเทศบาล	เมือง กำแพงเพชร
18	3	อาหาร	กล้วยกวน	กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรเกาะ น้ำโจนสามัคคี	53/2	4	ลานดอกไม้	เมือง กำแพงเพชร
19	3	อาหาร	มะพร้าวเสวย	กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้าน บึงเสือเต้น	90	5	ยางสูง	ชาณุวรลักษบุรี

ตารางที่ 2-18 รายชื่อผู้ผลิตสินค้า OTOP จังหวัดกำแพงเพชร (ต่อ)

ลำดับ	ดาว	ประเภท	ชื่อผลิตภัณฑ์	ชื่อกลุ่มผู้ผลิต	เลขที่	หมู่ที่	ตำบล	อำเภอ
20	3	อาหาร	เห็ดสวรรค์	กลุ่มเพาะเห็ดบ้านหนองกระทุ่ม	1021	7	หัวถนน	คลองขลุง
21	3	อาหาร	ไส้กรอกหมู	กลุ่มแปรรูปอาหาร	18	2	ถ้ากระต่ายทอง	พรานกระต่าย
22	3	อาหาร	ข้าวสารขาว	โรงเรียนเกษตรกรในพระราชดำริ	14/2	5	ประชาสุขสันต์	ลานกระบือ
23	3	อาหาร	น้ำพริกแกง	กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านคุยมะม่วง	42/1	6	โนนพลวง	ลานกระบือ
24	3	อาหาร	กระยาสารทไทย	กลุ่มกระยาสารท	177	9	ถาวรวัฒนา	ทรายทองวัฒนา
25	3	อาหาร	ข้าวซ้อมมือ	นางบุญเรียง วงศ์โคกสี	72	13	ทุ่งทราย	ทรายทองวัฒนา
26	3	อาหาร	ผลิตภัณฑ์จากกล้วย	กลุ่มสร้างอาชีพในชุมชน	84	1	ลานดอกไม้ตก	กิ่งอำเภอโกสุมพินคร
27	2	เครื่องดื่ม	กาแฟสดสูตรโบราณ	นางปราณีต เนินพลับ	57	10	สระแก้ว	เมือง
28	2	เครื่องดื่ม	สุรากลั่น 40 ดีกรี	หจก.หนองอ้อ สุราแช่	9	9	คลองพิไกร	พรานกระต่าย
29	2	เครื่องดื่ม	น้ำสมุนไพรตะไคร้ใบเตย	ห้างหุ้นส่วน ไวน์อาร์	137/6	8	วังตะแบก	พรานกระต่าย
30	2	เครื่องดื่ม	น้ำส้มเกล็ดหิมะ	กลุ่มแม่บ้านโพธิ์พัฒนา	26/3	1	พรานกระต่าย	พรานกระต่าย
31	2	เครื่องดื่ม	นมถั่วเหลือง	กลุ่มนมถั่วเหลืองบ้านอินทราอนุสรณ์	39	4	โนนพลวง	ลานกระบือ
32	2	เครื่องดื่ม	ผงขงสมุนไพร	กลุ่มผงขงสมุนไพร	176	6	ทุ่งทอง	ทรายทองวัฒนา
33	2	เครื่องดื่ม	สุราแช่ สุราขาว ไวน์สับประรด ไวน์มะขาม ไวน์กระท้อน	นายจันทน์ แก้วทองดี	95/1	12	โพธิ์ทอง	ปางศิลาทอง
34	2	อาหาร	หมูสวรรค์	กลุ่มสตรีอาสาพัฒนาบ้านหนองหลวง	19/1	3	ไตรตรึงษ์	เมือง
35	2	อาหาร	หมูฝอยอนามัย	นางมาลัย นาคพงษ์	254/1	5	นครชุม	เมือง
36	2	อาหาร	กระหรี 2 ปีบ	นายภูวนาด มุสิกภูตา นนท์	9	99	เขตเทศบาล	เมือง
37	2	อาหาร	ขนมทองพับ	กลุ่มทำขนมทองพับ	9/2	1	สีกงาม	คลองลาน
38	2	อาหาร	น้ำปลาผสมตราสามปลาไส้ตัน	น.ส.รุจิรา โพธิ์ปัญญา	839	2	ท่ามะเขือ	คลองขลุง
39	2	อาหาร	วุ้นเส้น	ห้างหุ้นส่วนจำกัดโรงงานวุ้นเส้นคลองขลุง	9	1	คลองขลุง	คลองขลุง

ตารางที่ 2-18 รายชื่อผู้ผลิตสินค้า OTOP จังหวัดกำแพงเพชร (ต่อ)

ลำดับ	ดาว	ประเภท	ชื่อผลิตภัณฑ์	ชื่อกลุ่มผู้ผลิต	เลขที่	หมู่ที่	ตำบล	อำเภอ
40	2	อาหาร	ทองม้วนกระทิสด/ไส้หมูหยอง	กลุ่มส่งเสริมอาชีพหมู่3บ้านโนนพลับ	216	3	หัวถนน	คลองขลุง
41	2	อาหาร	คุกกี้	กลุ่มข้าวกล้องแม่บ้านทุ่งหันตรา	7	10	วังแหม	คลองขลุง
42	2	อาหาร	น้ำพริกแกงเผ็ด	กลุ่มแม่บ้านตำบลวังควง	9	2	วังควง	พรานกระต่าย
43	2	อาหาร	ลูกชิ้นวังชะโอน	ลูกชิ้นวังชะโอน	83	14	วังชะโอน	กิ่งอำเภอบึงสามัคคี
44	1	เครื่องดื่ม	น้ำผลไม้ปั่นเกล็ดหิมะ	นางมลเทียน นนทศรี	105/2	2	เพชรชมพู	กิ่งอำเภอโกสุมพินคร
45	1	อาหาร	ครองแครงกรอบ	กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านเจริญสุข	32	11	สระแก้ว	เมืองกำแพงเพชร
46	1	อาหาร	น้ำพริกแกง	กลุ่มแม่บ้านตำบลทรงธรรม	87/1	2	ทรงธรรม	เมืองกำแพงเพชร
47	1	อาหาร	เต้าหู้นมสด	นายณรงค์ฤทธิ์ ฤทธิ์อำรง	4/12	99	เขตเทศบาล	เมืองกำแพงเพชร
48	1	อาหาร	เนื้อโคขุนตัดแต่ง	กลุ่มผู้เลี้ยงสัตว์อำเภอคลองขลุง	929/3	1	คลองขลุง	คลองขลุง
49	1	อาหาร	มะพร้าวแก้ว	อาชีพแปรรูปอาหาร	110	12	วังควง	พรานกระต่าย
50	1	อาหาร	กล้วยกวนขาววัง	กลุ่มกล้วยกวน	44	9	วังควง	พรานกระต่าย
51	1	อาหาร	กล้วยม้วน 3 รส	กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านหนองแหม	62	4	ลานกระบือ	ลานกระบือ
52	1	อาหาร	เต้าเจี้ยวถั่วเหลือง	กลุ่มทำเต้าเจี้ยว	13	1	ถาวรวัฒนา	ทรายทองวัฒนา
53	-	อาหาร	กล้วยไข่	กลุ่มปลูกกล้วยไข่	66	3	อำมรงค์	เมือง
54	-	อาหาร	ข้าวซ้อมมือหอมมะลิ	กลุ่มข้าวซ้อมมือหอมมะลิและกลุ่มสตรีอาสา	53	6	ทำนุราม	เมือง
55	-	อาหาร	ข้าวแต่นางเล็ด	กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ่อสามแสน	174/4	6	หนองปลิง	เมือง
56	-	อาหาร	ครองแครงกรอบ	กลุ่มทำครองแครงกรอบ	-	1	คณที	เมือง
57	-	เครื่องดื่ม	ไวน์ผลไม้	กลุ่มสตรีไวน์ผลไม้ทำเสากะโโดน	5/1	2	อ่างทอง	เมือง
58	-	อาหาร	เห็ดฟาง	กลุ่มเพาะเห็ดฟาง	30	18	นาบ่อคำ	เมือง
59	-	อาหาร	กระยาสารทกล้วยอบเนยมะพร้าวเสวยกล้วยกวนไข่เค็ม	กลุ่มแม่บ้านเนินสำราญ	172	2	ไทรงาม	ไทรงาม

ตารางที่ 2-18 รายชื่อผู้ผลิตสินค้า OTOP จังหวัดกำแพงเพชร (ต่อ)

ลำดับ	ดาว	ประเภท	ชื่อผลิตภัณฑ์	ชื่อกลุ่มผู้ผลิต	เลขที่	หมู่ที่	ตำบล	อำเภอ
60	-	อาหาร	กล้วยกวน	กลุ่มทำกล้วยกวน	113	2	หนองคล้า	ไทรงาม
61	-	อาหาร	ข้าวซ้อมมือ กล้วยกวน	กลุ่มแม่บ้านดอนงาพัฒนา	-	5	สลกบาตร	ชาณุวรลักษบุรี
62	-	อาหาร	ไข่เค็ม	กลุ่มทำไข่เค็ม	44	6	เกาะตาล	ชาณุวรลักษบุรี
63	-	อาหาร	มะพร้าวเสวย	กลุ่มแปรรูปอาหาร	-	5	ยางสูง	ชาณุวรลักษบุรี
64	-	อาหาร	ข้าวกล้อง	กลุ่มทำข้าวกล้อง	101	10	วังแหม	คลองขลุง
65	-	อาหาร	ไข่เค็ม	กลุ่มไข่เค็ม	-	2	วังตะแบก	พรานกระต่าย
66	-	อาหาร	น้ำพริกแกง	กลุ่มทำน้ำพริก	-	-	เขาคีรีศ	พรานกระต่าย
67	-	อาหาร	ไส้กรอก	กลุ่มไส้กรอก	-	8	คลองพิไกร	พรานกระต่าย
68	-	อาหาร	กล้วยเค็ม	กลุ่มอาชีพสตรีแปรรูป ผลิตภัณฑ์จากกล้วย	83/2	2	บึงทับแตร	ลานกระบือ
69	-	อาหาร	น้ำพริก	กลุ่มอาชีพทำนาพริก	39	4	โนนพลวง	ลานกระบือ
70	-	อาหาร	มะพร้าวเสวย	กลุ่มอาชีพทำมะพร้าว เสวย	17	9	หนองหลวง	ลานกระบือ
71	-	อาหาร	พริกแกง	กลุ่มทำพริกแกง	120	7	ถาวรวัฒนา	ทรายทองวัฒนา
72	-	อาหาร	ข้าวเกรียบ	กลุ่มอาชีพสตรีทำข้าว เกรียบ	-	2	ปางตาไว	ปางศิลาทอง
73	-	อาหาร	ข้าวโพดฝัก อ่อน	กลุ่มข้าวโพดฝักอ่อน	-	3	บึงสามัคคี	บึงสามัคคี

ที่มา : <http://www.thaitambon.com/> (2550)

จังหวัดสุโขทัย

จังหวัดสุโขทัยตั้งอยู่ภาคเหนือตอนล่างของประเทศไทย ห่างจากกรุงเทพมหานครตามระยะทางหลวงแผ่นดินประมาณ 440 กิโลเมตร มีเนื้อที่ประมาณ 6,596.092 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 4,122,557 ไร่ มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ เขตอำเภอศรีสัชนาลัย ติดต่อกับ อำเภอวังชิ้น อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ และอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์

ทิศใต้ เขตอำเภอศรีมาศ และอำเภอกงไกรลาศ ติดต่อกับ อำเภอพวนกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร และอำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก

ทิศตะวันออก เขตอำเภอกงไกรลาศ อำเภอศรีสำโรง และอำเภอสวรรคโลก ติดต่อกับอำเภอพรหมพิราม อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก และอำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์

ทิศตะวันตก เขตอำเภอบ้านด่านลานหอย และอำเภอทุ่งเสลี่ยม ติดต่อกับ อำเภอเมืองตาก อำเภอบ้านตาก จังหวัดตาก และอำเภอเถิน จังหวัดลำปาง

ภาพที่ 2-3 แผนที่จังหวัดสุโขทัย

ที่มา: <http://www.rakbankerd.com>

ลักษณะภูมิประเทศ

จังหวัดสุโขทัยมี พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม โดยตอนเหนือเป็นที่ราบสูงมีภูเขาเป็นพืดยาวมาทางทิศตะวันตก พื้นที่ตอนกลางเป็นที่ราบและตอนใต้เป็นที่ราบสูง มีแม่น้ำไหลผ่านจากเหนือลงใต้ โดย

ผ่านพื้นที่อำเภอศรีษัชนาลัย สวรรคโลก ศรีสำโรง เมืองสุโขทัยและอำเภอกงไกรลาศ เป็นระยะทางประมาณ 170 กิโลเมตร จังหวัดสุโขทัยมีภูเขาที่สูงที่สุด คือ เขาหลวง ซึ่งยอดเขามีความสูง 1,200 เมตรจากระดับน้ำทะเล

ลักษณะภูมิอากาศ

สภาพภูมิอากาศโดยทั่วไปของจังหวัดสุโขทัย มีลักษณะเปลี่ยนแปลงไปตามอิทธิพลของลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ และมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ แบ่งออกได้เป็น 3 ฤดู คือ ฤดูร้อน ฤดูฝน และฤดูหนาว

อุณหภูมิโดยเฉลี่ยตลอดปี ประมาณ 27.6 องศาเซลเซียส อุณหภูมิสูงสุดเฉลี่ย 33.0 องศาเซลเซียส และอุณหภูมิต่ำสุดเฉลี่ย 22.2 องศาเซลเซียส ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยทั้งปีประมาณ 1,208.80 มิลลิเมตร บริเวณที่มีฝนตกมากที่สุดจะอยู่ตอนบนของจังหวัด บริเวณอำเภอศรีษัชนาลัย และอำเภอศรีนคร ในจังหวัดสุโขทัยแบ่งหน่วยการปกครองแสดงดังตารางที่ 2-19

ตารางที่ 2-19 หน่วยการปกครองจังหวัดสุโขทัย

ที่	อำเภอ	พื้นที่ (ตร.กม.)	จำนวน ตำบล	จำนวน หมู่บ้าน	เทศบาล เมือง	เทศบา ลตำบล	อบต.
1	เมืองสุโขทัย	581.474	9	84	1	2	9
2	สวรรคโลก	586.192	13	117	1	-	12
3	ศรีสำโรง	565.731	13	117	-	1	12
4	ศรีษัชนาลัย	2,050.511	11	133	-	2	8
5	กงไกรลาศ	502.382	11	108	-	1	10
6	ศรีมาศ	521.892	10	100	-	2	9
7	ทุ่งเสลี่ยม	569.932	5	55	-	1	5
8	บ้านด่าน - ลานหอย	1,018.113	7	71	-	1	7
9	ศรีนคร	199.865	5	49	-	1	5
รวม		6596.092	84	834	2	11	77

ที่มา : ที่ทำการปกครองจังหวัดสุโขทัย (2547)

ประชากร

ประชากรในจังหวัดสุโขทัยส่วนใหญ่สืบเชื้อสายมาจากชาวไทยดั้งเดิมที่อาศัยอยู่ในดินแดนนี้นานมาแล้ว โดยมีวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ตลอดจนสำเนียงภาษาพูดเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง มีคนอพยพมาจากท้องถิ่นอื่นบ้างไม่มากนัก นอกจากนี้ยังมีชนกลุ่มน้อย เป็นชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยง ม้ง เย้า และลีซอ ซึ่งส่วนหนึ่งอาศัยอยู่ในดินแดนแถบนี้มานานแล้ว และอีกส่วนหนึ่งอพยพมาจากจังหวัดใกล้เคียง เช่น จังหวัดลำปาง น่าน พะเยา เชียงราย แพร่ ตาก และเพชรบูรณ์ ปัจจุบันชาวเขา

เหล่านี้อาศัยอยู่ในเขตตำบลบ้านแก่ง และตำบลแม่สิน แม่สำ ในอำเภอศรีสัชนาลัย มีจำนวนประมาณ 428 หลังคาเรือน

ประชากรในจังหวัดสุโขทัยปี พ.ศ. 2549 รวมทั้งสิ้น 608,820 เป็นชาย 296,969 คน หญิง 311,851คน สำหรับอำเภอที่มีประชากรมากที่สุด ได้แก่อำเภอศรีสัชนาลัย รองลงมาได้แก่ อำเภอสวรรคโลก และอำเภอเมืองสุโขทัย อำเภอที่มีประชากรน้อยที่สุดคือ อำเภอศรีนคร ความหนาแน่นของประชากรโดยเฉลี่ยในจังหวัดเท่ากับ 95 คนต่อ 1 ตารางกิโลเมตร จำนวนประชากรในจังหวัดสุโขทัย แสดงดังตารางที่ 2-20

ตารางที่ 2-20 จำนวนประชากรในจังหวัดสุโขทัย

อำเภอ	จำนวนบ้าน	ประชากร		
		ชาย	หญิง	รวม
เมืองสุโขทัย	22,642	51,293	55,719	79,112
สวรรคโลก	20,786	42,910	45,792	88,702
ศรีสัชนาลัย	21,747	46,563	48,186	94,749
กงไกรลาศ	16,271	31,644	33,049	64,693
ศรีสำโรง	18,446	35,412	38,209	73,621
บ้านด่านลานหอย	10,500	23,205	22,817	46,022
ทุ่งเสลี่ยม	11,427	24,865	25,366	50,231
คีรีมาศ	11,621	27,865	27,865	50,231
ศรีนคร	6,781	13,212	13,893	27,105
รวม	174,144	296,969	311,851	608,820

ที่มา : กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย (2549)

ผลิตภัณฑ์มวลรวม

ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด ประมาณการในปี 2544 เท่ากับ 19,895 ล้านบาท/ปี มีรายได้เฉลี่ยต่อหัวของประชากรจังหวัดสุโขทัย เท่ากับ 33,548 บาท/คน/ปี ผลิตภัณฑ์จังหวัดตามราคาประจำปี จำแนกตามสาขาการผลิต พ.ศ. 2537-2544 แสดงดังตารางที่ 2-21

ตารางที่ 2-21 ผลิตภัณฑ์จังหวัดตามราคาประจำปี พ.ศ. 2537-2544 ในจังหวัดสุโขทัย

สาขาการผลิต	2540	2541	2542	2543	2544 ^P
เกษตรกรรม	5,206	5,881	5,175	4,878	5,670
กสิกรรม	4,111	4,788	4,015	3,900	4,503
ปศุสัตว์	342	292	335	355	377
ประมง	67	73	64	61	54
ป่าไม้	14	9	8	6	13
บริการทางเกษตร	226	239	257	221	242
การแปรรูปสินค้าเกษตรอย่างง่าย	445	479	495	334	482
เหมืองแร่และย่อยหิน	138	105	131	137	137
อุตสาหกรรม	1,575	1,670	1,756	2,052	2,072
การก่อสร้าง	1,018	730	714	566	456
การไฟฟ้าและการประปา	297	372	320	328	336
การคมนาคมและขนส่ง	935	726	740	854	894
การค้าส่งและค้าปลีก	4,085	3,885	3,988	4,259	4,033
การธนาคาร ประกันภัย และธุรกิจ	816	1,027	723	667	654
อสังหาริมทรัพย์	857	915	944	952	942
ที่อาศัย	1,308	1,421	1,487	1,600	1,544
การบริหารราชการและการป้องกันประเทศ	2,519	2,666	2,934	3,048	3,156
การบริการ	18,754	19,398	18,910	19,340	19,895
มูลค่ารวมผลิตภัณฑ์ในจังหวัด	31,787	31,822	31,997	32,613	33,548
มูลค่าผลิตภัณฑ์เฉลี่ยต่อคน (บาท)	590	591	591	593	593
ประชากร (1,000 คน)					

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2544)

การเกษตรกรรม

จังหวัดสุโขทัยมีพื้นที่ถือครองทางเกษตรจำนวน 2,065,493 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 50.10 ของพื้นที่จังหวัด โดยจำแนกเป็นพื้นที่นา ร้อยละ 63.16 พื้นที่พืชไร่ ร้อยละ 24.98 พื้นที่ไม้ผลและไม้ยืนต้น ร้อยละ 11.37 และอื่น ๆ 0.79 พืชเศรษฐกิจที่สำคัญของจังหวัดสุโขทัย ได้แก่ ข้าว ถั่วเหลือง ถั่วเขียว ข้าวโพด อ้อยโรงงาน และปาล์มน้ำมัน โดยผลผลิตพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ จังหวัดสุโขทัย ปี 2546 แสดงดังตารางที่ 2-22 และจำนวนและอัตราร้อยละของพื้นที่ที่ปลูกพืชไร่สำคัญในจังหวัดสุโขทัย พ.ศ. 2541 แสดงดังตารางที่ 2-23

ตารางที่ 2-22 ผลผลิตพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ จังหวัดสุโขทัย ปี 2546

ชนิดพืช	เนื้อที่ปลูก (ไร่)	ผลผลิตเฉลี่ย (กก./ไร่)	มูลค่า (ล้านบาท)
ข้าวนาปี	1,205,367	579	2,025.54
ข้าวนาปรัง	456,580	666	1,326.05
ถั่วเหลือง (รวมรุ่น)	146,828	219	284.32
อ้อยโรงงาน	132,840	9,593	585.82
ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ (รวมรุ่น)	71,328	543	146.06
ถั่วเขียวผิวมัน (รวมรุ่น)	59,982	153	112.72
ยาสูบเบอร์เลย์	44,678	375	616.50
พริกชี้ฟ้าใหญ่	17,151	995	356.51
มะม่วง	35,316	984	270.22
ส้มเขียวหวาน	23,472	2,500	1,290.96
ทุเรียน	11,496	800	79.56
ยางสด	8,300	1,500	186.75
ละมุด	6,116	2,243	65.09

ที่มา : สำนักงานเกษตรจังหวัดสุโขทัย (2546)

ตารางที่ 2-23 จำนวนและอัตราร้อยละของพื้นที่ปลูกพืชไร่สำคัญในจังหวัดสุโขทัย พ.ศ. 2541

อำเภอ	รวม	ชนิดพืชไร่ลำดับที่ 1						
		อ้อย โรงงาน	ข้าวโพด เลี้ยงสัตว์	ถั่ว เหลือง	ถั่วเขียว ผิวดำ	อ้อยรับ ประทาน	ถั่วเขียว ผิวมัน	ถั่วอื่นๆ
เมืองสุโขทัย	14,866	450	633	1,824	-	-	-	-
บ้านด่านลานหอย	34,653	325	30,070	265	-	-	1,003	-
ศรีมาศ	51,085	6,625	35,681	3,837	3,377	-	-	150
กงไกรลาศ	1,963	-	481	1,189	-	30	-	231
ศรีสัชนาลัย	48,910	19,477	1,903	17,451	5,475	0	2,420	2,184
ศรีสำโรง	35,033	3,186	2,038	6,373	-	-	-	-
สวรรคโลก	50,252	25,459	534	13,712	1,285	8,652	-	110
ศรีนคร	32,152	30,095	-	2,000	-	-	-	-
ทุ่งเสลี่ยม	17,246	255	2,376	11,225	3,320	-	-	70
รวม	286,160	85,872	73,716	57,876	13,457	8,682	3,423	2,745

ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2541)

ในส่วนของจำนวนหมู่บ้าน ครั้วเรือนและเนื้อที่ที่ปลูกข้าว ในจังหวัดสุโขทัย พ.ศ. 2547 แสดงดังตารางที่ 2-24 และจำนวนพืชผักและสมุนไพร จำนวนผู้ถือครองที่ปลูก เนื้อที่เพาะปลูกและเก็บเกี่ยว จำแนกตามพืชที่ปลูก จังหวัดสุโขทัย พ.ศ. 2546 2547 แสดงดังตารางที่ 2-25 และมูลค่าปศุสัตว์ รายอำเภอ จังหวัดสุโขทัย ปี 2546 แสดงดังตารางที่ 2-26 ตามลำดับ

ตารางที่ 2-24 จำนวนหมู่บ้าน ครั้วเรือนและเนื้อที่ที่ปลูกข้าว ในจังหวัดสุโขทัย พ.ศ. 2547

ลำดับ	อำเภอ	จำนวนหมู่บ้านที่ปลูกข้าว	ข้าวนาปี					ข้าวนาปรัง		
			จำนวนครั้วเรือน	เนื้อที่ปลูกข้าว (ไร่)		ผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ (กก.)		จำนวนครั้วเรือน	เนื้อที่ปลูกข้าว (ไร่)	ผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ (กก.)
				ข้าวเจ้า	ข้าวเหนียว	ข้าวเจ้า	ข้าวเหนียว			
1	เมืองสุโขทัย	81	8,682	154,554	620	560	506	3,827	63,269	649
2	บ้านด่านลานหอย	63	6,185	76,108	21,347	435	372	156	4,697	306
3	คีรีมาศ	87	8,084	156,237	760	453	83	3,120	34,872	652
4	กงไกรลาศ	104	7,080	143,569	-	651	-	12,446	153,551	733
5	ศรีสัชนาลัย	117	10,503	104,115	5,854	458	575	2,213	25,342	721
6	ศรีสำโรง	107	8,674	156,417	702	558	205	2,720	34,826	638
7	สวรรคโลก	98	5,106	96,107	-	717	-	3,292	50,247	862
8	ศรีนคร	46	2,512	34,126	-	683	-	1,177	15,861	863
9	ทุ่งเสลี่ยม	53	5,928	47,011	24,453	789	760	770	8,469	772
รวม		756	62,754	968,244	53,739	566	566	29,721	391,134	720

ที่มา : รายงานผลการจัดทำข้อมูลสถิติเพื่อการพัฒนา อบต. (2547)

ตารางที่ 2-25 พืชผักและสมุนไพร จำนวนผู้ถือครองที่ปลูก เนื้อที่เพาะปลูกและเก็บเกี่ยว จำแนกตามพืชที่ปลูก จังหวัดสุโขทัย พ.ศ. 2546

ชื่อพืชผักและสมุนไพร	จำนวนผู้ถือครอง	เนื้อที่	
		เพาะปลูก	เก็บเกี่ยว
พริกชี้ฟ้า	2,196	10,363	8,644
ผักบุ้งจีน	601	9,014	8,804
แมงลัก	385	3,287	2,900
ผักบุ้งไทย	112	1,687	1,604
หอมแดง	322	1,626	1,616
ข้าวโพดรับประทาน	321	1,580	1,506
พริกชี้หนู	281	1,077	837
พริกหยวก/พริกยักษ์	380	934	854
ถั่วฝักยาว	357	583	547
ถั่วแขก	52	489	464
เพกา	195	441	399
มะเขืออื่น ๆ	173	377	318
ชะอม	113	280	278
มะเขือม่วง	137	238	231
มะเขือเปราะ	119	236	207
มะเขือยาว	90	220	218
แตงกวา/แตงร้าน	80	192	189
กะหล่ำปลี	59	150	148
กระชาย	87	143	142
กะหล่ำดอก	77	141	131
คะน้า	90	130	120
ชะพลู	5	127	127
ผักชี	67	106	102

ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2546)

หมายเหตุ : แสดงข้อมูลเฉพาะมีเนื้อที่เพาะปลูกเกิน 100 ไร่

ตารางที่ 2-26 มูลค่าปศุสัตว์ รายอำเภอ จังหวัดสุโขทัย ปี 2546

อำเภอ	โค	กระบือ	ช้าง	สุกร	เป็ด	ไก่
เมืองสุโขทัย	6,119	77	-	4,132	19,816	11,170
ศรีสัชนาลัย	7,717	1,822	44	5,777	3,277	1,836
สวรรคโลก	12,684	-	-	3,513	7,322	-
ศรีสำโรง	14,256	310	-	7,604	21,918	29,980
กงไกรลาศ	6,282	692	-	8,076	34,011	41,377
คีรีมาศ	8,409	507	-	8,303	22,660	41,909
ทุ่งเสลี่ยม	11,767	234	9	3,416	1,491	379
บ้านด่านลานหอย	33,556	625	-	2,092	4,372	4,553
ศรีนคร	1,778	80	-	1,359	1,036	5,500
รวม (ตัว)	102,568	4,347	53	44,272	115,903	136,604
มูลค่ารวม (บาท)	1,277,274,000	6,085,800	15,900,000	181,515,200	89,782,210	9,786,740

ที่มา : สำนักงานปศุสัตว์จังหวัดสุโขทัย (2546)

อุตสาหกรรม

จังหวัดสุโขทัยมีโรงงานอุตสาหกรรมรวม 424 โรงงาน โดยอำเภอเมืองสุโขทัย มีจำนวนโรงงานมากที่สุด คือ 170 โรงงาน รองลงมาคืออำเภอสวรรคโลก 90 โรงงาน และอำเภอศรีสัชนาลัย 44 โรงงาน มูลค่าด้านการลงทุน 3,882,621,711 บาท มีการจ้างงานทั้งหมด 6,333 คน โรงงานส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมเกษตร คิดเป็นร้อยละ 56.01 ของโรงงานทั้งหมดมีจำนวนเหมืองแร่ รวม 8 แห่ง โดยมีปริมาณการผลิตแร่ได้รวม 706,797.46 เมตริกตัน ในปี 2545 ตารางที่ 2-27 แสดงจำนวนสถานประกอบการอุตสาหกรรม จำนวนเงินทุน และจำนวนคนงาน จำแนกตามประเภทอุตสาหกรรม พ.ศ. 2546

ตารางที่ 2-27 จำนวนสถานประกอบการ เงินทุนและคนงานตามประเภทอุตสาหกรรม ในสุโขทัย

ประเภทอุตสาหกรรม	จำนวนสถาน ประกอบการ อุตสาหกรรม	จำนวนเงินทุน (ล้านบาท)	จำนวน คนงาน (คน)
อาหาร เครื่องดื่ม ยาสูบ	103	3,318,604,341	1,009
เครื่องแต่งกาย และหนังสัตว์	13	97,022,248	1,014
ไม้ และผลิตภัณฑ์จากไม้	41	93,951,000	584
กระดาษ ผลิตภัณฑ์จากกระดาษ และการพิมพ์	13	116,540,000	433
ปิโตรเลียม เคมีภัณฑ์	1	18,500,000	10
พลาสติก ลายาง	5	24,199,200	275
ดิน ทราาย ซีเมนต์ คอนกรีต และอิฐอื่น ๆ	75	426,771,945	1,162
ผลิตภัณฑ์โลหะ	44	54,818,300	185
ต่อตัวถังรถ ซ่อมเครื่องจักร, เครื่องยนต์ และพาหนะขนส่ง	120	321,648,200	802
อื่น ๆ	5	50,510,000	84
รวมยอด	420	4,522,565,234	5,558

ที่มา : สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดสุโขทัย (2546)

แรงงานและการประกอบอาชีพ

จังหวัดสุโขทัยปัจจุบันมีอัตราค่าจ้างขั้นต่ำต่อ 137 บาท ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการเกษตรและประมง รองลงมาคืออาชีพพื้นฐานต่าง ๆ ด้านการค้าขายและบริการ โดยมีจำนวนแรงงานในจังหวัดและจำนวนแรงงานต่างด้าวที่ขึ้นทะเบียนดังตารางที่ 2-28 และ 2-29 ตามลำดับ

ตารางที่ 2-28 จำนวนแรงงานในจังหวัดสุโขทัย

	ปี 2545	ปี 2546	ปี 2547
จำนวนคนว่างงาน	8,425	3,696	3,696
จำนวนผู้มีงานทำ	308,200	330,266	330,266
จำนวนผู้รอฤดูกาล	-	2,356	2,356
จำนวนผู้สมัครงาน	1,608	1,529	1,202
จำนวนตำแหน่งงานว่าง	438	1,432	624
การเรียกบรรจุในจังหวัด	76	183	132
การเรียกบรรจุต่างจังหวัด	150	269	293

ที่มา : สำนักงานแรงงานจังหวัดสุโขทัย (2547)

ตารางที่ 2-29 จำนวนแรงงานต่างด้าวหลบหนีเข้าเมืองที่ขึ้นทะเบียน

ปี	เพศชาย	เพศหญิง	รวม
2545	270	172	442
2546	159	113	272
2547	88	71	159

ที่มา : สำนักงานแรงงานจังหวัดสุโขทัย (2547)

ในส่วนของการรายชื่อผู้ผลิตสินค้า OTOP ของจังหวัดสุโขทัยนั้นแสดงดังตารางที่ 2-30

ตารางที่ 2 -30 รายชื่อผู้ผลิตสินค้า OTOP จังหวัดสุโขทัย

ลำดับ	ดาว	ประเภท	ชื่อผลิตภัณฑ์	ชื่อกลุ่มผู้ผลิต	เลขที่	หมู่ที่	ตำบล	อำเภอ
1	5	อาหาร	กล้วยตากพลังแสงอาทิตย์	กลุ่มสตรีแปรรูปเกษตรบ้านหนองตม	4	5	หนองตม	กงไกรลาศ
2	4	อาหาร	ถั่วเคลือบ	กลุ่มขนมไทยบ้านนาล้อม	115/1	8	ลานหอย	บ้านด่านลานหอย
3	4	อาหาร	ขนมผิง	นางทองดี ด้านถาวรประเสริฐ	85/2	2	บ้านกว้าง	กงไกรลาศ
4	4	อาหาร	ข้าวเกรียบผัก,ผลไม้ และกล้วยอบเนย	กลุ่มแปรรูปผลผลิตเกษตรบ้านแสนตอ ม.5 ต.สารจิตร	56	5	สารจิตร	ศรีสัชนาลัย
5	4	อาหาร	กล้วยอบเนย	กลุ่มอาชีพกล้วยอบเนย	116/2	1	สารจิตร	ศรีสัชนาลัย
6	4	อาหาร	ถั่วทอดแม่บุญมา	ร้านแม่บุญมา	41	8	คลองตาล	ศรีสำโรง
7	4	อาหาร	กล้วยอบเนย	กลุ่มแปรรูปอาหาร กล้วยอบเนย	45/4	8	หนองบัว	ศรีนคร
8	4	เครื่องมือ	เครื่องตีสมุนไพรดอกคำฝอย	นายชยพร อนุสนธิ์พรเพิ่ม	52/2-4	2	เมืองสุโขทัยธานี	เมืองสุโขทัย
9	4	เครื่องมือ	โนอา noah	กลุ่มเครือข่ายพัฒนาอาชีพเศรษฐกิจชุมชน	42	2	ปากพระ	เมืองสุโขทัย
10	3	อาหาร	ปลาย่อ	แปรรูปอาหารตำบลตาลเตี้ย	18/4	2	ตาลเตี้ย	เมืองสุโขทัย
12	3	อาหาร	ข้าวโพดอบเนย	นางทองคำ หมีเทศ	129	12	หนองจิก	ศรีมามาศ
13	3	อาหาร	ขนมผิง	นางจวน จักขุ	39/1	1	บ้านกว้าง	กงไกรลาศ
14	3	อาหาร	กลุ่มน้ำพริกแกงส้ม แกงเผ็ด บ้านบ่อเพลา หมู่ 8	กลุ่มน้ำพริกแกงส้ม แกงเผ็ด บ้านบ่อเพลา	47	8	กกแรต	กงไกรลาศ
15	3	อาหาร	กุนเชียงศรีพนมมาศ	กลุ่มแปรรูปบ้านดงไทย	อบต.นาทุ่ง	2	นาทุ่ง	สวรรคโลก
16	3	อาหาร	น้ำพริกแกง	นางชำนาญ สวัสดิ์ประวิทย์	160	8	หนองบัว	ศรีนคร
17	3	อาหาร	น้ำพริกแกงเผ็ดแกงป่า	กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงเจริญ	138/1	10	กลางดง	ทุ่งเสลี่ยม
18	3	เครื่องมือ	สมุนไพรรูปขงพร้อมตี	วิสาหกิจชุมชนแปรรูปสมุนไพรร้านปากแคว	331/5	4	ปากแคว	เมืองสุโขทัย
19	3	เครื่องมือ	เมรียพ้อขุน	แม่บ้านเกษตรกรคลองลำคูน	11	9	สามเรือน	ศรีสำโรง
20	2	อาหาร	น้ำปลา-ปลาสร้อย (ตราน้ำนวล)	นางชุดิมา ต้นประสงค์	160/1	9	กง	กงไกรลาศ
21	2	อาหาร	น้ำปลาปลาสร้อย	กลุ่มสตรีตม้น้ำปลา	249/3	12	ท่าฉนวน	กงไกรลาศ
22	2	อาหาร	ข้าวเกรียบผลไม้	กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร หมู่ 2 บ้านคลอง	28	2	น้ำชุม	ศรีนคร
23	2	เครื่องมือ	ไวน้มะเฟือง	ห้างหุ้นส่วนจำกัด อารีย์รุ่งธุรกิจ	51/1	15	ไกรโน	กงไกรลาศ
24	1	อาหาร	ลูกชิ้นหมูครูเมย์สุโขทัย	ลูกชิ้นหมูครูเมย์สุโขทัย	342/1 1	9	ปากแคว	เมืองสุโขทัย

ตารางที่ 2 –30 รายชื่อผู้ผลิตสินค้า OTOP จังหวัดสุโขทัย (ต่อ)

ลำดับ	ดาว	ประเภท	ชื่อผลิตภัณฑ์	ชื่อกลุ่มผู้ผลิต	เลขที่	หมู่ที่	ตำบล	อำเภอ
25	1	อาหาร	กล้วยอบเนย/คุกกี้	นางสาวสมกมล แสงประยงค์	262/2	5	หนองตุม	กงไกรลาศ
26	1	อาหาร	มันอบเนย	นางสาวธัญยาภรณ์ วงษ์สิงห์งาม	2/1	1	หนองตุม	กงไกรลาศ
27	1	อาหาร	กระท้อนกวน	นางทองหล่อ ไวยารพจน์	2/3	1	เมืองบาง ยม	สวรรคโลก
28	1	อาหาร	ข้าวแต่น้ำแดงโม	กลุ่มแม่บ้านหัวฝาย	69	7	กลางดง	ทุ่งเสลี่ยม
29	-	อาหาร	ข้าวซ้อมมือ	กลุ่มข้าวซ้อมมือบ้านปรักรัก	-	10	กกแรต	กงไกรลาศ
30	-	อาหาร	ทองม้วน	กลุ่มทำทองม้วน ทองพับ ทองตัน	290	1	บ้านกว้าง	กงไกรลาศ
31	-	อาหาร	น้ำปลาสร้อย	กลุ่มน้ำปลาปลาสร้อย	234	10	กง	กงไกรลาศ
32	-	อาหาร	กล้วยกวน	กลุ่มกล้วยกวนบ้านท่าชัย	-	5	ท่าชัย	ศรีสัชนาลัย
33	-	อาหาร	ส้มเขียวหวาน	กลุ่มเกษตรกรทำสวนส้มแม่สิน	443	12	แม่สิน	ศรีสัชนาลัย
34	-	อาหาร	ถั่วเหลืองพันธุ์ สุโขทัย 1	กลุ่มเกษตรกรบ้านนิคมพัฒนา	-	6	นครเดิฐ	ศรีนคร
35	-	อาหาร	น้ำพริก	กลุ่มแม่บ้านดงเจริญ	19	10	กลางดง	ทุ่งเสลี่ยม
36	-	อาหาร	แหนมหมู	กลุ่มอาชีพสตรีทำแหนมหมู	124	7	กลางดง	ทุ่งเสลี่ยม

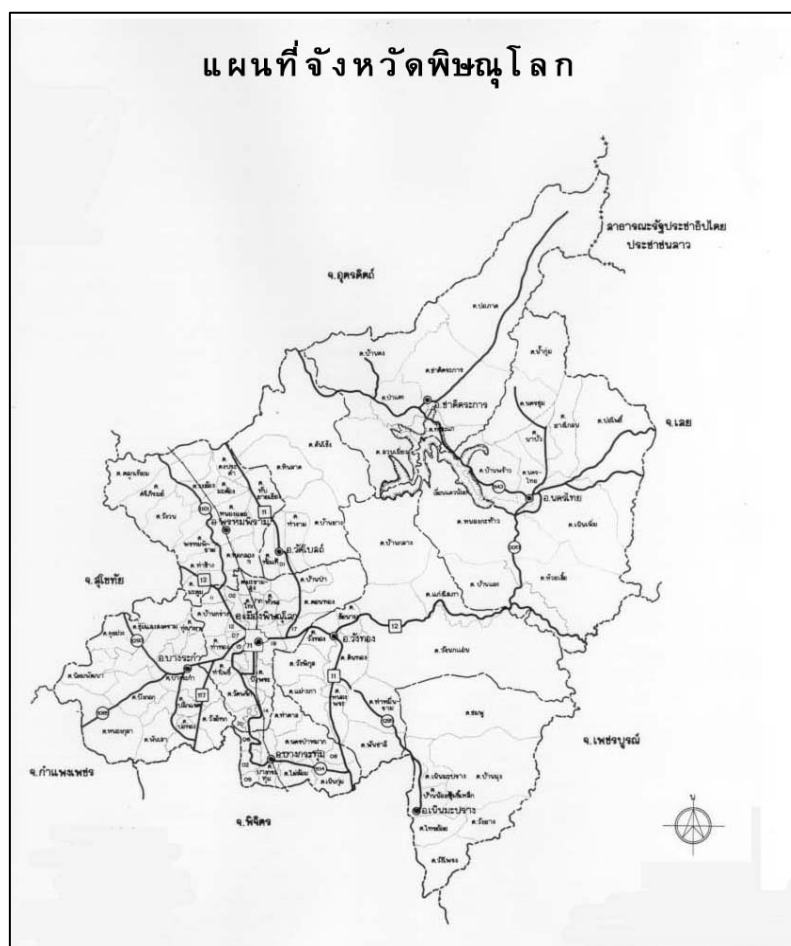
จังหวัดพิษณุโลก

จังหวัดพิษณุโลก เป็นจังหวัดอยู่ในเขตภาคเหนือตอนล่าง ห่างจากกรุงเทพฯ ประมาณ 377 กิโลเมตรโดยทางรถยนต์ มีเนื้อที่ 10,815.8 ตารางกิโลเมตร(6,759,909 ไร่) หรือร้อยละ6.37 ของพื้นที่ภาคเหนือและร้อยละ2.1 ของพื้นที่ทั้งประเทศ มีอาณาเขตติดต่อดังภาพที่ 2-4

ทิศเหนือ ติดกับอำเภอน้ำปาด อำเภอพิชัย อำเภอทองแสนขัน จังหวัดอุตรดิตถ์ และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ทิศใต้ ติดกับอำเภอเมือง อำเภอสามง่าม อำเภอวังทรายพูน กิ่งอำเภอสากเหล็ก จังหวัดพิจิตร
ทิศตะวันออก ติดกับอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย อำเภอเขาค้อ อำเภอวังโป่ง จังหวัดเพชรบูรณ์

ทิศตะวันตก ติดกับอำเภอลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร อำเภอศรีมัส อำเภอโกนารักษ์ จังหวัดสุโขทัย

ภาพที่ 2-4 แผนที่จังหวัดพิษณุโลก

ที่มา: <http://www.rakbankerd.com>

ลักษณะภูมิประเทศ

จังหวัดพิษณุโลกมีเนื้อที่ทั้งหมด 10,815.85 ตารางกิโลเมตรหรือประมาณ 6,759,906 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 1.88 ของพื้นที่ทั้งประเทศเป็นพื้นที่เกษตรกรรมประมาณ 2,927,126 ไร่ (ร้อยละ 43 ของพื้นที่ทั้งหมดของจังหวัด) ลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดพิษณุโลก ทางตอนเหนือและตอนกลางเป็นเขตที่สูงเทือกเขาสูงและรวบถึงที่ราบสูงด้านตะวันออก และตะวันตกเฉียงเหนือมีขอบเขตภูเขาสูง ทั้งนี้มีเขตที่ราบหุบเขา เป็นที่ราบดินตะกอนที่อุดมสมบูรณ์ ซึ่งอยู่ในเขตอำเภอวังทอง เนินมะปราง นครไทย ชาติตระการ และบางส่วนของอำเภอบึงสามพัน นอกจากนี้ยังมีเขตที่ราบหุบเขาในนครไทยที่มีลักษณะพื้นที่เป็นแบบค้ำกระทะ ส่วนที่ราบหุบเขาชาติตระการ มีรูปร่างคล้ายพระจันทร์ครึ่งเสี้ยว ซึ่งเป็นที่ราบดินตะกอนที่อุดมสมบูรณ์ เช่นเดียวกับที่ราบหุบเขาทรัพย์ไพรวัลย์ เป็นที่ราบดินเหนียวดินร่วนที่มีการระบายน้ำดี พื้นที่ตอนกลางและตอนใต้เป็นที่ราบลุ่มตามแนวแม่น้ำยมและแม่น้ำน่านเป็นย่านการเกษตรที่สำคัญที่สุดของจังหวัดพิษณุโลก อยู่ในเขตอำเภอเมือง วัชร์โบสถ์ บางระกำ พรหมพิราม บางกระทุ่มและบางส่วนของอำเภอเนินมะปรางและอำเภอวังทอง

ลักษณะภูมิอากาศ

ลักษณะภูมิอากาศในจังหวัดพิษณุโลกแบ่งออกเป็น 3 ฤดู คือ ฤดูร้อน ฤดูฝน และ ฤดูหนาว ซึ่งแต่ละช่วงฤดูแบ่งได้ดังนี้ ฤดูร้อน อยู่ระหว่างช่วงเดือนมีนาคม ถึง เมษายน อุณหภูมิสูงสุดเฉลี่ยโดยประมาณ 38.3 องศาเซลเซียส ฤดูฝน อยู่ในระหว่างเดือนพฤษภาคม ถึง ตุลาคม โดยจะมีฝนชุกในช่วงเดือนสิงหาคมถึงกันยายน ฝนตกประมาณ 87 วันปริมาณน้ำฝนวัดได้ 924.9 มิลลิเมตร ฤดูหนาว อยู่ในระหว่างเดือนพฤศจิกายน ถึง กุมภาพันธ์ อุณหภูมิโดยเฉลี่ย 11.6 องศาเซลเซียส

อุณหภูมิ

อุณหภูมิของอากาศรายเดือนเฉลี่ยมีค่าผันแปรอยู่ระหว่าง 24.1 - 30.8 องศาเซลเซียส เดือนที่มีอุณหภูมิเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่เดือนเมษายนในปี 2541 อุณหภูมิสูงสุดอยู่ในเดือนพฤษภาคมคือ 41.5 องศาเซลเซียสในปี 2540 อุณหภูมิสูงสุดอยู่ที่ 39.8 องศาเซลเซียสและเดือนที่อุณหภูมิเฉลี่ยต่ำสุดได้แก่เดือน ธันวาคม อุณหภูมิเฉลี่ยทั้งปี 27.6 องศาเซลเซียส

การปกครอง

ในปี พ.ศ. 2548 จังหวัดพิษณุโลก แบ่งการปกครองส่วนภูมิภาคเป็น 9 อำเภอ แยกเป็น 93 ตำบล 1,037 หมู่บ้านดังแสดงในตารางที่ 2-31 ในส่วนของการปกครองส่วนท้องถิ่นประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนจังหวัด 1 แห่ง องค์การบริหารส่วนตำบล 89 แห่ง เทศบาลนคร 1 แห่ง และเทศบาลตำบล 12 แห่ง มีสมาชิกผู้แทนราษฎร จำนวน 6 คน และสมาชิกวุฒิสภา 3 คน

ตารางที่ 2-31 การแบ่งเขตการปกครองจังหวัดพิษณุโลก

อำเภอ	พื้นที่ (ตร.กม.)	ตำบล	หมู่บ้าน	อบต.	เทศบาล นคร/ตำบล	ระยะทางถึง จังหวัด(กม.)	จำนวน หลังคา เรือน
เมือง	758.80	20	171	19	1/1	-	95,473
นครไทย	2,220.38	11	145	10	1	99	24,263
ชาติตระการ	1,586.22	6	71	6	1	136	10,949
บางระกำ	992.0	11	135	11	2	17	25,687
บางกระทุ่ม	447.33	9	87	7	2	41	13,184
พรหมพิราม	841.93	12	122	12	2	25	25,157
วัดโบสถ์	1,340.92	6	61	6	1	27	11,333
วังทอง	1,678.92	11	168	11	1	19	33,896
เนินมะปราง	1,029.55	7	77	7	1	75	16,873
รวม	10,815.8	93	1,037	89	1/12	-	256,815

ที่มา : ที่ทำการปกครองจังหวัดพิษณุโลก (2548)

ข้อมูลประชากร

ประชากรจังหวัดพิษณุโลก ตามทะเบียนราษฎร ปี พ.ศ. 2549 มีจำนวน 844,508 คน โดยแบ่งเป็นชาย 416,033 คน (49.26%)และ หญิง 428,472 คน (50.74%) แสดงดังตารางที่ 2-32

ตารางที่ 2-32 จำนวนประชากรจากการทะเบียน จำแนกตามเพศ ในพิษณุโลก พ.ศ. 2549

อำเภอ/กิ่งอำเภอ	จำนวนประชากร		รวม
	ชาย	หญิง	
เมืองพิษณุโลก	131,076	139,575	270,651
ชาติตระการ	19,863	19,204	39,067
นครไทย	43,105	42,894	85,999
เนินมะปราง	29,383	29,139	58,522
บางกระทุ่ม	24,102	25,290	49,392
บางระกำ	46,652	47,935	94,587
พรหมพิราม	43,563	45,183	88,746
วังทอง	60,019	60,400	120,419
วัดโบสถ์	18,270	18,855	37,125
รวม	416,033	428,475	844,508

ที่มา : ที่ทำการปกครองจังหวัดพิษณุโลก (2548)

ฐานะทางเศรษฐกิจ

จังหวัดพิษณุโลกเป็นจังหวัดที่ทำการเกษตร โดยเฉพาะพืชไร่ได้แก่ ข้าวโพด มันสำปะหลัง และ ถั่วเหลือง ส่วนการทำนามีทั้งนาปีและนาปรัง โดยจะทำในลักษณะนาดำ นาหว่าน นาหว่านตาม ข้าวไร่ ในปี พ.ศ. 2546 มีเนื้อที่ปลูกข้าว ไร่สำหรับปลูกข้าวเจ้า 2,424,307 ไร่ มีเนื้อที่เสียหาย 54,844 ไร่ ผลผลิตที่ได้จากการเก็บเกี่ยว 1,763,455 ตัน ผลผลิตเฉลี่ย 744 กิโลกรัมต่อไร่ ในปีเดียวกันนี้เนื้อที่ปลูกข้าวที่เสียหายมีจำนวนมาก ประมาณ 54,844 ไร่ เนื่องจากมีเพลี้ยกระโดดและหอยเชอร์รี่จำนวนมากลงทำลายข้าวในหลายอำเภอในจังหวัดพิษณุโลก พืชไร่ที่นิยมปลูกมาก เช่น ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ถั่วเหลือง ถั่วลิสง ฝ้าย อ้อยโรงงาน ฯลฯ ส่วนไม้ผลและไม้ยืนต้นที่นิยมปลูก เช่น มะม่วงอกร่อง ส้มเขียวหวาน มะปราง มะขาม ฯลฯ ด้านพืชผักที่นิยมปลูกกันมาก ได้แก่ แตงกวา คื่นช่าย บวบ มะระจีน เป็นต้น จำนวนครัวเรือนที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจืด 11,979 ครัวเรือน ปริมาณสัตว์น้ำจืดที่จับได้ 2,954,320 กิโลกรัม สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ รายงานว่า ในปี พ.ศ. 2547 จังหวัดพิษณุโลกมีมูลค่ารวมผลิตภัณฑ์จังหวัด(GPP) ตามราคาประจำปี 40,923 ล้านบาท และมูลค่าผลิตภัณฑ์เฉลี่ยต่อหัว (Per Capita GPP) 51,437 บาท รายได้เฉลี่ยต่อหัวอยู่ในลำดับที่ 5 ของภาค เนื้อที่ปลูกข้าวนาปี เนื้อที่เก็บเกี่ยว ผลผลิต ในพิษณุโลก ปีเพาะปลูก 2547/48 แสดงดังตารางที่ 2-33

ตาราง 2-33 เนื้อที่ปลูกข้าวนาปี เนื้อที่เก็บเกี่ยว ผลผลิต ในพิษณุโลก ปีเพาะปลูก 2547/48

อำเภอ	เนื้อที่เพาะปลูกข้าว (ไร่)		เนื้อที่เก็บเกี่ยว (ไร่)		ผลผลิต (ตัน)		ผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ (กก.)	
	ข้าวเจ้า	ข้าวเหนียว	ข้าวเจ้า	ข้าวเหนียว	ข้าวเจ้า	ข้าวเหนียว	ข้าวเจ้า	ข้าวเหนียว
เมือง	231,371	-	218,887	-	169,021	-	772	-
ชาติตระการ	3,915	28,161	3,915	28,161	1,943	14,264	496	507
นครไทย	21,733	50,899	20,021	46,265	11,448	26,649	572	576
เนินมะปราง	109,097	2,645	87,762	2,645	54,851	1,389	625	525
บางกระทุ่ม	238,175	-	191,395	-	133,977	-	700	-
บางระกำ	350,508	-	329,124	-	264,506	-	804	-
พรหมพิราม	316,570	-	247,662	-	207,517	-	838	-
วังทอง	246,114	1,300	170,502	1,100	129,063	775	757	705
วัดโบสถ์	89,589	1,050	77,391	1,050	54,174	441	700	420
รวม	1,607,072	84,055	1,346,659	79,221	1,026,501	43,518	762	549

ที่มา : สำนักงานเกษตรจังหวัดพิษณุโลก (2548)

ในส่วนของเนื้อที่เพาะปลูกข้าวนาปรัง เนื้อที่เก็บเกี่ยว ผลผลิต และผลผลิตเฉลี่ยไร่ เป็นรายอำเภอ ปีเพาะปลูก 2547/48 เนื้อที่เพาะปลูกพืชผัก เนื้อที่เก็บเกี่ยว ผลผลิต และผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ จำแนกตามชนิดพืชผัก ปีเพาะปลูก 2547/48 และเนื้อที่เพาะปลูกพืชไร่ เนื้อที่เก็บเกี่ยว ผลผลิต ตามชนิดของพืชไร่ ปีเพาะปลูก 2547/48 ในจังหวัดพิษณุโลก แสดงดังตารางที่ 2-34, 2-35 และตารางที่ 2-36 ตามลำดับ

ตาราง 2-34 เนื้อที่เพาะปลูกข้าวนาปรัง เนื้อที่เก็บเกี่ยวและผลผลิตในจังหวัดพิษณุโลกปีเพาะปลูก 2547/48

อำเภอ	เนื้อที่เพาะปลูกข้าว (ไร่)		เนื้อที่เก็บเกี่ยว (ไร่)		ผลผลิต (ตัน)		ผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ (กก.)	
	ข้าวเจ้า	ข้าวเหนียว	ข้าวเจ้า	ข้าวเหนียว	ข้าวเจ้า	ข้าวเหนียว	ข้าวเจ้า	ข้าวเหนียว
เมือง	146,110	-	146,110	-	111,074	-	760	-
ชาติตระการ	-	14	-	14		10	-	700
นครไทย	2,460	100	1,881	100	1,214	52	645	520
เนินมะปราง	4,335	-	4,034	-	2,517	-	624	-
บางกระทุ่ม	185,741	-	184,479	-	143,435	-	778	-
บางระกำ	229,148	-	216,550	-	178,958	-	826	-
พรวมพิราม	269,500	-	269,500	-	227,201	-	843	-
วังทอง	58,380	-	58,380	-	46,892	-	803	-
วัดโบสถ์	27,870	-	27,870	-	19,331	-	694	-
ยอดรวม	923,544	114	908,804	114	730,621	62	804	542

ที่มา : สำนักงานเกษตรจังหวัดพิษณุโลก (2548)

ตารางที่ 2-35 เนื้อที่เพาะปลูกพืชผัก เนื้อที่เก็บเกี่ยวและผลผลิตในจังหวัดพิษณุโลก ปีเพาะปลูก 2547/48

ชนิดของพืชผัก	เนื้อที่เพาะปลูก (ไร่)	เนื้อที่เก็บเกี่ยว (ไร่)	ผลผลิต (กรัม)	ผลผลิตเฉลี่ย ต่อไร่ (กก.)
มันเทศ	2,530	2,525	3,966,500	1,571
ฟักทอง	242	158	467,325	2,958
พริกชี้ฟ้า	1,067	1,100	692,255	629
คะน้า	3,996	2,954	6,399,180	2,166
ขิง	1,465	2,145	6,190,800	2,886
ข้าวโพดรับประทาน	2,126	1,965	3,316,488	1,688
พริกหยวก/พริกยักษ์	2,468	2,478	5,098,114	2,057
ถั่วฝักยาว	689	665	937,545	1,410
มะระจีน	198	153	262,080	1,713
แครอท	350	350	1,050,000	3,000
กะหล่ำปลี	1,225	1,222	7,265,300	5,945
ผักกวาดุ้ง	738	725	1,263,215	1,742
ผักชี	121	121	189,300	1,564
แตงกวา/แตงร้าน	708	690	1,321,485	1,915
บรอกโคลี	100	100	174,000	1,740
ผักกาดหัว	768	768	1,635,930	2,130
ผักบุ้งจีน	383	344	569,410	1,655

ที่มา : สำนักงานเกษตรจังหวัดพิษณุโลก (2548)

ตารางที่ 2-36 เนื้อที่เพาะปลูกพืชไร่ เนื้อที่เก็บเกี่ยวและผลผลิต ในจังหวัดพิษณุโลก ปีเพาะปลูก 2547/48

ชนิดของพืชไร่	เนื้อที่เพาะปลูก (ไร่)	เนื้อที่เก็บเกี่ยว (ไร่)	ผลผลิต (กก.)	ผลผลิตเฉลี่ย ต่อไร่ (กก.)
ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์	335,530	298,704	233,001,332	780
มันสำปะหลัง	120,239	113,266	301,199,097	2,659
อ้อยโรงงาน	23,710	88,768	968,842,886	10,914
ถั่วเหลือง	52,790	50,981	10,720,341	210
ถั่วเขียวผิวมัน	21,889	18,006	2,402,362	133
ถั่วลิสง	2,377	2,547	904,485	355
ถั่วเขียวผิวดำ	1,820	1,820	371,500	204
งาดำ	673	1,173	8,857	76
ยาสูบ	82	32	9,088	286
เงาะ	250	250	18,000	72
ถั่วเหลืองฝักสด (ถั่วแระ)	3,407	2,207	2,207,000	1,000
สับปะรด	8,156	3,491	19,399,400	5,557

ที่มา : สำนักงานเกษตรจังหวัดพิษณุโลก (2548)

ปศุสัตว์

การเลี้ยงสัตว์ของจังหวัดพิษณุโลก มีเกษตรกรประกอบอาชีพ 45,913 ครัวเรือน ส่วนใหญ่เลี้ยงแบบรายย่อย สัตว์เลี้ยงที่สำคัญ ได้แก่ โคเนื้อ สุกร แพะ เป็ดไข่ เป็ดเนื้อ เป็ดเทศ ไก่ไข่ ไก่เนื้อ ไก่พื้นเมือง เป็นต้น ดังแสดงในตารางที่ 2-37 จากตารางที่ 2-37 จะเห็นว่าจำนวนปศุสัตว์ที่สำคัญของจังหวัดพิษณุโลก โดยแยกตามอำเภอ ซึ่งอำเภอที่มีการเลี้ยงโคเนื้อและกระบือมากที่สุดคือ อำเภอนครไทย อำเภอมีการเลี้ยงเป็ดและไก่มากที่สุด สำหรับอำเภอบางระกำมีการเลี้ยงห่านและสุกรมากที่สุด และจากตารางที่ 2-38 พบว่าจำนวนการเลี้ยงสัตว์น้ำในจังหวัดพิษณุโลก โดยแยกตามอำเภอ ซึ่งอำเภอนครไทยมีจำนวนครัวเรือนเลี้ยงสัตว์น้ำมากที่สุด 1,943 ครัวเรือน อำเภอที่มีจำนวนบ่อมากที่สุด คืออำเภอบางระกำ 2,835 บ่อ และได้ผลผลิตปริมาณมากที่สุด 1,297,131 กิโลกรัม

ตารางที่ 2-37 จำนวนปลุสัตว์จังหวัดพิษณุโลก

อำเภอ	โคเนื้อ	กระบือ	เปิด	ไก่	ห่าน	สุกร
เมือง	3,726	2,211	143,892	274,069	228	6,811
นครไทย	21,411	4,962	12,007	126,519	9	5,386
ชาติตระการ	12,294	2,452	3,028	41,717	0	1,710
บางระกำ	4,094	158	134,764	282,717	1,488	12,191
บางกระพุ่ม	1,148	188	73,522	213,441	7	2,092
พรหมพิราม	4,236	428	112,125	170,673	72	5,336
วัดโบสถ์	5,156	906	6,372	249,765	48	2,494
วังทอง	3,971	1,614	60,203	248,850	162	8,259
เนินมะปราง	424	149	1,502	37,361	0	393
รวม	56,460	13,068	547,415	1,645,112	2,014	44,672

ที่มา : สำนักงานปลุสัตว์จังหวัดพิษณุโลก (2548)

ตารางที่ 2-38 การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในพื้นที่น้ำจืดจำนวนบ่อ เนื้อที่ และปริมาณสัตว์น้ำจืดที่จับได้จากการทำประมงน้ำจืดในพิษณุโลก พ.ศ.2548

อำเภอ	การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจืด			ปริมาณการจับสัตว์น้ำจืด (กก.)
	จำนวนครัวเรือน	จำนวนบ่อ	เนื้อที่ (ไร่)	
เมืองพิษณุโลก	1,304	2,118	1,516	336,697
ชาติตระการ	578	582	290	81,350
นครไทย	1,943	2,077	1,303	198,144
เนินมะปราง	776	1,217	900	63,654
บางกระพุ่ม	1,922	2,517	1,532	451,225
บางระกำ	1,454	2,905	2,194	1,297,131
พรหมพิราม	1,504	2,637	2,617	644,185
วังทอง	1,324	2,727	2,144	863,239
วัดโบสถ์	777	1,004	689	277,370
ยอดรวม	11,582	17,784	13,185	4,212,995

ที่มา : สำนักงานประมงจังหวัดพิษณุโลก (2548)

ผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัดพิษณุโลก

สภาพทางเศรษฐกิจของจังหวัดพิษณุโลก ในปี พ.ศ. 2547 พบว่าประชากรมีรายได้เฉลี่ยต่อหัว 51,437 ต่อปี เป็นลำดับที่ 5 ของภาคเหนือ โดยทั้งจังหวัดมีผลิตภัณฑ์มวลรวม 40,923 ล้านบาท

รายได้นอกสาขาเกษตรกรรม 32,997 ล้านบาท ซึ่งรายได้สูงสุดมาจากการขายส่ง – ขายปลีก 9,240 ล้านบาท รายได้ในสาขาเกษตรกรรม 7,926 ล้านบาท ซึ่งรายได้สูงสุดจากการเกษตร 7,820 ล้านบาท

ในส่วนของรายชื่อผู้ผลิตสินค้า OTOP จังหวัดพิษณุโลกแสดงดังตารางที่ 2-39

ตารางที่ 2-39 รายชื่อผู้ผลิตสินค้า OTOP จังหวัดพิษณุโลก

ลำดับ	ดาว	ประเภท	ชื่อผลิตภัณฑ์	ชื่อกลุ่มผู้ผลิต	เลขที่	หมู่ที่	ตำบล	อำเภอ
1	5	อาหาร	กล้วยตากไทไท	บริษัท ศิริวานิช (เอส แอนด์ ดับเบิลยู) จำกัด	109/2	3	สมอแข	เมืองพิษณุโลก
2	5	อาหาร	ถั่วกระเจก	นางพรศรี อักกาญจน์วานิชย์	233/1	9	อรัญญิก	เมืองพิษณุโลก
3	5	อาหาร	กล้วยตากอบน้ำผึ้ง	นางสาวจิราพร พงศ์จักรพันธ์	174/1	5	บางกระทุ่ม	บางกระทุ่ม
4	5	อาหาร	กล้วยม้วนอบน้ำผึ้ง	กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรไผ่ล้อม	29	6	ไผ่ล้อม	บางกระทุ่ม
5	5	อาหาร	ปลาสร้อยคั่วแผ่น	นางดุจดาว งามทรง	199	6	วังทอง	วังทอง
6	4	อาหาร	น้ำพริกกุ้งตราแม่กุหลาบ	กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรวัดจันทร์	49/1	7	วัดจันทร์	เมืองพิษณุโลก
7	4	อาหาร	กล้วยสุกทอด	กลุ่มกล้วยปรั่งรส	6	3	ไผ่ชอดอน	เมืองพิษณุโลก
8	4	อาหาร	ขนมทองม้วน	กลุ่มสตรีดอนมออาหาร	4/1	9	วัดจันทร์	เมืองพิษณุโลก
9	4	อาหาร	หมี่เตี๋ยว(เส้นแบน)	กลุ่มมังกรทอง	517	9	อรัญญิก	เมืองพิษณุโลก
10	4	อาหาร	มันรังก	สมอแขขนมไทย	193/3	4	สมอแข	เมืองพิษณุโลก
11	4	อาหาร	สมุนไพรทอดกรอบ	นางวันเพ็ญ ศรีฟ้า	307/93	2	บ้านคลอง	เมืองพิษณุโลก
12	4	อาหาร	ดั่งไม้ไผ่	ธงชาติ นุสุ	444/24	8	อรัญญิก	เมืองพิษณุโลก
13	4	อาหาร	น้ำพริกหัวปลี หนองกุลา	กลุ่มแม่บ้านหนองกุลา	18/6	4	หนองกุลา	บางระกำ
14	4	อาหาร	กล้วยตากตูบ พลังงาน แสงอาทิตย์	กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรตะไคร้ สร้างสรรค์	14	5	บางระกำ	บางระกำ
15	4	อาหาร	ไข่เค็มดินสอ	กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านหนองแขม	17/2	3	ปลักแรด	บางระกำ
16	4	อาหาร	กล้วยตากอบน้ำผึ้ง	นางโสม วิกิจการโกศล	99	1	บางกระทุ่ม	บางกระทุ่ม
17	4	อาหาร	กล้วยตาก	กลุ่มแปรรูปกล้วยบ้านบางกระน้อย	46/2	2	นครป่า หมาก	บางกระทุ่ม
18	4	อาหาร	น้ำพริกแกงเผ็ด	กลุ่มแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร	21	2	โคกสลด	บางกระทุ่ม
19	4	อาหาร	กล้วยตากอบน้ำผึ้ง	กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านเกาะคู	137	3	บางกระทุ่ม	บางกระทุ่ม
20	4	อาหาร	ข้าวกล้องหอมมะลิ	กลุ่มผลิตข้าวกล้องปลอดสารพิษ (ข้าวหอมมะลิ)	1/9	1	เนินกุ่ม	บางกระทุ่ม
21	4	อาหาร	กล้วยม้วนอบน้ำผึ้ง	กลุ่มสตรีสหกรณ์บางกระทุ่ม 2	31	7	บางกระทุ่ม	บางกระทุ่ม
22	4	อาหาร	ข้าวกล้องมะลิ แดง น้ำพริก	กลุ่มแปรรูปอาหาร	142	4	ทับยาย เที่ยง	พรหมพิราม
23	4	อาหาร	เต้าเจี้ยว ซีอิ๊วขาว	กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านวังมะด่าน พัฒนาการเกษตร	212	9	วังสอ	พรหมพิราม
24	4	อาหาร	ทองม้วนสมุนไพร	กลุ่มแปรรูปอาหาร	194	1	ท้อแท้	วัดโบสถ์
25	4	อาหาร	น้ำพริกเผา	นางปวีณา มั่นคง	205/1	6	แม่ระกา	วังทอง
26	4	อาหาร	ข้าวกล้องเพื่อ สุขภาพ	โรงสีข้าวชุมชนบ้านคลองฝาย	93	7	พันชาลี	วังทอง

ตารางที่ 2-39 รายชื่อผู้ผลิตสินค้า OTOP จังหวัดพิษณุโลก (ต่อ)

ลำดับ	ดาว	ประเภท	ชื่อผลิตภัณฑ์	ชื่อกลุ่มผู้ผลิต	เลขที่	หมู่ที่	ตำบล	อำเภอ
27	4	อาหาร	1. ครองแครง กรอบ 2. กลัวย ฉาบ 3. มะไฟ อบแห้ง 4.มันเส้น ทอดเค็ม 5. ผักทองทอดกรอบ	กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านข้าตะเคียน	285/1	9	วังนกแอ่น	วังทอง
28	4	อาหาร	ข้าวสาร กล้อง ข้าวสาร ขาว	กลุ่มผลิตข้าวกล้องหอมมะลิ	144	3	ไทรย้อย	เนินมะปราง
29	4	อาหาร	ขนม ดอกจอก ทอง พับ ข้าวแต่น	กลุ่มขนมไทย	40	3	บ้านน้อย คุ้มชี้เหล็ก	เนินมะปราง
30	4	เครื่องดื่ม	คารายากัม (รัง นก)	นางสุมาลี มีแดนไผ่	126/2	5	พลาญชุม พล	เมืองพิษณุโลก
31	4	เครื่องดื่ม	น้ำลูกยอผสมน้ำ ผึ้งป่าเดือน 5 และ น้ำแอปเปิ้ล	กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรพระองค์ขาว	603/2 6	3	อรัญญิก	เมืองพิษณุโลก
32	4	เครื่องดื่ม	สุรากลั่นชุมชน ตราเรือไทย	กลุ่มสมุนไพรบ้านน้ำกุ่ม	36	2	น้ำกุ่ม	นครไทย
33	4	เครื่องดื่ม	ไวน์ลูกหว้า	หจก.ไวน์จุฑารส	10	9	วังอิทก	บางระกำ
34	4	เครื่องดื่ม	ไวน์กระชายดำ	หจก.ละอียดไวน์ไทย	18	1	บางกระทุ่ม	บางกระทุ่ม
35	4	เครื่องดื่ม	เครื่องดื่มใบหม่อน สำเร็จรูป	กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรท่าตาล	13/1	3	ท่าตาล	บางกระทุ่ม
36	4	เครื่องดื่ม	น้ำตาลสดพร้อม ดื่ม	กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรขวัญใจพัฒนา	180	3	ท้อแท้	วัดโบสถ์
37	4	เครื่องดื่ม	ไวน์กระชายดำ	ห้างหุ้นส่วนจำกัดวังพิรุณไวน์ไทย	88/1	6	วังพิรุณ	วังทอง
38	3	อาหาร	กล้วยกวน	กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านหนองสอง สลึง	63	2	ท่าสะแก	ชาติตระการ
39	3	อาหาร	ข้าวซ้อมมือ	กลุ่มข้าวซ้อมมือบ้านโป่งหม้อข้าว	93	4	ท่านางงาม	บางระกำ
40	3	อาหาร	ปลาต้มปลายอ	วิสาหกิจชุมชนกลุ่มสตรีสหกรณ์ การเกษตรแปรรูป	55/1	8	ท่าช้าง	พรหมพิราม
41	3	อาหาร	กล้วยป้าปึก้า	กลุ่มแปรรูปอาหารบ้านฟากบึง	15/2	7	ดงประคำ	พรหมพิราม
42	3	อาหาร	กล้วยกวน	กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรกรับพวงกลาง	5	3	พรหม พิราม	พรหมพิราม
43	3	อาหาร	มะม่วงกวนนภาพร	บริษัทสวัสดิ์ญะจำกัด	427/4	1	วังทอง	วังทอง
44	3	อาหาร	มะม่วงกวน	กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบางสะพาน	369	4	วังทอง	วังทอง
45	3	อาหาร	กล้วยกวน	แม่บ้านเกษตรกรวังครุฑ	398	12	วังทอง	วังทอง

ตารางที่ 2-39 รายชื่อผู้ผลิตสินค้า OTOP จังหวัดพิษณุโลก (ต่อ)

ลำดับ	ดาว	ประเภท	ชื่อผลิตภัณฑ์	ชื่อกลุ่มผู้ผลิต	เลขที่	หมู่ที่	ตำบล	อำเภอ
46	3	อาหาร	น้ำผึ้งจากดอก ลำไย	นายเถื่อน ทนก้อนดี	170	5	ชมพู	เนินมะปราง
47	3	เครื่องดื่ม	สุราขาวตราดอน ทอง	หจก.ดอนทองสุรากลั่น	132/4	1	ดอนทอง	เมืองพิษณุโลก
48	3	เครื่องดื่ม	ไวน์กระชาย ดำ โสม	ห้าวหุ่นส่วนจำกัดสองแควไวน์	58/14	4	วัดจันทร์	เมืองพิษณุโลก
49	2	อาหาร	เต้าเจี้ยว	แม่บ้านเกษตรกรรมนามคลี	82/2	1	สนามคลี	บางกระทุ่ม
50	2	อาหาร	เต้าเจี้ยว ซีอิ๊วขาว	กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรรมวัดโบสถ์พัฒนา	97	3	วัดโบสถ์	วัดโบสถ์
51	1	อาหาร	ไข่เค็ม	กลุ่มสหกรณ์นิคมวังทอง จำกัด	153	9	เนิน มะปราง	เนินมะปราง
52	-	อาหาร	ข้าวเกรียบ	กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรรมโป่งนก	410	5	หอกลอง	พรหมพิราม
53	-	อาหาร	ข้าวผัดเห็ดโคน เพาะกึ่ง	กลุ่มฟาร์มเห็ดโคน เศรษฐกิจ	812/1 8	-	ในเมือง	เมืองพิษณุโลก
54	-	อาหาร	ไข่เค็ม	กลุ่มสตรีทำไข่เค็ม บ้านคลอง ทำเนียบ	22	6	วังวน	พรหมพิราม
55	-	อาหาร	ไข่เค็มสมุนไพร เสริมไอโอดีน	กลุ่มไข่เค็มสมุนไพรเสริมไอโอดีน	20/6	8	บึงพระ	เมืองพิษณุโลก
56	-	อาหาร	ถั่วกระจก	ถั่วกระจกพรศรี บ้านพงษ์ผกา	233/1	9	อรัญญิก	เมืองพิษณุโลก
57	-	อาหาร	น้ำกระเจียบ	กลุ่มสมุนไพรนาบัว ตำบล		3	นาบัว	นครไทย
58	-	อาหาร	น้ำปลาปลาสร้อย แท้	กลุ่มทำน้ำปลาสร้อยแท้ บ้านวังใหญ่	115/1	7	วังอิทก	บางระกำ
59	-	อาหาร	น้ำพริก	กลุ่มแม่บ้านทำน้ำพริก บ้านดง		1	บ้านดง	ชาติตระการ
60	-	อาหาร	น้ำพริกแกงเผ็ด น้ำพริกแกงส้ม	กลุ่มทำน้ำพริกแกง บ้านป่า	42	6	บ้านป่า	เมืองพิษณุโลก
62	-	อาหาร	น้ำพริกปลาร้ารส ทรงเครื่อง	กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรรมโป่งนก	410	5	หอกลอง	พรหมพิราม
63	-	อาหาร	น้ำพริกสำเร็จรูป	กลุ่มน้ำพริกสำเร็จรูป	30/1	7	ชุมแสง สงคราม	บางระกำ
64	-	อาหาร	ปลาส้ม	กลุ่มแม่บ้านทำปลาส้มและแหนม ชีโครง	307/8 2	2	บ้านคลอง	เมืองพิษณุโลก
65	-	อาหาร	มะม่วงโชคอนันต์	กลุ่มผู้ปลูกมะม่วงพันธุ์โชคอนันต์	-	1	บ้านกลาง	วังทอง
66	-	อาหาร	มะม่วงน้ำดอกไม้ม	กลุ่มผู้ปลูกมะม่วงเนินมะปราง	69/4	4	เนิน มะปราง	เนินมะปราง
67	-	อาหาร	มะม่วงน้ำดอกไม้ม	กลุ่มปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้มส่งออก	-	16	พันชาลี	วังทอง
68	-	เครื่องดื่ม	ไวน์กระชายดำ	หจก. ละเอียดไวน์ไทย	16/4	1	บางกระทุ่ม	บางกระทุ่ม
69	-	เครื่องดื่ม	ไวน์กระชายดำ	หจก.วังพิรุณไวน์	88/1	6	วังพิรุณ	วังทอง
70	-	เครื่องดื่ม	ไวน์ดอกอัญชัน	หจก. พิทวัส ไวน์ไทย	19/30	5	อรัญญิก	เมืองพิษณุโลก
71	-	เครื่องดื่ม	ไวน์ผลไม้รวม	กลุ่มทำสุราแช่	-		หัวรอ	เมืองพิษณุโลก
72	-	เครื่องดื่ม	ไวน์ลูกหว้า	หจก.ไวน์จุฑารส	10	9	วังอิทก	บางระกำ

ตารางที่ 2-39 รายชื่อผู้ผลิตสินค้า OTOP จังหวัดพิษณุโลก (ต่อ)

ลำดับ	ดาว	ประเภท	ชื่อผลิตภัณฑ์	ชื่อกลุ่มผู้ผลิต	เลขที่	หมู่ที่	ตำบล	อำเภอ
73	-	เครื่องดื่ม	ไวน์สมุนไพร (กระชายดำ)	กลุ่มชุมชนวัดตะไคร้	-	5	บางระกำ	บางระกำ
74	-	เครื่องดื่ม	ไวน์โสม	หจก.สองแควไวน์ 58/14	58/14	4	วัดจันทร์	เมืองพิษณุโลก
75	-	เครื่องดื่ม	ไวน์โสม	กลุ่มพืชสมุนไพร	187	3	วังทอง	วังทอง
76	-	เครื่องดื่ม	สุรากลั่นชุมชน	กลุ่มสมุนไพรบ้านน้ำกุ่ม	36	2	น้ำกุ่ม	นครไทย
77	-	อาหาร	หน่อไม้อัดπίบ	กลุ่มหน่อไม้อัดπίบ	-	-	สมอแข	เมืองพิษณุโลก
78	-	อาหาร	กล้วยตาก	กลุ่มสตรีสหกรณ์กล้วยตากบาง กระทุ่ม	120	3	บางกระทุ่ม	บางกระทุ่ม
79	-	อาหาร	กล้วยสุกทอด	กลุ่มน้ำพริกบ้านดอน	-	7	วัดจันทร์	เมืองพิษณุโลก

ที่มา : ไทย ตำบล ดอทคอม (2549)

ลักษณะภูมิประเทศ

สภาพภูมิประเทศทั่วไปของจังหวัดเพชรบูรณ์ ประกอบด้วยภูเขาเพชรบูรณ์ เป็นรูปเกือกม้า รอบพื้นที่ด้านเหนือของจังหวัด เป็นแนวนานกันไปทั้งสองข้าง ทิศตะวันออกและทิศตะวันตก คิดเป็นเนื้อที่ประมาณ ร้อยละ 40 ของพื้นที่ทั้งหมด มีพื้นที่ราบอยู่ตอนกลางและอำเภอด่านไต้ของจังหวัด เป็นพื้นที่ลาดชันจากเหนือลงใต้ มีพื้นที่ป่าไม้ 3,624,830 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 45.78 มีแม่น้ำป่าสัก เป็นแม่น้ำสายสำคัญที่สุดของจังหวัด ไหลผ่านตอนกลางของจังหวัดจากทิศเหนือไปทิศใต้ ยาวประมาณ 350 กิโลเมตร ต้นน้ำเกิดจากภูเขาผาลาในจังหวัดเลย มีห้วยลำธารหลายสายเกิดจากภูเขาเพชรบูรณ์ แม่น้ำป่าสักไหลผ่านอำเภอหล่มเก่า หล่มสัก เมืองเพชรบูรณ์ หนองไผ่ ปึงสามพัน วิเชียรบุรี และศรีเทพ

ลักษณะภูมิอากาศ

เนื่องจากพื้นที่จังหวัด มีภูเขาล้อมรอบจึงทำให้อากาศร้อนจัดในฤดูร้อน หนาวจัดในฤดูหนาว โดยเฉพาะพื้นที่อำเภอน้ำหนาว เขาค้อ และหล่มเก่า จะมีอากาศหนาวที่สุด และบนพื้นที่ภูเขาจะมีอากาศเย็นตลอดทั้งปี ในฤดูร้อนและฤดูฝน จะมีอุณหภูมิ 20-24 องศา ฤดูร้อนเริ่มในเดือนมีนาคม ถึงเมษายน ฤดูฝนเริ่มเดือนพฤษภาคมถึงตุลาคม และฤดูหนาวในเดือนพฤศจิกายนถึงกุมภาพันธ์ของทุกปี หลัง สภาพอากาศ ของจังหวัดเพชรบูรณ์แบ่งได้เป็น 3 ฤดู คือ ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือนมีนาคม ถึงเดือนพฤษภาคม ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่เดือนมิถุนายน ถึง เดือนตุลาคม ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน ถึงเดือนกุมภาพันธ์

จำนวนประชากร

ประชากรจังหวัดเพชรบูรณ์ ตามทะเบียนราษฎร ณ 2549 มีจำนวน 1,002,317 คน โดยแบ่งเป็นชาย 499,172 คน (49.80%) และ หญิง 503,145คน (50.20%) แสดงดังตารางที่ 2-40 และเขตการปกครองของจังหวัดเพชรบูรณ์แสดงดังตารางที่ 2 –41 ตามลำดับ

ผลิตภัณฑ์มวลรวม

ผลิตภัณฑ์มวลรวม (Gross Provincial Products : GPP) ของจังหวัดเพชรบูรณ์ ตามราคาประจำปี 2547 มีมูลค่า 39,932 ล้านบาท มีสัดส่วนสาขาการผลิต แยกเป็นภาคการเกษตร 16,406 ล้านบาท (41.08%) นอกภาคการเกษตร 23,526 ล้านบาท (58.92%) อัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจ (Grow Rate : GR) 5.69% รายได้เฉลี่ยต่อหัว 38,609 บาท/คน/ปี เป็นลำดับที่ 13 ของภาคและลำดับที่ 54 ของประเทศ ภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ในปี 2547 ครัวเรือนมีค่าใช้จ่ายทั้งสิ้นเฉลี่ย 7,829 บาท/ครัวเรือน/เดือน รายได้ทั้งสิ้นเฉลี่ย 9,572 บาท/ครัวเรือน/เดือน เงินฝากและเงินกู้ให้กู้ยืมของธนาคารพาณิชย์ในจังหวัดปี 2547 ฝาก 13,694 ล้านบาท ให้กู้ยืม 10,253 ล้านบาท ผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัดแสดงดังตารางที่ 2-42

ตาราง 2-40 จำนวนประชากรจำแนกตามเพศ เป็นรายอำเภอ ในจังหวัดเพชรบูรณ์

อำเภอ	จำนวนประชากร		รวม
	ชาย	หญิง	
1. อำเภอเมืองเพชรบูรณ์	105,754	106,272	212,026
2. อำเภอชนแดน	40,547	40,484	81,031
3. อำเภอหล่มสัก	79,657	80,938	160,595
4. อำเภอหล่มเก่า	32,651	33,384	66,035
5. อำเภอวิเชียรบุรี	67,885	69,225	137,110
6. อำเภอศรีเทพ	34,858	35,030	69,888
7. อำเภอหนองไผ่	56,849	56,989	113,838
8. อำเภอบึงสามพัน	36,189	36,935	73,124
9. อำเภอน้ำหนาว	8,706	8,080	16,786
10. อำเภอวังโป่ง	19,208	19,190	38,398
11. อำเภอเขาค้อ	16,868	16,618	33,486
รวม	499,172	503,145	1,002,317

ที่มา : กรมการปกครอง (2549)

ตารางที่ 2-41 เขตการปกครองจังหวัดเพชรบูรณ์

อำเภอ	พื้นที่ (ตร.กม.)	จำนวน เทศบาล เมือง	จำนวน เทศบาล ตำบล	จำนวน ตำบล	จำนวน หมู่บ้าน	อบต./สต. (แห่ง)
เมืองเพชรบูรณ์	2,281.00	1	2	17	214	16
หล่มสัก	1,535.348	1	-	23	250	20/1
หล่มเก่า	927.068	-	1	9	96	9
ชนแดน	1,137.000	-	3	9	134	9
หนองไผ่	1,360.200	-	2	13	138	13
บึงสามพัน	489.800	-	1	9	121	9
วิเชียรบุรี	1,632.000	-	2	14	185	14
ศรีเทพ	810.000	-	1	7	104	7
น้ำหนาว	620.00	-	-	4	30	4
เขาค้อ	1,333.000	-	-	7	72	5/2
วังโป่ง	543.000	-	2	5	61	5
รวม	12,668.416	2	14	117	1,405	111/3

ที่มา : ที่ทำการปกครองจังหวัดเพชรบูรณ์ (2548)

ตารางที่ 2-42 ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด ตามราคาตลาด ปี 2543-2547 จังหวัดเพชรบูรณ์

สาขาการผลิต	2543(2000)	2544(2001)	2545(2002)	2546p(2003)	2547p1(2004)
ภาคเกษตร	7,188	10,243	10,320	11,441	16,406
เกษตรกรรม	6,765	9,756	10,014	10,925	15,882
ประมง	424	488	306	516	524
นอกภาคเกษตร	18,848	19,060	20,076	21,442	23,526
เหมืองแร่และย่อยหิน	479	540	598	682	681
อุตสาหกรรม	1,578	1,478	1,248	1,621	1,679
การไฟฟ้าและการประปา	437	438	450	469	503
การก่อสร้าง	953	1,108	1,108	1,097	1,380
การค้าส่งและค้าปลีก ซ่อมยานพาหนะและของใช้	6,609	6,318	6,949	7,426	7,866
โรงแรมและภัตตาคาร	125	121	136	135	157
การขนส่ง คมนาคมและคลังสินค้า	872	1,037	1,063	1,074	1,088
การเงิน การธนาคาร	774	759	827	874	1,139
ธุรกิจสหกรณ์ การให้เช่า และบริการธุรกิจ	1,566	1,567	1,594	1,620	1,596
การบริหารราชการแผ่นดิน การป้องกันประเทศ และการประกันสังคมภาคสงเคราะห์	1,862	1,924	2,003	2,211	2,667
การศึกษา	2,433	2,531	2,719	2,916	3,311
การบริการสุขภาพและสังคมสงเคราะห์	811	877	986	942	1,055
การบริการชุมชน สังคมและส่วนบุคคล	326	331	303	353	383
บริการคนรับใช้ในบ้าน	22	22	22	22	22
ผลิตภัณฑ์จังหวัด	29,036	29,304	30,396	32,884	39,932
มูลค่าผลิตภัณฑ์เฉลี่ยต่อหัว(บาท)	26,379	29,448	30,159	32,210	38,609
ประชากร (1,000 คน)	987	995	1,008	1,021	1,034

หมายเหตุ : p ตัวเลขเบื้องต้น Note : p Preliminary Data

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2547)

ในส่วนของจำนวนหมู่บ้าน จำนวนครัวเรือน และเนื้อที่ที่ปลูกข้าว จำแนกตามอำเภอ จังหวัดเพชรบูรณ์ ในปี พ.ศ.2547 แสดงดังตารางที่ 2-43

ตาราง 2-43 จำนวนหมู่บ้าน ครั้วเรือนและเนื้อที่ที่ปลูกข้าว ในจังหวัดเพชรบูรณ์ พ.ศ.2547

ลำดับ ที่	อำเภอ	จำนวน หมู่บ้าน ที่ปลูก ข้าว	ข้าวนาปี				ผลผลิตเฉลี่ยต่อ ไร่ (กก.)		ข้าวนาปรัง		
			จำนวน ครั้วเรือน	เนื้อที่ปลูกข้าว (ไร่)			ข้าวจ้าว	ข้าว เหนียว	จำนวน ครั้วเรือน	เนื้อที่ ปลูกข้าว (ไร่)	ผลผลิต เฉลี่ย ต่อไร่ (กก)
				รวม	ข้าวจ้าว	ข้าว เหนียว					
1	เมือง	198	17,552	224,240	186,934	37,306	647	671	553	9,620	624
2	ชนแดน	117	5,458	149,487	142,970	6,517	552	534	498	13,074	762
3	หล่มสัก	237	16,455	153,779	79,540	74,239	593	614	173	2,637	571
4	หล่มเก่า	90	7,370	58,546	11,618	46,928	543	566	-	-	-
5	วิเชียรบุรี	149	9,544	166,831	150,955	15,876	520	472	578	14,714	519
6	ศรีเทพ	89	7,957	184,285	175,057	9,228	641	930	337	18,311	315
7	หนองไผ่	131	9,563	166,844	141,841	25,003	584	602	191	5,010	666
8	บึงสาม พัน	89	4,319	91,034	86,542	4,492	494	484	242	6,221	711
9	น้ำหนาว	26	2,116	14,265	2,909	11,356	328	389	-	-	-
10	วังโป่ง	57	3,269	60,092	54,602	5,490	712	601	44	158	580
11	เขาค้อ	50	2,267	6,858	1,627	5,231	364	336	-	-	-
รวม		1,233	85,870	1,276,261	1,034,595	241,666	590	595	2,616	69,745	556

ที่มา : รายงานผลการจัดทำข้อมูลสถิติเพื่อการพัฒนา อบต. (2547) ภายใต้โครงการจัดทำระบบ

ข้อมูลสถิติระดับท้องถิ่นจังหวัดเพชรบูรณ์

ในส่วนของปริมาณพืชผักและสมุนไพร : จำนวนผู้ถือครองที่ปลูก เนื้อที่เพาะปลูกและเก็บเกี่ยว
จำแนกตามพืชที่ปลูก จังหวัดเพชรบูรณ์ พ.ศ. 2546 แสดงดังตารางที่ 2-44 จำนวนของพื้นที่ที่ปลูกพืช
ไร่สำคัญลำดับที่ 1 จำแนกตามชนิดพืชไร่สำคัญลำดับที่ 1 และอำเภอ จังหวัดเพชรบูรณ์ พ.ศ.2541
แสดงดังตารางที่ 2-45 จำนวนครั้วเรือนที่เลี้ยงสัตว์ และจำนวนสัตว์ที่เลี้ยง จำแนกตามชนิดของสัตว์
ที่เลี้ยง และอำเภอในจังหวัดเพชรบูรณ์ พ.ศ.2547 แสดงดังตารางที่ 2-46 และรายชื่อผู้ผลิตสินค้า
OTOP ของจังหวัดเพชรบูรณ์แสดงดังตารางที่ 2-47 ตามลำดับ

ตาราง 2-44 พืชผักและสมุนไพรต่อจำนวนผู้ถือครองที่ปลูก เนื้อที่เพาะปลูกและเก็บเกี่ยว จำแนกตามพืชที่ปลูก จังหวัดเพชรบูรณ์ พ.ศ. 2546

ชื่อพืชผักและสมุนไพร	จำนวนผู้ถือครอง	เนื้อที่ (ไร่)	
		เพาะปลูก	เก็บเกี่ยว
มะเขือเทศบิโกล	65	119	108
มะเขือเปราะ	224	403	394
มะเขือพวง	90	248	245
มะเขือม่วง	9	118	114
มะเขือยาว	574	1,766	1,669
มะเขืออื่น ๆ	534	1,210	1,174
มะระต่าง ๆ	54	113	108
มันเทศ	151	1,316	1,272
หอมจีน	69	147	146
หอมแดง	2,909	8,518	8,237
หอมแบ่ง (ต้นหอม)	416	1,194	1,154
เห็ดต่าง ๆ	138	159	159
กระชาย	110	177	144
กระชายดำ	395	713	607

ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2546)

ตาราง 2-45 จำนวนของพื้นที่ปลูกพืชไร่สำคัญจำแนกตามชนิดในจังหวัดเพชรบูรณ์ พ.ศ.2541

อำเภอ	ชนิดพืชไร่ลำดับ						
	ข้าวโพด เลี้ยงสัตว์	ถั่วเขียวผิว มัน	มัน สำปะหลัง	อ้อย โรงงาน	ยาสูบ	อื่นๆ	รวม
เมือง	87958	75,918	3,578	100	6,802	-	1,560
ชนแดน	185332	177,287	5,450	300	50	525	1720
หล่มสัก	57770	26,585	1,047	-	28067	112	1959
หล่มเก่า	8390	79,482	660	-	3559	-	200
วิเชียรบุรี	256609	246,325	3,665	821	-	1000	4800
ศรีเทพ	98371	84,773	-	3,725	-	9533	340
หนองไผ่	201713	196,002	5,394	100	217	-	-
บึงสามพัน	198165	191,735	-	-	40	2198	4192
น้ำหนาว	66674	58,974	-	-	-	-	7700
วังโป่ง	46733	44,490	-	-	3	-	2240
เขาค้อ	10251	10,241	-	-	10	-	-
รวม	1,293,477	1,191,810	19,794	5,046	38,748	13,368	24,711

ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2541)

ตาราง 2-46 จำนวนครัวเรือนที่เลี้ยงสัตว์และจำนวนสัตว์เลี้ยงตามชนิดในจังหวัดเพชรบูรณ์ พ.ศ.2547

อำเภอ	หมู	วัวเนื้อ	วัวนม	ควาย	แพะ	ไก่	เป็ด	ห่าน
เมือง	22,329	20,048	311	293	822	858,144	12,077	132
ชนแดน	3,057	14,064	86	487	3,182	375,199	11,526	201
หล่มสัก	16,382	19,941	1,112	529	75	461,162	16,867	204
หล่มเก่า	3,884	1,848	50	694	127	495,991	9,904	91
วิเชียรบุรี	5,875	19,099	188	163	605	123,767	25,493	84
ศรีเทพ	4,396	13,470	1,952	494	-	115,865	12,039	124
หนองไผ่	12,647	7,463	271	1,155	266	405,819	9,224	165
บึงสามพัน	5,424	17,798	716	105	623	165,387	30,281	143
น้ำหนาว	581	784	-	328	-	14,596	2,054	29
วังโป่ง	2,193	929	-	722	511	43,708	1,963	34
เขาค้อ	2,366	6,218	420	83	883	32,385	1,470	34
รวม	79,134	121,662	5,106	5,053	7,094	3,092,023	132,898	1,241

ที่มา : รายงานผลการจัดทำข้อมูลสถิติเพื่อการพัฒนา อบต. (2547) ภายใต้โครงการจัดทำระบบ

ข้อมูลสถิติระดับท้องถิ่น จังหวัดเพชรบูรณ์

ตารางที่ 2-47 รายชื่อผู้ผลิตสินค้า OTOP จังหวัดเพชรบูรณ์

ลำดับ	ดาว	ประเภท	ชื่อผลิตภัณฑ์	ชื่อกลุ่มผู้ผลิต	เลขที่	หมู่ที่	ตำบล	อำเภอ
1	5	อาหาร	ข้าวเกรียบปากทอง	นางรัตนา กงยนต์	122/65	99	เขตเทศบาล	เมืองเพชรบูรณ์
2	5	เครื่องดื่ม	น้ำเสาวรส	บริษัท อุตสาหกรรมการเกษตรเขาค้อ จำกัด	-	1	สะเดาะพง	เขาค้อ
3	4	อาหาร	กล้วยแผ่นอบ	นายวิญญ์ศักดิ์ จำนงค์กิจ	276/1	3	วังชมภู	เมืองเพชรบูรณ์
4	4	อาหาร	แยมมะขาม	นายสุรนาจ กองเตย	204	12	ท่าพล	เมืองเพชรบูรณ์
5	4	อาหาร	ข้าวกล้องมะลิแดง	กลุ่มเกษตรสร้างฝัน	201/1	8	บ้านกล้วย	ชนแดน
6	4	อาหาร	ทองม้วนบิ๊อบอาย (ผักขม)	กลุ่มแม่บ้านตะกุดจั่น	321	8	ท่าข้าม	ชนแดน
7	4	อาหาร	มะขามแก้ว	บริษัท เค แอล อินเตอร์ฟู้ด จำกัด	382	11	วัดป่า	หล่มสัก
8	4	อาหาร	ทองม้วนจากข้าวกล้อง	กลุ่มสตรีสหกรณ์บ้านกุดกุ่ม	7	8	บึงคล้า	หล่มสัก
9	4	อาหาร	น้ำพริกนรกปลาอย่าง	กลุ่มแปรรูปอาหารปลอดภัยพิช	7	5	โคกสะอาด	ศรีเทพ
10	4	อาหาร	กระยาสารท	กลุ่มพัฒนาอาชีพ-กลุ่มสตรีสหกรณ์บ้านใหม่สามัคคี	92/1	4	ห้วยโป่ง	หนองไผ่
11	4	อาหาร	ทองม้วนสมุนไพรไล่หมุยของ	กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรกรบ้านชัยเจริญ	184	9	ชัยไม้แดง	บึงสามพัน
12	4	เครื่องดื่ม	เข้าค้อไวน์	นายสัมพันธ์ บานชื่น	124	9	นายม	เมืองเพชรบูรณ์
13	4	เครื่องดื่ม	สุราแซ่ ไวน์มะขาม	บริษัท ลีลาไวน์นอรี่ แอน เบฟเวอเรจ จำกัด	215	1	วัดป่า	หล่มสัก
14	4	เครื่องดื่ม	น้ำมะขาม	บริษัท สาริษมาร์เก็ตติ้งจำกัด	174	1	นาแซง	หล่มเก่า
15	4	เครื่องดื่ม	น้ำสมุนไพรกระชายดำ	กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรจรโจะโหวะ 41	61	7	บ้านเนิน	หล่มเก่า
16	4	เครื่องดื่ม	ส้มเพชร	กลุ่มอาชีพสตรี	41	7	วังหิน	วังโป่ง
17	3	อาหาร	จิ้งควี่เพื่อสุขภาพ	นางเนติพร ทองแจ่ม	7	99	เขตเทศบาล	เมืองเพชรบูรณ์
18	3	อาหาร	กล้วยเคล้า	นางพจนีย์ บานชื่น	124	9	นายม	เมืองเพชรบูรณ์
19	3	อาหาร	มะขามกวน	นางเสงี่ยม เพชรหมี	153	6	นางั่ว	เมืองเพชรบูรณ์
20	3	อาหาร	มะขามคูลูก	นางละมัย พันธุ์ไพบูลย์	184/4	13	สะเดียง	เมืองเพชรบูรณ์

ตารางที่ 2-47 รายชื่อผู้ผลิตสินค้า OTOP จังหวัดเพชรบูรณ์ (ต่อ)

ลำดับ	ดาว	ประเภท	ชื่อผลิตภัณฑ์	ชื่อกลุ่มผู้ผลิต	เลขที่	หมู่ที่	ตำบล	อำเภอ
21	3	อาหาร	ลูกชิ้นปลาอบกรอบ	นางสมาน สังข์ทอง	221	1	ห้วยสะแก	เมืองเพชรบูรณ์
22	3	อาหาร	วุ้นกะทิเผือก	นางศรีอรุณ มาตย์ช้วน	145/4	99	เขตเทศบาล	เมืองเพชรบูรณ์
23	3	อาหาร	ขนุนอบเนย	กลุ่มแม่บ้านน้ำพุ	40	2	พุทธบาท	ชนแดน
24	3	อาหาร	ข้าวนางเล็ดน้ำแดงโม	กลุ่มแม่บ้านเกษตรบ้านดิว	12	2	บ้านดิว	หล่มสัก
25	3	อาหาร	มะขามกวน	กลุ่มสตรีวัดโพธิ์สนธิ์	13	1	ช้างตะลูด	หล่มสัก
26	3	อาหาร	กล้วยกวนกะทิสด	กลุ่มสตรีสหกรณ์ถนนอมอาหารและขนมแปรรูป	97	7	ปากดุก	หล่มสัก
27	3	อาหาร	มะขามคลูกน้ำตาล	วิสาหกิจชุมชนลีลา และ มะขามยิ้ม	215	1	วัดป่า	หล่มสัก
28	3	อาหาร	มะขามคลูกสดดั้งเดิม	มะขามสุจิรา	343	5	หล่มเก่า	หล่มเก่า
29	3	อาหาร	มะขามกวนรสมะพร้าวอ่อน	กลุ่มนาแคพัฒนา	127	1	นาแซง	หล่มเก่า
30	3	อาหาร	มะขามแช่อิ่ม	กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรร่วมใจ	93	8	วังบาล	หล่มเก่า
31	3	อาหาร	มะขามกวน	กลุ่ม 102 สร้างสรรค์	52	10	หล่มเก่า	หล่มเก่า
32	3	อาหาร	ขนมกระยาสารท	กระยาสารทแม่บรรจบ	313	1	ศรีมงคล	บึงสามพัน
33	3	อาหาร	ถั่วทอดสมุนไพร	นางสาวรัชนิกร กงยนต์	107	1	บึงสามพัน	บึงสามพัน
34	3	อาหาร	มะขามคลูกมะขามกวน	กลุ่มแม่บ้านมะขามทอง	71	8	แคมป์สน	เขาค้อ
35	3	เครื่องดื่ม	น้ำมะขามพร้อมดื่ม	นางคนึงนิจ จรุงสมบัติ	88	11	ตะกุดไร	ชนแดน
36	3	เครื่องดื่ม	น้ำมะขามเข้มข้น	ไรซ์นิกา	319	7	บึงสามพัน	บึงสามพัน
37	2	อาหาร	มะขามกวน	นางสมหมาย น้อยเกิด	50	2	ตะบะ	เมืองเพชรบูรณ์
38	2	เครื่องดื่ม	ชาใบหม่อน	กลุ่มเกษตรชาใบหม่อน	85	4	ยางสาว	วิเชียรบุรี
39	2	เครื่องดื่ม	ชาใบหม่อน	กลุ่มแม่บ้านหนองแม่นา	35	6	หนองแม่นา	เขาค้อ
40	2	เครื่องดื่ม	น้ำเสาวรสพร้อมดื่ม	กลุ่มแปรรูปสมุนไพร หมู่ที่ 1 บ้านเขาเย่า	28	1	สะเดาะพง	เขาค้อ
41	1	อาหาร	แคหมูไฉ่ฉาน	กลุ่มสหกรณ์สตรีแคหมูไฉ่ฉาน	42	1	น้ำซุน	หล่มสัก
42	1	อาหาร	น้ำพริกมะขามสด	บริษัท ภูหินวิวิธสิทธิ์ จำกัด	106	5	นาเกาะ	หล่มเก่า
43	1	เครื่องดื่ม	สมุนไพรคองสุรา	กลุ่มสตรีสมุนไพร	3	4	บ้านเนิน	หล่มเก่า
44	-	อาหาร	กระยาสารท	กลุ่มแม่บ้านนาร่วมใจ	153	6	นางัว	เมือง

ตารางที่ 2-47 รายชื่อผู้ผลิตสินค้า OTOP จังหวัดเพชรบูรณ์ (ต่อ)

ลำดับ	ดาว	ประเภท	ชื่อผลิตภัณฑ์	ชื่อกลุ่มผู้ผลิต	เลขที่	หมู่ที่	ตำบล	อำเภอ
45	-	อาหาร	ทองม้วน	กลุ่มอาชีพทำขนมทองม้วน	39	8	บ้านโคก	เมือง
46	-	อาหาร	ไข่ไอโอดีน	กลุ่มอมทรัพย์เพื่อการผลิตไข่ไอโอดีน	-	-	ดงมูลเหล็ก	เมือง
47	-	อาหาร	น้ำพริก มะขามเปียก มะขามกวน มะขามคูลูก น้ำ มะขาม	กลุ่มสตรีสหกรณ์เมืองเพชรบูรณ์	27/1		สระเตี้ย	เมือง
48	-	อาหาร	ปลาปลาแดดเดียว ปลาต้ม	กลุ่มชุมชนแม่บ้านระหาร	-	10	ห้วยสะแก	เมือง
49	-	อาหาร	มะขามกวน	กลุ่มแปรรูปผลผลิตมะขาม	50	2	ตะเภา	เมือง
50	-	อาหาร	มะขามกวน มะยม หยี	กลุ่มมะขามหวานแปรรูปไร่บุญคง	120/1	1	วังชมภู	เมือง
51	-	อาหาร	มะขามกวน	กลุ่มเกษตรสัมพันธ์ 954	87	9	ตะเภา	เมือง
52	-	อาหาร	มะยมหยี มะขาม กวน	กลุ่มแม่บ้านสหกรณ์ตำบลสระเตี้ย	56	10	สระเตี้ย	เมือง
53	-	อาหาร	ลอดช่องแห้ง	กลุ่มสตรีผลิตลอดช่องแห้ง	91	16	ท่าพล	เมือง
54	-	อาหาร	เค้กกล้วยหอม	กลุ่มแม่บ้านตะกุดไร	-	1	ตะกุดไร	ชนแดน
55	-	อาหาร	ข้าวกล้อง	กลุ่มโรงสีชุมชนบ้าน กม. 28	-	8	ดงขุย	ชนแดน
56	-	อาหาร	ข้าวเกรียบรส กระเทียม	กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร บ้านดงแขวน	64/2	6	ท่าข้าม	ชนแดน
57	-	อาหาร	ข้าวสารหอมมะลิ และข้าวกล้องมะลิ แดง	กลุ่มธนาคารข้าว	121/1	8	บ้านกล้วย	ชนแดน
58	-	อาหาร	มะขามกวน มะขามแช่อิ่ม	กลุ่มแม่บ้านเกษตรบ้านน้ำพุ	19	2	พุทบาท	ชนแดน
59	-	อาหาร	มะขามหวาน	กลุ่มเกษตรทำนา-ไร่บ้านเนินตาเสา	3/1	8	ชนแดน	ชนแดน
60	-	อาหาร	เห็ดฟาง	กลุ่มเพาะเห็ดฟาง	575	2	ตะกุดไร	ชนแดน
61	-	อาหาร	กล้วยฉาบ สมุนไพร	กลุ่มแม่บ้านท่ามะตัน	10	6	ท่ามะตัน	ชนแดน
62	-	อาหาร	กล้วยอบเนย	กลุ่มอาชีพเสริมบ้านกุดกุ่ม	-	8	บึงคล้า	หล่มสัก
63	-	อาหาร	ข้าวซ้อมมือ	กลุ่มข้าวซ้อมมือ	52	4	บึงน้ำเต้า	หล่มสัก
64	-	อาหาร	ข้าวหอมแดง	กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านน้ำเอี้ย	20	2	น้ำเอี้ย	หล่มสัก
65	-	เครื่องดื่ม	ชาใบหม่อน	กลุ่มสมุนไพรสตรีบ้านบึงยาง	-	4	วัดป่า	หล่มสัก
66	-	อาหาร	ท็อฟฟี่มะขามกวน มะขามกวน มะขามคูลูก	กลุ่มสตรีวัดไพรสณฑ์	13	-	หล่มสัก	หล่มสัก

ตารางที่ 2-47 รายชื่อผู้ผลิตสินค้า OTOP จังหวัดเพชรบูรณ์ (ต่อ)

ลำดับ	ดาว	ประเภท	ชื่อผลิตภัณฑ์	ชื่อกลุ่มผู้ผลิต	เลขที่	หมู่ที่	ตำบล	อำเภอ
67	-	อาหาร	มะพร้าวแก้ว	กลุ่มสตรีตำบลห้วยไร่	42	3	ห้วยไร่	หล่มสัก
68	-	เครื่องดื่ม	ไวน์กระชายดำ สาโทพื้นบ้าน ไวน์ ขาว	สหกรณ์การเกษตรฝายนาแซง จำกัด	65/1	5	ฝายนาแซง	หล่มสัก
69	-	อาหาร	ข้าวซ้อมมือ	กลุ่มข้าวซ้อมมือบ้านโຈะโຈะ	71/1	4	บ้านเนิน	หล่มเก่า
70	-	อาหาร	มะขามกวน ชนิด เปรี้ยว	กลุ่มสตรี	52	10	หล่มเก่า	หล่มเก่า
71	-	อาหาร	มะขามคลุก มะขามแช่อิ่ม มะขามหยี มะขาม กวน	กลุ่มเกษตรกรแปรรูปผลิตภัณฑ์ทาง การเกษตร	124	8	วังบาล	หล่มเก่า
72	-	อาหาร	หน่อไม้อัดبيب	กลุ่มสตรีแม่บ้านแปรรูปอาหาร	-	3	ตาตกลอย	หล่มเก่า
73	-	อาหาร	ไถ่ย่าง	กลุ่มอาชีพไถ่ย่าง	142	1	สระประดู่	วิเชียรบุรี
74	-	อาหาร	กระยาสาธา	กลุ่มทำขนมกระยาสาธา	-	7	พุดซา	วิเชียรบุรี
75	-	อาหาร	ข้าวสาธา	กลุ่มข้าวสาธาบรรจุถุง	79	9	โคกปรัง	วิเชียรบุรี
76	-	อาหาร	ข้าวหลา	กลุ่มทำข้าวหลา	21	7	สามแยก	วิเชียรบุรี
77	-	เครื่องดื่ม	ซาโปหม่อน	กลุ่มซาโปหม่อน	81	4	บ้านเขาสูง	วิเชียรบุรี
78	-	อาหาร	เต้าเจี้ยว	กลุ่มทำเต้าเจี้ยว	-	7	วังใหญ่	วิเชียรบุรี
79	-	อาหาร	ข้าวสาธา	กลุ่มแปรรูปข้าวสาธา	27/1	8	น้ำร้อน	วิเชียรบุรี
80	-	อาหาร	พริกป่น	กลุ่มทำพริกป่น	144	6	น้ำร้อน	วิเชียรบุรี
81	-	อาหาร	อาหาร	กลุ่มสตรีแม่บ้านแปรรูปมะขามหวาน	-	1	ซับน้อย	วิเชียรบุรี
82	-	อาหาร	อาหาร	กลุ่มขนมไทย	28/1	2	ประดู่สาม	ศรีเทพ
83	-	อาหาร	อาหาร	กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านวังกำแพง	-	7	สระกวด	ศรีเทพ
84	-	อาหาร	อาหาร	กลุ่มข้าวเกรียบผลไม้	258	1	นาสนุ่น	ศรีเทพ
85	-	อาหาร	อาหาร	กลุ่มเลี้ยงไก่พันธุ์ไข่	10	18	นาสนุ่น	ศรีเทพ
86	-	เครื่องดื่ม	น้ำกระเจียบ น้ำ มะตูม น้ำตะไคร้ น้ำมะขาม น้ำขิง	กลุ่มน้ำสมุนไพรพร้อมดื่ม	230	5	สระกวด	ศรีเทพ
87	-	อาหาร	น้ำปลา ปลาซ่า	กลุ่มแปรรูปปลา	110	7	นาสนุ่น	ศรีเทพ
88	-	เครื่องดื่ม	น้ำกระเจียบ ฝรั่ง หยี ท้อปฟี่มะขาม	กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรอำเภอหนองไผ่	-	-	หนองไผ่	หนองไผ่
89	-	อาหาร	อาหาร	ไร่รักษมน	33	6	ยางงาม	หนองไผ่
90	-	อาหาร	อาหาร	กลุ่มทอผ้าบ้านหัวตอก	130	4	นาเฉลียง	หนองไผ่
91	-	อาหาร	อาหาร	กลุ่มเกษตรกรทำน้าบ้านโกชน	120/1	9	บ้านโกชน	หนองไผ่
92	-	อาหาร	อาหาร	กลุ่มเกษตรกรตำบลยางงาม	166	5	ยางงาม	หนองไผ่
93	-	เครื่องดื่ม	สาโท	กลุ่มสุราแช่พื้นเมืองไผ่ศรีทอง	91/1	8	หนองไผ่	หนองไผ่

ตารางที่ 2-47 รายชื่อผู้ผลิตสินค้า OTOP จังหวัดเพชรบูรณ์ (ต่อ)

ลำดับ	ดาว	ประเภท	ชื่อผลิตภัณฑ์	ชื่อกลุ่มผู้ผลิต	เลขที่	หมู่ที่	ตำบล	อำเภอ
94	-	อาหาร	ข้าวแตน	กลุ่มผลิตภัณฑ์ขนมข้าวแตนและนางเล็ด	199	1	วังพิงกุล	บึงสามพัน
95	-	อาหาร	ไข่เค็มสมุนไพร	กลุ่มกองทุนอาชีพสตรีบ้านเกาะแก้ว	62	3	ชัยสมอทอด	บึงสามพัน
96	-	อาหาร	น้ำพริกปลาช่อนนา	กลุ่มสตรีบ้านทรัพย์เกษตร	35/2	9	บึงสามพัน	บึงสามพัน
97	-	อาหาร	น้ำพริกไข่เค็ม	กลุ่มกองทุนอาชีพสตรีบ้านเกาะแก้ว	62	3	ชัยสมอทอด	บึงสามพัน
98	-	อาหาร	แหนมเห็ดสมุนไพร	กลุ่มเพาะ - แปรรูปเห็ดและสมุนไพรบ้านแสนสุข	77	4	สระแก้ว	บึงสามพัน
99	-	อาหาร	กล้วยหอมทอง	กลุ่มอาชีพปลูกกล้วยหอมทอง	4	9	วังขวาง	น้ำหนาว
100	-	อาหาร	ข้าวกล้อง	กลุ่มข้าวกล้องบ้านห้วยน้ำหนาว	-	3	หลักด่าน	น้ำหนาว
101	-	อาหาร	ข้าวหลาม	กลุ่มทำข้าวหลาม	37	6	โคกมน	น้ำหนาว
102	-	อาหาร	ข้าวกล้อง	กลุ่มทำข้าวกล้อง	74	14	วังโป่ง	วังโป่ง
103	-	อาหาร	ข้าวแต่น	กลุ่มข้าวแต่น	20	6	ท้ายดง	วังโป่ง
104	-	อาหาร	มะขามแก้ว	กลุ่มมะขามแก้ว	74	13	วังหิน	วังโป่ง
105	-	อาหาร	ข้าวเกรียบสมุนไพร	กลุ่มสมุนไพรกระชายดำ	-	5	สะเดาะพง	เขาค้อ
106	-	เครื่องดื่ม	น้ำเสาวรส	กลุ่มสตรีตำบลริมสีม่วง ผลิตน้ำเสาวรส	-	3	ริมสีม่วง	เขาค้อ
107	-	เครื่องดื่ม	น้ำเสาวรส	กลุ่มแปรรูปน้ำผลไม้บ้านปานสุขุม	152	8	เขาค้อ	เขาค้อ

ที่มา :

2.10 ข้อมูลเบื้องต้นของจำนวนกลุ่มวิสาหกิจชุมชนของจังหวัดต่างๆ ที่ทำการศึกษา

จากข้อมูลเบื้องต้นของจำนวนวิสาหกิจชุมชนจังหวัดพิษณุโลก สุโขทัย กำแพงเพชร ตาก และเพชรบูรณ์ โดยส่วนทะเบียนและข้อมูลวิสาหกิจชุมชน ข้อมูลเมื่อเดือนพฤศจิกายน 2549 จำแนกตามการประกอบกิจการของแต่ละจังหวัด

จำนวนกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่ผลิตวัตถุดิบที่เกี่ยวข้องกับอาหาร ซึ่งทางผู้วิจัยได้จัดกลุ่มเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ (1) วัตถุดิบต่าง ๆ ได้แก่ ข้าว เมล็ดพันธุ์ข้าว ผัก เห็ด ข้าวโพด มันสำปะหลัง สับปะรด อ้อย ลำไย มังคุด มะม่วง ไม้ดอก สมุนไพร สับปะรด หม่อนไหม ผึ้ง สุกร โคเนื้อ กระบือ แพะ ปลา กบ (2) สินค้าแปรรูปอาหาร (ไม่มีรายละเอียดผลิตภัณฑ์) แสดงดังตาราง 2-48 ส่วนตาราง 2-49 แสดงจำนวนวิสาหกิจชุมชนทั้งหมดในจังหวัดที่ทำการศึกษา รวมถึงการผลิตสินค้า การให้บริการ และสถาบันเกษตรกร

ตารางที่ 2-48 จำนวนกลุ่มวิสาหกิจที่อนุมัติการจดทะเบียนแล้วในจังหวัดที่ทำการศึกษาแยกตามกลุ่มวัตถุดิบและสินค้าแปรรูปอาหาร

กลุ่ม	จังหวัด				
	ตาก	กำแพงเพชร	สุโขทัย	พิษณุโลก	เพชรบูรณ์
สินค้าแปรรูปอาหาร	84	57	57	159	102
วัตถุดิบ					
ข้าว	13	19	12	54	27
ผัก	17	2	1	37	46
เห็ด	2	9	2	22	13
ผึ้ง	1	-	-	3	-
สุกร	13	25	9	86	69
โคเนื้อ	35	11	24	16	113
กระบือ	8	2	-	17	4
แพะ	3	-	-	-	3
ปลา	8	8	3	33	12
รวม	184	133	108	427	389

ที่มา : ส่วนทะเบียนและข้อมูลวิสาหกิจชุมชน (2549)

ตารางที่ 2-49 จำนวนวิสาหกิจชุมชนที่อนุมัติการจดทะเบียนแล้วทั้งหมดในจังหวัดที่ทำการศึกษา

จังหวัด	จำนวนกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่จดทะเบียน* (แห่ง)			
	การผลิตสินค้า	การให้บริการ	สถาบันเกษตรกร	รวม
ตาก	324	26	54	518
กำแพงเพชร	164	9	33	344
สุโขทัย	200	7	4	254
พิษณุโลก	651	46	59	822
เพชรบูรณ์	580	15	49	687

ที่มา : ส่วนทะเบียนและข้อมูลวิสาหกิจชุมชน (2549)

* การผลิตสินค้า รวมถึงสินค้ากลุ่มวัตถุดิบและสินค้าแปรรูปอาหาร การทอผ้า จักสาน ผลิตภัณฑ์สมุนไพร และดอกไม้ประดิษฐ์

การให้บริการ หมายถึง ออมทรัพย์ชุมชน ร้านค้าชุมชน สุขภาพ และการท่องเที่ยว

สถาบันเกษตรกร หมายถึง กลุ่มเกษตรกร กลุ่มสหกรณ์ กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร และกลุ่มยุวเกษตรกร